

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1966

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

FRÅN BORÅS
OCH
DE SJU HÄRADERNA
1966

FRÅN BORÅS OCH
DE SJU HÄRADERNA
1966

ÅRGÅNG 21

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN

Redaktör:
INGEGÄRD VALLIN

Författarna är ensamma ansvariga
för innehållet i sina uppsatser.

AB Tryckericentralen i Borås
1966

MEDELTIDA DOPFUNTAR
I SJUHÄRADSBYGDEN

AV

SVEN AXEL HALLBÄCK

INNEHÅLL

CYLINDERFORMADE FUNTAR

utan särskilt markerad fot

<i>Månstad, Eriksberg, Blidsberg och Skephult</i>	12

KALKFORMADE FUNTAR

med cuppa, fot och eventuellt skaft

<i>Mäster Andreas och hans skola</i>	19
Gällstad-gruppen med figurutsmyckning: Gällstad (signerad), Grovare, Hillared, Sexdrega och Tärby. - Finnekumla-gruppen med ringkedjeutsmyckning: Finnekumla (signerad), Alboga, Brunn, Böne, Dannike, Fotskäl, Humla, Marbäck, Rångedala 1 och 2, Surteby 2, Toarp. Torpa slott, Tvärred, Äspered.	
<i>Funtar med förenklade ringkedjor</i>	41
Fritsla, Holsjunga, Häcksvik, Kalv, Mårdaklev.	
<i>Andra figurprydda funtar av kalktyp</i>	47
Skölvene, Hällstad. - Den märkliga funten från Borgstena. - En Staffansfunt i Sjuhäradshäradshöjden - Hajom, Hyssna. - Molla-gruppen med funtarna i Länghem, Molla, Od, Södra Björke samt eventuellt Dalum 1. - Södra Åsarp. - Södra Ving.	
<i>Växtornerade m. fl. funtar av kalktyp</i>	86
Funtar i Knätte och Skalunda-skolan - Andra sandstensfuntar med växtdekor: Björketorp, Broddarp, Ornunga 2, Revesjö, Ölsremma. - Närunga-skolan med sandstensfuntarna i Närunga, Ornunga 1, Töllsjö och Varnum.	
<i>Odekorerade eller föga utsmyckade funtar av kalktyp</i>	97
Asklanda-typen med följande funtar: Asklanda, Hov, Källunga, Norra Åsarp, Solberga, Tämta samt Fivlered och Kölingared. - Funtar med fyrkantig fot: Grönahög, Jällby och Kölabä. - Funtar med odekorerade cuppor och varierad fot: Gingri, Hedared, Hudene, Kvinnestad, Mjälldrunga, Murum, Surteby 3, Öra. - Hössna-funtar. - Funtar utan särskild typ eller av blandtyp: Grude, Härna, Kärråkra, Vänga. - Annan form än rund eller fyrkantig: Vesene, Östra Frölunda.	
<i>Importfuntar eller utifrån inspirerade funtar</i>	103
Från Göta Älvdalsområdet: Funten i Bollebygd och mäster Thorkillus. - Funtarna i Horred, Surteby 1, Tostared och Älekulla tillhörande Starrkärr-skolan. - Från Småland: Dalstorp, Nittorp 1. Gullered, Liared. - Från Gotland: Hulared, Sandhult, Vist, Öxabäck. - Från Halland: Karl-Gustav, Älvsered 1 och 2. Medeltida malmfunt: Berghem.	
<i>Övriga funtar eller funtfragment</i>	122
Bredared, Dalum 2, Hajom 2, Nittorp 2, Strängsered, Mölneby.	
<i>Sammanfattning och perspektiv</i>	124
<i>Summary and survey</i>	129
<i>Katalog över dopfuntarna</i>	139

FÖRORD

”Medeltida dopfuntar i Sjuhäradsbygden” avser främst att i ord och bild redovisa beståndet av medeltida dopfuntar och funtfragment inom området genom korta beskrivningar och moderna reproduktioner. Boken avser således icke att vara en uttömmande avhandling över det rika och relativt okända materialet. Visserligen är det författarens förhoppning att text, bilder, kartor m. m. skall ge en antydning också om härledning och ursprung, om perspektiv och konsthistoriska sammanhang. Då emellertid Västergötlands konsthistoriska kärnland Skaraborgs län ännu endast ofullständigt inventerats beträffande sina medeltida dopfuntar, och då ett nära samband råder mellan konsten där och den i Sjuhäradsbygden, får den mer djupgående analysen av de konst- och kulturhistoriska sammanhangen anstå, tills hela materialet kan överblickas. Denna bok får således karaktären av en översiktlig orientering.

Verket ingår i en serie med liknande publikationer från Dalsland (1959), Bohuslän (1961), Värmland (1965) och delar av Västergötland (1963). Tyvärr kan härigenom en viss upprepning i fråga om beskrivning, redovisning m. m. ej undvikas. För att orientera inom det omfattande materialet har den nyheten införts att en teckning av funtarna redovisas, där dessa beskrives.

Ett varmt tack framförs härmed till alla dem, som i olika sammanhang medverkat till verkets genomförande. Till Älvsborgs läns landsting, som genom anslag möjliggjort publiceringen, riktas ett särskilt tack. Fotografierna har som regel tagits av fil. lic. Claes Claesson och sekreterare Wilhelm Ängermark. Kartor, kartmaterial och teckningar har utförts av fru Anne-Sophie Loo.

INLEDNING

Sjuhäradsbygden, omfattande Gäsene, Ås, Vedens, Bollebygds, Marks, Kinds och Redvägs härader i södra Västergötland är i våra dagar en kulturell och ekonomisk enhet kring staden Borås. Området som helhet har åldriga traditioner. Det har funnits ett starkt samband mellan dess olika delar, även om givetvis stora geografiska skillnader förefinnes. Namnet "Sjuhäradsbygden" är emellertid relativt sent.¹ Området är ett gammalt gränsland med allt vad som till ett sådant hör. Administrativt har det alltid tillhört Västergötland. Ur kyrklig synpunkt var det förr en del av Skara stift. Numera är det delat mellan Göteborgs och Skara stift. Det torde ej vara nödvändigt att ytterligare beskriva området.

* * *

Gränserna kring Sjuhäradsbygden är av intresse. Man kan skilja på olika slags gränser såsom *områdesgränser* eller *zongränser* och *linjegränser* eller *streckgränser*. De senare är då genom traktat eller hävd åstadkomna gränser, som ofta går i s. k. naturliga gränser; floder, vattendrag e. d., men också rena konstruktioner förekommer. De förra, d. v. s. zongränserna är övergångsområden — ett slags ingenmansland — där gränsen förnimmes endast successivt, där ödemarker och skogar försvårar närmare kontakter.

Sjuhäradsbygdens gräns i norr mot Skaraborgs län är givetvis en sentida konstruktion. I gammal tid hörde alltsamman ihop även om häradsgränserna fanns där. I verkligheten övergår också Sjuhäradsbygden i norr omärkligt i nuvarande Skaraborgs län. Annorlunda ställer det sig åt de andra väderstrecken. Både åt öster mot Småland, åt söder mot Halland och åt väster mot Göta Älvdalsområdet finns

stora ödemarker, som verkat mycket isolerande och skiljande. Här är det på många håll fråga om verkliga zongränser. I floddalarna bryts emellertid isoleringen, och där – främst genom Viskadalen och Ätrastigen – kunde kulturella impulser tränga fram. Men på samma gång gav dessa kommunikationsleder öppen väg även för örlig, krig och plundring. Längs t. ex. Hallandsgränsen var dessa förhållanden klart skönjbara långt fram i tiden. Även konsthistoriskt spelade de sin roll som vi skall få se nedan.²

Någon specialforskning beträffande dopfuntskonsten har icke skett inom Sjuhäradsbygden. Det finns dock en rad forskare, som under tidernas lopp av olika orsaker kommit att ägna någon eller några medeltida dopfuntar sitt intresse.³ Särskilt bör i detta sammanhang Gunnar Håkansson uppmärksammas. I hans Journaler finns samlade upplysningar om ett stort antal funtar, som också i vissa fall återgives i teckning eller med foton.⁴ Hans inventeringar är dock icke helt fullständiga, och han går principiellt ej in på de konsthistoriska sammanhangen. Dessutom är hans material ej publicerat. Ur vetenskaplig synpunkt är givetvis därför specialisternas bidrag av större betydelse. Både Johnny Roosval och Ernst Fischer har i olika sammanhang sysslat med dopfuntsmaterial från Sjuhäradsbygden. I åtskilliga fall har dessa forskare klarlagt problemen kring funtar och funtskolor här, trots att deras huvudintressen legat utanför detta område.⁵

Nämnas bör även, att många ambitiösa hembygdsböcker, sockenbeskrivningar m. m. bidragit till kännedomen om områdets medeltida dopfuntar.⁶ En värdefull orientering i materialet har slutligen lämnats av Rune Norberg.⁷

* * *

Av den följande inventeringen framgår, att omkring hundra medeltida dopfuntar och funtfragment bevarats från Sjuhäradsbygden. Av äldre Västgötalagen erfar vi, att inom nuvarande Sjuhäradsbygden under medeltiden funnits 118 socknar med egna kyrkor.⁸ Man måste givetvis förutsätta, att alla dessa kyrkor haft egna dopfuntar. Detta skulle alltså innebära, att ungefär 85 % av områdets medel-

tida dopfuntsbestånd bevarats till våra dagar – en överraskande hög siffra. Inom västgötaområdet åt nordväst är motsvarande siffra 63 %.⁹ Bohuslän har c:a 60 % funtar bevarade från medeltiden, Østfold något mindre. Till Dalslands siffra 92 % når den dock ej. Dess antal överträffas i hela Norden endast av Nord-Jylland med ytterligare någon procent bevarade medeltida dopfuntar.

* * *

Huvudparten av dopfuntarna i Sjuhäradsbygden är utförda av sandsten. Det är endast ett mindre antal funtar från gränstrakterna mot Halland och Göta Älvdalsområdet, som är av täljsten, amfibolit, gnejs, granit eller något annat material. Därför finns ingen anledning att i första hand indela funtarna efter materialet så som skett i andra landskap. Här får andra klassificeringsgrunder tillgripas: I första hand dopfuntarnas form, i andra hand deras dekor och först i tredje deras material. Utgående från dessa förutsättningar har indelningen uppgjorts.

CYLINDERFORMADE FUNTAR

Våra medeltida dopfuntar av sten har sedan länge indelats i tre grupper: den fyrkantiga, den cylindriska och den kalkformade. Hur de två förstnämnda ser ut framgår av namnen. Den kalkformade gruppen har fått sitt namn av likheten med t. ex. en silverkalk. Funtar tillhörande denna grupp kan alltså antingen ha två delar: cuppa och fot med insvängt mittparti eller tre delar med cuppa, skaft och fot.

I sitt numera klassiska verk *Die Steinmeister Gottlands* redogör Johnny Roosval för dessa tre huvudtyper av dopfuntar. Den äldsta formen här – de fyrkantiga funtarna – såsom de uppträder t. ex. i Bohuslän, daterar han till början av 1100-talet. Inte mycket yngre anser han den andra formen – den cylinderformade – vara. Typen härledes från England, och Roosval konstaterar, att dess kärnland i Sverige är Västergötland. Typen kan lättast beskrivas som en enkel, cylinderformad tunna.¹⁰

En genomgång av det engelska dopfuntsmaterialet ger vid handen, att dessa cylinderformade funtar uppträder redan under "Pre-conquest" d. v. s. före den normandiska erövringen 1066. Även under den därpå följande tiden är den vanligt förekommande, för att först mot medeltidens mitt bli mer sällsynt.¹¹ Ornamentiken är varierad från geometriska mönster och växtornamentik till figurscener, ofta indelade genom arkader.

Västergötlands många cylindriska dopfuntar har även annars väckt stor uppmärksamhet. Förutom Roosval har främst Ernst Fischer ingående redogjort för dem. Han har fört samman ett tiotal funtar

till en grupp under den mästare Johannes, som signerat funten i Hangelösa.¹² Bland dessa upptager han dock icke någon funt från Sjuhäradsbygden. Fischer har alldeles samma uppfattning om ursprunget till dessa, som Roosval, men han daterar dem något tidigare: ”I sin ursprungliga utformning visar denna funttyp en nära frändskap med engelska dopfuntar från 1000-talet, och av denna anledning måste de mäster Johannes tillskrivna funtarna vara huggna under den tid, då den första normanniska strömningen kom in över Västergötland . . . alltså omkring 1080–1100. De senare exemplaren sträcker sig emellertid långt in på 1100-talet”.¹³ I annat sammanhang har Fischer medtagit även en funt från Sjuhäradsbygden, den i Månstad. Han antager då, att denna skulle vara senare än den centrala gruppen i Västergötland och säger: ”Huru denna typ senare utvecklats i södra Västergötland visar funten från Månstads kyrka”.¹⁴

Månstad-funten

Troligen är det Månstad-funtens egenartade och originella dekor, som kommit Fischer att anse denna funt som en avläggare till exempelvis Ottravad-funten. Det engelska dopfuntsmaterialet säger emellertid oss någonting helt annat. Månstad-funtens dekor med spetsflikbårder, speciella kors, ”gallerornamentet” etc. tycks nämligen vara närmast direkt engelsk, och i varje fall förekommer där funtar – även om de inte är alltför vanliga – som i huvudsak helt överensstämmer med denna västgötafunt. Bästa exemplet är funten i West Chelborough (Dorsetshire). Om denna sägs visserligen att den är ”of rather unusual form”. Den dateras till senare delen av 1100-talet. Men den representerar dock en engelsk skola.¹⁵ Det kan alltså i fråga om Månstad-funten ej vara tal om en provinsiell, västergötsk utveckling från de tidigare cylindriska funtarna i denna landsända. Andra engelska exempel bekräftar detta, t. ex. funten i Hinton Parna (Wiltshire).¹⁶

Med sin strama form, sin säregna utsmyckning och sina relativt

Månstad-funten. Foto C. C.

små dimensioner framstår Månstad-funten som ett synnerligen intressant och värdefullt exempel på fortsatta engelska influenser i Väst-sverige mot mitten av 1100-talet.

I en i Sverige tyvärr mycket litet känd uppsats har Roosval varit inne på samma tankegångar.

”Where ornamentation is found it points so often and so manifestly to English art of the Norman period that one seems justified in tracing the descent of all cylindrical fonts in Västergötland to English influence, e. g. Månstad . . . with its dentated friezes; and Hangelösa, which may be compared with leaden fonts in England”.¹⁷

Det kan tillfogas, att Månstad-funtens material enligt uttalande från Sveriges Geologiska Undersökning är ”brungrå, medelgrov sandsten, på ytan violettbrun” och att dess ”kornstruktur är tydligt framträdande”. Enligt samma källa rör det sig ”troligen om lingulid-sandsten”, konstateras avslutningsvis.¹⁸ Detta bekräftar fontens till-

Månstad-funten. Foto C. C.

West Chelborough, England.

verkning i Västergötland. Beträffande dess ålder torde denna väl överensstämma med den nämnda engelska funten i West Chelborough, alltså senare delen av 1100-talet.

Eriksberg-funten

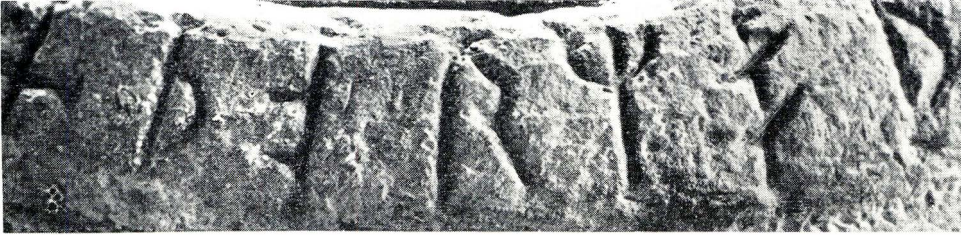

Eriksberg

I den nämnda engelska uppsatsen kommer Roosval också in på spørsmålet om en annan funt från Sjuhäradsbygden. Även denna rubricerar han som cylindrisk fastän formen varierar något. Det är *funten i Eriksbergs gamla kyrka*.

”The usual cylindrical type in England shows a variation with bulging sides, as at Little Billing . . . This outline, too occurs in Västergötland, e. g. in the Eriksberg font” . . .¹⁹

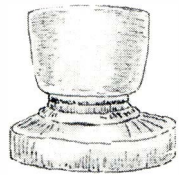
Kanske inte just denna av Roosval valda parallell är helt överens-

Blidsberg-funten. Detalj av runinskriften. Foto W. Å.

stämmande, då den engelska funten snarast har ett upp- och nedvänt päronformat utseende, under det att utsvängningen på Eriksberg-funten är mycket måttlig och närmast regelbundet koncentrerad kring livets mitt.

Det finns emellertid andra exempel där, som är så mycket mer påtagliga. Det gäller t. ex. funten i Aldworth (Berkshire), som är nästan helt överensstämmande med Eriksberg-funten eller den i Tangmere (Sussex), som också är definitivt lik.²⁰ Med sin med de engelska så gott som helt överensstämmande form, med liknande, rund fotplatta och med liknande stram och enkel utsmyckning måste således Eriksberg-funten betraktas såsom direkt inspirerad från England. Funtens material en ”gråvit-gulgrå, finkornig sandsten av underkambrisk typ med mörkfärgad ytbeläggning”, som enligt expertutlåtande närmast överensstämmer med ”lingulidsandstenen, sådan den är utbildad t. ex. vid Lugnås och norra ändan av Billingen samt vid Kinnekulle”, klarlägger emellertid att även Eriksberg-funten tillverkats i Västergötland.²¹ Till utformningen är den unik i dessa trakter och torde som sina engelska paralleller dateras till 1100-talet och förmodligen till detta århundrades senare del.

Aldworth

Blidsberg-funten

Det av Roosval ovan anförda exemplet ”Little Billing” i England har emellertid andra västergötska paralleller, t. o. m. i Sjuhäradsbygden. Det gäller den på många sätt märkliga funten i *Blidsberg*,

Blidsberg

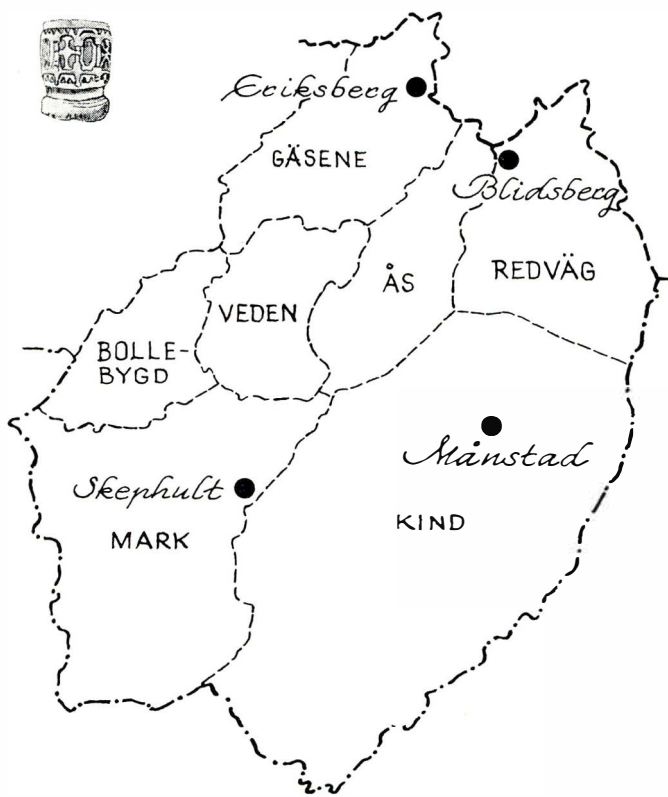

Skephult-funten. Foto C. C.

som blivit känd inte minst genom sin runinskrift, som har tolkats så: ”Tormod gjorde (dopfunten)”²². Dess form är närmast päronformad, och dess ornamentik är en dominerande vinkel- eller zig-zag-utsmäckning som är vanligt förekommande i England. Men det är alltså i fråga om denna funt inte bara formen och utsmäckningen, som tyder på engelska förbindelser. Namnet på mästaren ”Tormod” synes också ha stark engelsk klang. Dateringen 1100-talet stöds av runornas typ. Av stilskäl vill man datera funten till århundradets senare del.

Skephult

Ytterligare en funt i Sjuhäradsbygden kan med viss tvekan rubriceras såsom cylindrisk, nämligen dopfunten i *Skephult*. Den är verkligt egenartad. Formen är inte rent cylindrisk så till vida att cuppan har skränande undersida, via dubbel vulst övergående nedåt i en

Karta över cylindriska medeltida dopfuntar i Sjuhäradsbygden.

skaftliknande avslutning. Den intager alltså en viss mellanställning mellan de cylindriska och de kalkformade funtarna. Men den cylindriska formen dominerar, varför den trots allt förts hit.

Också ornamentiken är märklig. Cuppans liv är indelat i rundbågiga arkadbågar. Inom dessa finns ytterst ovanliga, starkt stiliserade ornament, dels liljeartade växtornament, dels ett huvud i profil med huva. Dessa utsmyckningar är konturhuggna med enkla linjer, och de kan eventuellt vara tillkomna senare än de romanska arkadbågarna. Därpå tyder till exempel den "slarviga" inpassningen med åtskilliga överhuggningar. Ornamentiken ger ett sent intryck. Sen är

även den avbildade mannens huva. Sådana huvudbonader förekommer från gotisk tid och mot medeltidens slut. Man kan alltså med skäl antaga, att Skephult-funten, åtminstone i fråga om utsmyckningen är från relativt sen tid, troligen t. o. m. 1300-talet. Funten är helt unik inom området.

KALKFORMADE FUNTAR

Flertalet funtar inom Sjuhäradsbygden tillhör dock den funttyp, som man givit namnet *den kalkformade*. Kalkformade funtar med endast cuppa och fot uppträder vid mitten av 1100-talet. Funtar med cuppa, skaft och fot når Skandinavien under 1100-talets senare hälft, ungefär samtidigt till Norge och Sverige.²³

MÄSTER ANDREAS OCH HANS SKOLA

I Johnny Roosvals ovan nämnda engelska uppsats berörs ytterligare en funt från Sjuhäradsbygden, nämligen funten i *Gällstad*. Om denna och dess upphovsman, mästare Andreas, säger han bl. a.:

”master Andreas belongs to the latter end of the 12th century, for many of his fonts are of the same type of chalice form, in which the low cylindrical bowl terminates in a truncated conic inverted. These in Western Sweden cannot be older than the end of the 12th century. By exception, Andreas uses once only a quadrilateral bowl, at Gällstad . . . That is the farthest limit of quadrilateral fonts in Västergötland . . .”²⁴

Detta innebär med andra ord för Gällstads del, att vi i mästare Andreas' funt där skulle ha den sista utlöparen av den fyrkantiga dopfuntsformen i Västergötland i slutet av 1100-talet.²⁵ Upphovsmannen till denna funt, mästare Andreas, är den främste dopfunts-

Gällstad

Finnekumla

mästaren överhuvudtaget från Sjuhäradsbygden och hans verk är det originellaste och största bidraget från denna landsända till vår medeltida konst. Det är främst Roosval och Fischer, som fäst uppmärksamheten på detta konstnärsnamn. Han har visserligen tidigare varit känd.²⁶ Men de nämnda forskarna har först insett hans verkliga värde. De har också publicerat uppgifter om honom och med konsthistorisk metodik analyserat och daterat hans verksamhet.²⁷ Lyckliga omständigheter har gjort, att vi kan få ett ganska säkert grepp om mästern Andreas och hans konst. Härtill bidrager främst, att han själv signerat två funtar, den från *Gällstad* och den från *Finnekumla*. Men härtill bidrager också den omständigheten, att dessa funtar är varandra totalt olika. De utgör med andra ord ett slags dubbelt facit, som vi har att utgå ifrån vid bedömningen av denna synnerligen verksamma och banbrytande konstnärspersonlighet. Det synes nästan som en tanke, att han i sin utomordentligt rika produktion just signerat dessa två funtar. Av dem har nämligen den ena figurutsmyckning och bjuder prov på synnerligen varierad dekor, under det att den andra har en mer sparsam men mycket karakteristisk utsmyckning. Utgående från dessa funtar föreligger sedan inga svårigheter att inringa mästarens övriga verk. Givetvis får man härvid inte förutsätta – och för detta talar också den omständigheten, att kvaliteten är växlande – att mästaren ensam utfört alla funtarna inom gruppen. Han måste haft en livaktig skola, som också fullföljt hans tradition.

Låt oss gärna följa Fischers redogörelse över mästern Andreas och hans verk. Det har funnits vissa huvudorter för konstnärlig produktion, även i Västergötland, som mycket tidigt, ja, innan stora delar av vårt land ännu mottagit kristendomen, nått en storartad blomstring, säger han. Dessa västgötska konstkulturer bygger som vi sett till största delen på engelska impulser men har efter hand utvecklats rent nationellt och blivit ”en slags bondekonst med reminiscenser från den stora konsten”.²⁸ Även Roosval har samma uppfattning och säger bl. a.: ”This seems natural enough considering its position facing west”.²⁹

I södra delen av Västergötland finns ett speciellt område, framhåller vidare Fischer, där det är fattigare på lätt bearbetad sten, och där det följaktligen finns färre funttyper. Men en märklig mästare finns här, och det är mästare Andreas. Fischer utgår från hans två signerade funtar, de ovannämnda funtarna i Gällstad och Finnekumla, och han grupperar kring ”dessa två, varandra så olika funtar” en hel rad andra besläktade. Längst upp i norr i Skaraborgs län finns *Flistad*, som har samma fyrsidiga form och dekor som Gällstad, något som tydligtvis gått förbi Roosval. Vidare finns funten från *Tvärred*, numera i Göteborgs museum, som visar överensstämmelse med Finnekumla-funten. Nära släkt är också funten från *Alboga*. Något förenklade är däremot funtarna från *Torpa slottskyrka* och från *Dannike*. En mellanställning mellan Gällstad-gruppen och Finnekumla-gruppen intager enligt Fischer funten i *Marbäck*. Den visar nämligen samhörighet med båda. Formen är Finnekumlas runda form men siluetten närmar sig Gällstad-funtens. Orneringen anknyter till båda. *Hillared-funten* har drag från samma funt men intager dock en viss särställning med sina sex arkader å cuppens liv. Dopfunten från *Sexdrega* skiljer sig också från de övriga, inte minst genom sin åttasidiga fot. Dessa funtar tillhör enligt Fischer Andreas-skolan. Han har dock i annat sammanhang nämnt ytterligare två, Färby – skall vara Tärby – och Rångedala, som nedan tolkats som två.

En totalinventering av dopfuntsmaterialet i Sjuhäradsbygden klargör, att ytterligare ett betydande antal funtar måste inräknas i skolan. Till den förra gruppen – Gällstad-gruppen – bör således även räknas funtarna i *Grovare* och *Tärby*. Alla dessa figurfuntar har inte endast vissa gemensamma drag. De har hela figurscener alldeles överensstämmande. Tekniken visar även, att det måste vara fråga om samma mästarehand.

Till den andra gruppen – Finnekumla-gruppen – bör även räknas: *Brunn*, *Böne*, *Fotskäl*, *Humla*, *Rångedala 1 och 2*, *Surteby 2*, *Toarp* och *Åspered*. Släktskapet i dessa fall kan icke heller bestridas, även

Tvärred

Alboga

Torpa
slottskyrka

Dannike

Marbäck

Hillared

Sexdrega

Grovare

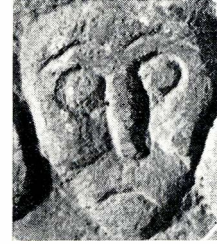
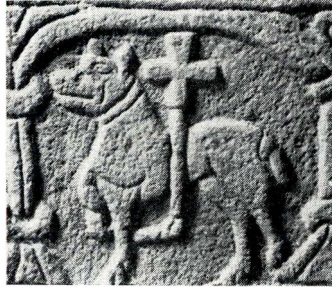
Tärby

Gällstad-funten med bl. a. runinskriften t. v. nedtill.

Gällstad-funten med bl. a. figurutsmyckning och ringkedjor. Foto ATA.

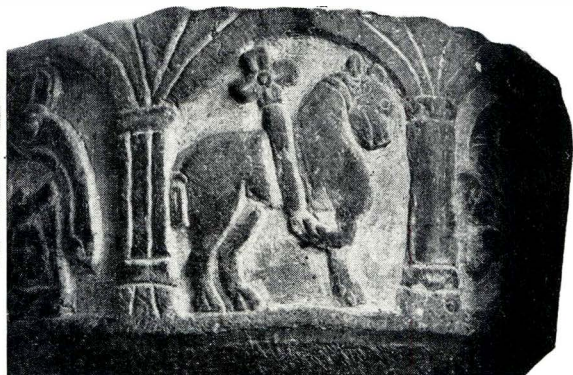

Örnmotiv och Agnus Dei. Foto ATA.

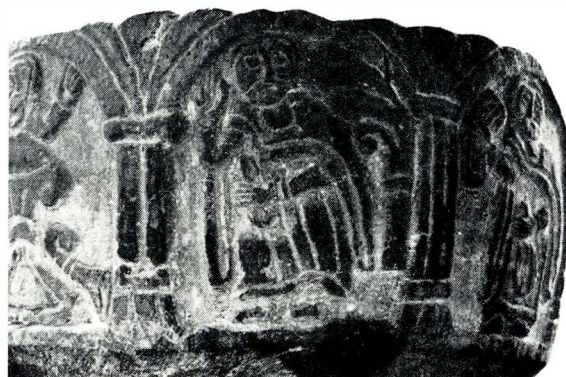
Detalj av fris med människohuvuden.

om en del av dessa funtar har lägre konstnärlig kvalitet och alltså troligen inte utförts av mästaren själv utan av skolan.

Låt oss först något ägna oss åt de figursmyckade dopfuntarna. Funten i *Gällstad* liksom den i *Flistad* är alltså fyrsidig med fyrsidig fot. Hela funten är dekorerad. Åt ena sidan på foten finns följande inskrift med runor: ANDREAS KARTHI KAR. d. v. s. Andreas gjorde funten. På cuppans motsvarande sida finns dekorativa bandslingor, närmast av växtornamentkaraktär. På cuppans nästa sida finns de för mästare Andreas så karakteristiska mönstren med sig i varandra flätande bandkedjor. På fotens motsvarande sida är upptill trappmönster, nedtill växtornamentik. På cuppans tredje sida finns inom två arkader med kopplade kolonner två figurer: En fågel, d. v. s. en örn och en mot denna vänd Agnus Dei. På fotens motsvarande sida ser man en fris av fem människohuvuden — två nedåtriktade, tre uppåtriktade. Därunder finns en växtranka. På fjärde sidan har cuppan ringkedjor och foten en rombisk bandfläta. Dessutom finns på cuppans undersidor och på två av fotens översidor motriktade fjäll. Tekniken är karakteristisk – platt huggning med låg relief. Nästan allt detta kommer på ett eller annat sätt tillbaka här och var på skolans olika funtar. Grovare-funten har närmast exakt samma Agnus Dei, och det har också Hillared, som även har den motsvarande fågelfiguren – örnen. Hillared har f. ö. också frisen på fotens översida av stiliserade människohuvuden, där dock flertalet

Grovare-funten med följande motiv från vänster: Mikael's strid, stående fransk lilja samt Agnus Dei. T. v. om den senare skymtar gammal man.

Ung man (t. v.) och Kristus i en dopfunt. Foto W. Å.

är upp- och nedvända. Även Sexdrega-funten har den nämnda scenen med Agnus Dei.

Låt oss, när det gäller den fortsatta analysen av figurscenerna utgå från *Grovare-funten*. Den har följande scener inom åtta arkadfält: Fransk stående lilja, Mikael's strid med draken, örn, palmett, Agnus Dei, äldre och yngre man samt en egenartad dopscen med Kristus i en funt. Arkaderna mellan figurfälten består av två – eller tre – koplade kolonner.

I *Hillared* varierar scenerna något. Här har vi sju arkadfält: Den

korsfäste och Longinus, örnen, den franska liljan, Agnus Dei, den egenartade dopscenen med Kristus i en funt, två heliga samt Kristi födelse. Arkaderna mellan figurfälten består av två – eller tre – kopp-lade kolonner.

I *Sexdrega* med dess åttkantiga fot förekommer följande motiv: Agnus Dei, kors, växtornament, dito, dito, mansgestalt, dito och dito. Arkaderna är här något olika utformade och figurerna genom vitt-ring ganska otydliga.

I *Tärby* slutligen finns inom sju arkadfält följande figurer eller scener: Agnus Dei, gestalt med svärd och sköld, Mikael's strid med draken, Longinus och den korsfäste, Kristi födelse, fabeldjur samt ansiktsmask.

Alla dessa figurer eller scener har påtagliga likheter och är i en del fall så gott som helt identiska. Det finns alltså ingen tvekan om att samme mästare utfört dem. För detta talar också som nämnts den låga, flacka, speciella reliefen samt övrig ornamentik. Så finns t. ex. på Hillared-funtens cuppas undersida de nämnda fjällen och på Tärby-funten både dessa och en växtranka samt flätrankan med de romboidiska mönstren från Gällstad.

* * *

Om man sedan övergår till den andra större gruppen utan figurut-smyckning, är den ur konstnärlig synpunkt ojämnare. Gemensam för hela gruppen är ornamentiken, som antingen består av ringkedjor eller av ringkedjeliknande i varandra sig flätande bandkedjor.

En jämförelse mellan de olika funtarna inom gruppen ger vid han-den i fråga om ornamentiken följande: *Alboga-funten* har en skick-ligt huggen fris med flätade cirklar, foten är mer summarisk med ej klart utbildad profilering. *Brunn* har ungefär samma cuppa, men foten är här tyngre och ännu mer summariskt huggen. *Böne* har en något avvikande utsmyckning på cuppan. De sig i varandra flätande cirklarna går ej endast i fris runt livet utan täcker hela ytan på ett skickligt och dekorativt sätt. Foten är även här relativt summariskt huggen och har på översidan som nya dekorationer två spetskragar

Brunn

Böne

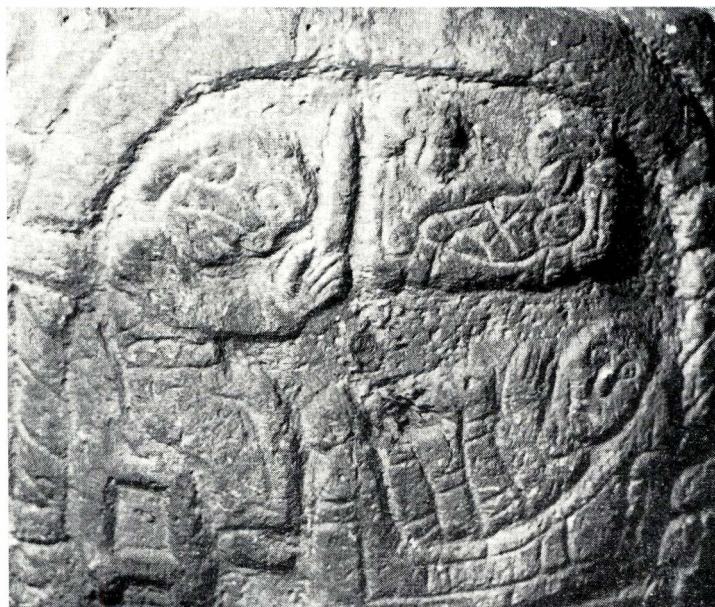
Hillared-funten. Kristus och Longinus. Foto W. Å.

Kristus i en dopfunt.

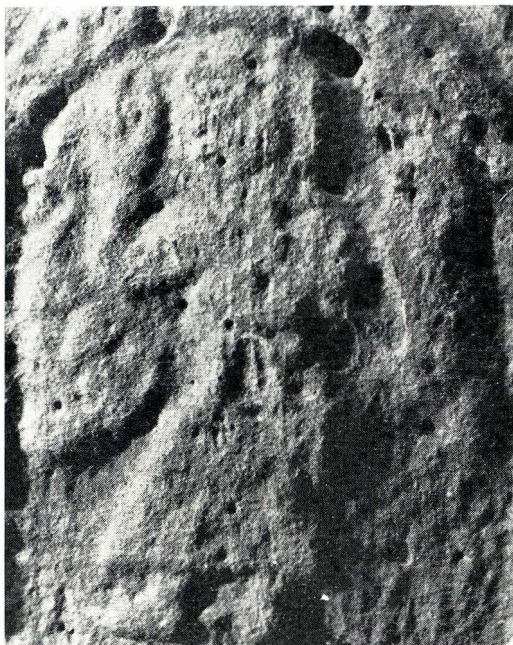

Hillared-funten. Två heliga.

Kristi födelse.
Foto W. Å.

Sexdrega-funten.
Agnus Dei.
Foto W. Å.

Man i fotsid dräkt.

Sexdrega-funten.
Man med svärd.
Foto W. Å.

Mansgestalt.

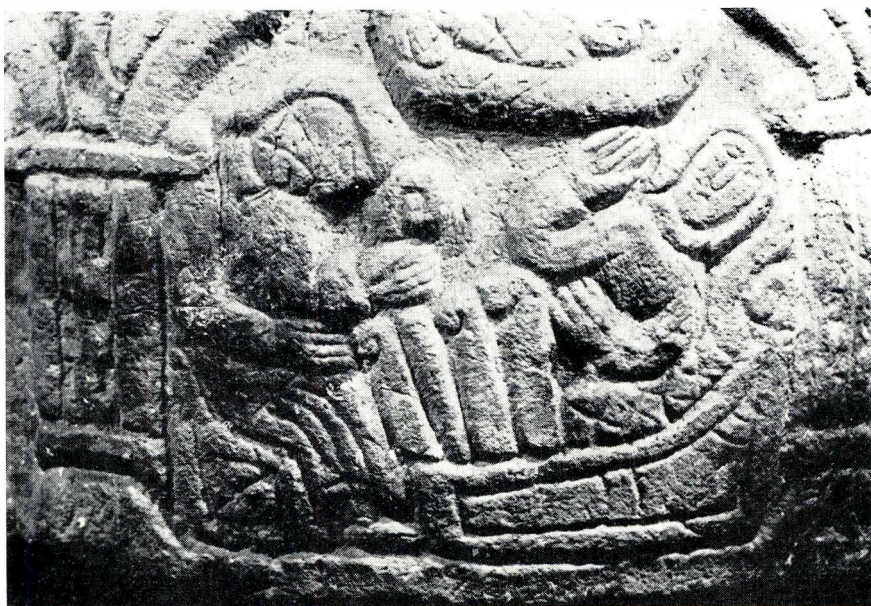

Tärby-funten.
Gestalt med svärd
och sköld.
Mikaels strid med draken.
Foto W. Å.

inom ritsade cirklar. *Dannike-funten* är en av gruppens mest välhuggna. Cuppans fris med sig i varandra flätande cirklar är ovanligt välgjord och på undersidan återkommer fjällutsmyckningen från bl. a. Gällstad. Foten saknar däremot här utsmyckning men är välproportionerad. *Finnekumla-funten*, som alltså kan sägas vara mönstret inom gruppen, påminner en hel del om *Dannike-funten* med ungefär samma utsmyckning på cuppan. Foten är däremot rikare utsirad med en klarare profilering. Den har dessutom nedtill den ovannämnda runtexten.

Tärby-funten. Kristus och Longinus. Foto W. Å.

Kristi födelse.

Tärby-funten. Fabeldjur. Foto W. Å.

Fotskäl

Humla

En av gruppens mest dekorativa cuppor finns å *Fotskäl-funten* med en rikt utsirad fris av flätade cirklar. Här kan man också lägga märke till att huggaren på ett skickligt sätt klarat upp en felberäkning. Han har nämligen av utrymmesbrist format en av ringarna som en oval. På undersidan har funten vackert utformade fjäll. Foten till denna funt verkar däremot främmande, framförallt något för liten. Den har en helt avvikande utformning med rundad fotplatta av sandsten och cylindriskt skaft av granit och saknar dekor. *Humla-funten* tillhör de dopfuntar som har cuppens hela liv täckt av flätade ringar. Foten är här ovanligt dekorativ med på översidan en spetsflikkrage och upptill avslutad med repstav. Den av Fischer ovan så prisade *Marbäck-funten* är tvivelsutan en av gruppens allra förnämsta med praktfull dekor omfattande inte endast cuppan utan i högre grad än som är vanligt även foten. Cuppens liv är helt täckt av flätade cirklar förutom ett utsparat bandornament upptill. På undersidan har cuppan liksom foten på översidan fjällornament och dessutom har

foten nedtill en dekorativ växtranka påminnande om t. ex. Tärby. *Rångedalas* nuvarande funt består i själva verket av två på olika sätt utsmyckade cuppor placerade på varandra. Båda är rikt dekorerade. Nummer 1 har egentligen inte cirkelornament utan en tredelad bandfläta, som bildar en fris. På undersidan har cuppan grunt huggna men ytterst dekorativa fjällmönster. Nummer 2 har på undersidan liknande fjäll, men cuppans liv är här i stället smyckad med en fris kombinerad av dels tvådelade cirkelornament, dels bandflätor. *Surteby* 2, som också endast har cuppan bevarad, är mycket lik *Rångedala* 1, men flätan är här tvådelad och man saknar undersidans fjällornament. *Surteby*-cuppan är svagt rundad. *Toarp-funten* tillhör de mer välgjorda. Cuppan har livet täckt med flätade cirklar, nedtill avbrutna av ett utsparat band. På undersidan förekommer väl utformade fjäll. Foten är ovanlig, nästan som ett halvklot. Något enklare är däremot *dopfunten* i *Torpa slott*. Cuppan har en ordinär utsmyckning å livet men på undersidan saknas de ofta förekommande fjällen. Foten har rundad bottenskiva med skrånande översida och är bl. a. utsmyckad med en dubbel spetsflikkrage. *Tvärred-funten* i Göteborgs museum är svårt skadad genom vittring. Men man kan ändå se dess fina proportionering och bilda sig en uppfattning om dess en gång ståtliga utsmyckning med på cuppans liv flätade cirklar, på undersidan väl huggna fjäll och med en utsirad fot, som dock icke torde ha varit alltför profilerad. Funten i *Åspered* slutligen överensstämmer ganska väl med funten från *Tvärred*. Cuppan är utsmyckad med ungefär samma ornament på livet, men den saknar fjällen på undersidan. Foten har t. o. m. en något rikare profilering än *Tvärred-funten*, dock utan att vara alltför märklig.

Av skildringen ovan framgår kanske, att mästare Andreas och hans skola tydligen inte arbetat med en standardmodell till sina funtar. Visserligen är flertalet tämligen lika, men det förekommer som framgått av vad ovan sagts åtskilliga variationer, från de tämligen små, likformiga, runda funtarna, till de större mer varierade med olika fot. Slutligen har vi också de fyrkantiga funtarna som *Gällstad*- och

Rångedala

Surteby 2

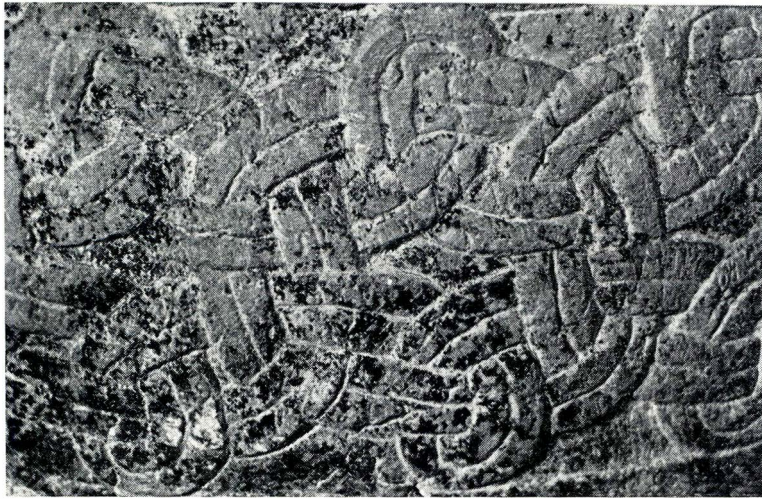
Toarp

Åspered

Sexdrega-funten. Prov på Mäster Andreas' flätornamentik. Foto W. Å.

Rångedala-funten 2. Prov på Mäster Andreas' flätornamentik.
Foto W. Å.

Flistad-funtarna. Att härur utläsa någon exaktare kronologi, torde dock vara omöjligt. Man har ingen känsla av att det sker en mer markerad utveckling inom funtskolan. Snarare torde det förhålla sig

på samma sätt med denna skola som med mången annan, att när man en gång nått fram till en tillfredsställande utformning av funtarna, man i stort sett var nöjd härmed. Kvaliteten har som vi sett varit mycket växlande, och skiftningarna härvidlag förklaras som nämnts av att mästaren haft elever eller lärjungar. Denna dopfuntskola är värd stor uppmärksamhet. Låt oss därför också ägna oss åt var den har sina rötter och varifrån den utgått.

Fischer har klart utsagt, varifrån han anser att Andreas fått sina impulser. ”Börja vi alltså med funtarnas form och siluett, finna vi tre olika typer: den fyrsidiga, den runda med rund fot samt den runda med sexsidig fot”.³⁰ Härtill kan man lägga ytterligare en typ: den runda funten med rund fot, försedd med skaft. Fischer anser inte som Roosval, att Andreas’ fyrkantiga funtar har något samband med de tidigare, fyrkantiga funtarna i Bohuslän.³¹

”Snarare synes mig en märklig engelsk funtgrupp ha påverkat vår stenmästare – en grupp, som är representerad i nordvästra delen av Norfolk (Sherborne, Toftress, Sculthorpe, South Wooton),” säger han. ”Dessa äro visserligen mycket rikare, och skålen vilar på fyra kolonetter. Dess sidor äro ornerade med flätverk, liknande de å Flistad-funten uthuggna. Å funten från Sculthorpe. . . förekommer även figurer under arkader samt samma ringflätning med tvenne genomträdde band som å funtarna från Dannike och Sexdrega.”³²

Man kanske i detta sammanhang vill understryka en sak, nämligen att även om dessa tankegångar kan ha fog för sig, det också finns en västergötsk tradition med fyrkantiga funtar, bl. a. i Friggeråker-funten (nu i Västergötlands museum) och i den provinsiella s. k. Bolumskolan.³³ Man behöver alltså inte uteslutande förutsätta direkt engelskt inflytande härvidlag. Det finns förlagor på närmare håll. Beträffande Andreas’ runda funttyp med rund fot framhåller Fischer, att den ingår i utvecklingskedjan för de västgötska funtarna. Den utgör enligt honom en förenkling eller en degenererad form av den funttyp man sammanfört under namnet Skalunda-gruppen, där foten utformats såsom en attisk bas med en hålkäl mellan tvenne rund-

stavar. Fischer påpekar att samma funtform även upptagits av mästern Othelric i dennes yngre arbeten.³⁴ Vid sidan av de ovan påtalade engelska impulserna, pekar Fischer också på en annan, östlig, inspirationskälla.

”Marbäck-funten visar i siluetten överensstämmelse med den av Roosval sammanförda fabeldjursgruppen, endast dock med dess äldre representanter som Svanhals (Ög) Skärkind (Sm) Dalstorp (Vg)”. Han tillägger: ”av vilka den senare kyrkan ligger i Västergötland och i omedelbart grannskap av de kyrkor, där Andreas varit verksam”.³⁵ Fischer sammanfattar sin uppfattning om varifrån mästern Andreas’ konst stammar på så sätt: ”Vi ha funnit motsvarigheter å de engelska funtarna. Den egendomliga bågställningen med sina tu- och tredelade kolonetter, delvis spiralvridna, förekommer dels hos fabeldjursfuntarna, dels hos en av Tynell sammanställd skånsk grupp Lyngsjö-Bjäresjö-Gumlösa. Å den mellersta av dessa är även å skålen under en arkad Kristi dop framställt med Kristus stående i en dopfunt. Denna ikonografiskt intressanta framställning finna vi även hos mästern Andreas”. ”De fjällliknande bladen, som ornera skålens undersida och foten, förekomma även inom den nämnda skånska gruppen”. ”Ringflätningen, som är ett gammalt motiv med anor långt ned i tiden, ha vi tidigare träffat i Västergötland (Husaby-monumentet) speciellt inom stensköulpturen, men även inom den intressanta grupp av dörrar med järnbeslag, som vi känna från Östergötland och Västergötland”.³⁶ Fischer kommer också in på Roosvals uppfattning, att Andreas även direkt inspirerats från gotländsk konst: ”Roosval vill göra gällande, att ett tydligt och direkt gottländskt inflytande kan spåras i Andreas’ dopfuntar, och detta inflytande vill han härleda från den av honom namngivne anonymmästaren Semibyzantios. Med dennes arkaddekoration anser nämligen Roosval, att Andreas’ har slående likhet”.³⁷

Fischer kan dock icke dela denna Roosvals uppfattning, och han godkänner heller icke den sammanställning, som Roosval gjort ”av tvenne arkader å Gällstad-funten med tvenne av relieferna från

Vamlingbo kyrka på Gottland, tillskrivna Semibyzantios". Han menar, att beviskraften är otillräcklig, "ty överensstämmelserna inskränka sig endast till det vanliga agnus dei-motivet". Andreas' karakteristiska delade kolonner förekommer endast på en av Semibyzantios funtar, den i Alskog, men däremot finns den på den nämnda skånska gruppens funtar, en grupp "som visserligen står under influens av mäster Sighrafr, en av Gottlands mest framstående stentmätare, men icke är av gotsk tillverkning".³⁸

Dessa Fischers iakttagelser måste i princip bekräftas. Det finns ytterst litet i Andreas' konst, som har direkt gotländskt ursprung. Visserligen förekommer en del dekorativa detaljer, motiv etc. av liknande slag både på Gotland och hos Andreas, såsom Kristus i en funt – Grötlingbo, ringkedjor på t. ex. Stånga-funten eller på funten i Vall, men detta beror mer på ett indirekt samspel.³⁹ Egendomligt nog tycks f. ö. mäster Andreas åtminstone i vissa avseenden vara närmare släkt med Hegwaldr än med de mera kontinentala mästarna Byzantios, Semibyzantios o. s. v. Vi kan alltså instämma i Fischers ord: "Förbindelsen mellan Gottland och Västergötland är alltså icke, som Roosval vill göra gällande, direkt".⁴⁰ De med Gotland överensstämmande detaljerna hos Andreas, "äro icke av den art, att man därav måste draga den slutsatsen, att vår mästare står under inflytande av den dominerande gotiska konsten. Snarare kan man säga, att gotiska motiv på vandring, dels via Skåne, dels via Småland, nått Andreas och av honom begagnats".⁴¹

Om alltså Gotlands betydelse för mäster Andreas är begränsad, bör man i stället kanske ytterligare understryka den engelska influensen. Ringkedjan förekommer relativt vanligt i England. Den finns redan tidigt och uppträder sedan då och då (Alphington, Chadlesley Corbett, Slottesdon). Särskilt tycks dock ringkedjekonsten blomstra i Normandisk konst, och en utmärkt parallell till mäster Andreas' ringkedjor finns t. ex. i Dean. Än vanligare är de fjäll, som smyckar funtarnas undersida och fotens översida. De finns överallt i England t. ex. på funtarna i Duston, Houghton med långt ut-

dragna fjäll eller Fordington och Hemington med korta runda fjäll. Särskilt funten i Cheriton Bishop har mycket gemensamt med t. ex. funten i Marbäck, fastän den engelska är rikare utsmyckad. Även arkadindelning med figurscener förekommer relativt vanligt i England. De är dock sällan helt lika de nämnda från Västergötland såsom i Darenth Kent, där arkaderna har en något rundare relief. I fråga om dessa arkader ligger alltså inflytande från Gotland, gärna via Skåne betydligt närmare till hands att antaga. Bland motiven förekommer naturligtvis även i England vanligt "Agnus dei" såsom på funten i Kirkburn (Yorks).⁴²

Fischer har även gått in på frågan, hur mästern Andreas nått fram till sitt konstnärsskap. Han säger bl.a.: "Att han varit västgöte samt haft sin verksamhet förlagd någonstans i närheten av sjön Åsunden, synes troligt, och han måste ha haft förbindelser med den nordvästgötska skulpturen."⁴³ Fischer antager, att Andreas börjat sin verksamhet vid någon av stenhyttorna vid Kinnekulle eller kanske snarare inom Gudhemstrakten. Härvid har han kommit i kontakt med de där dominerande engelska kulturinflytandena. Men på samma gång har han vuxit in i västergötsk tradition. När han senare kommit söderut, menar Fischer, har han kommit i beröring med den skånska och småländska stenkunsten, som han också tagit bestående intryck av.

Man vill kanske också här göra ett litet tillägg. De gotländska impulserna, som även är obestridliga har alltså Andreas, som ovan sagts, fått på indirekt väg, dels via Skåne men säkert också dels via den ovannämnda västergötska traditionen, som delvis stod i klart beroende av den rika ön i Östersjön. Det hos Andreas dominerande motivet ringkedjan och ringflätningen är dock ett internationellt motiv, som förekommer också i exempelvis Norge i stor omfattning. Det har alltså både nordiskt och internationellt ursprung. Mästern Andreas har tillägnat sig detsamma.

När det gäller dateringen av mästern Andreas och hans verksamhet har Fischer gjort en noggrann kronologisk sammanställning:

"Andreas bör ha varit verksam"

- 1 Senare än Othelric på mitten av 1100-talet.
- 2 Senare än Skalunda från mitten av 1100-talet.
- 3 Samtidigt med Norfolk från slutet av 1100-talet.
- 4 Samtidigt med fabeldjursgruppen från omkring 1200, eller något tidigare.
- 5 Ungefär samtidigt med den av Tynell sammanställda, nämnda skånska gruppen omkring 1190.
- 6 Ungefär samtidigt med de av Asmund smidda järnbeslagen på dörrarna från 1100-talets senare del.

Med Roosval kan man tillägga, att han vidare måste varit ungefär samtida med Semibyzantios daterad till tiden 1170–c:a 1180.⁴⁴

Utgående härifrån vill man gärna dela Fischers uppfattning: ”att han varit verksam mot slutet av 1100-talet”.⁴⁵ Man har heller ingen anledning att opponera mot hans påstående: ”Vi finna alltså, huru i mästern Andreas verksamhet motiv från olika konstcentra mötas, huru nu den västgötska bondekonsten, som under ett århundrade stått så gott som isolerad i förhållande till det övriga Sverige eller som givande part i de trakter, där den västgötska missionen verkade, under 1100-talets senare del så småningom kommer i kontakt med den konstnärliga utvecklingen i grannprovinserna, Skåne och Småland.”⁴⁶

Fischer har slutligen i olika sammanhang tagit upp ytterligare tvenne resonemang kring mästern Andreas. Det ena är ett politiskt spörsmål, där han tror sig kunna visa, att Andreas’ verksamhet illustrerar de politiska motsättningarna mellan olika fraktioner inom landet, och där han säger: ”Det är de första spåren av denna politikens återverkan på konsten i Västergötland, som jag tror mig kunna konstatera hos mästern Andreas, i vars arbeten man kan spåra såväl östgötska som sydsvenska drag”.⁴⁷ Detta politiska resonemang lämnas i detta sammanhang därefter.

Den andra frågan, som Fischer avslutningsvis berör är den tradition som han förmenar, att Andreas givit upphov till: ”För yngre stenmästare i södra Västergötland har även Andreas haft en stor

Figurprydda
funtar

Förenklade
ringkedjor

Annar
ornamentik

Karta över Mäster Andreas' verksamhet samt över funtar med förenklade ringkedjor inom Sjuhäradsbygden.

betydelse, ty vi finna från honom lånade drag återgå i ett flertal funtar, t. ex. Mårdaklev".⁴⁸ Som jag i nästa avsnitt återkommer till måste nog Mårdaklev-funten och dess gelikar ses i ett större sammanhang. Inflytandena från Andreas får härvid ej överskattas.

FUNTAR MED FÖRENKLADE RINGKEDJOR

Som framgått av avslutningen till föregående kapitel har man länge haft klart för sig, att det funnits en grupp dopfuntar i södra Västergötland, som har speciella lån efter mäster Andreas och då har man i första hand tänkt på de förenklade ringkedjor, som pryder funtarnas cuppor. Som jag framhållit ovan är förhållandena mer komplicerade, och man måste sätta denna grupp in i ett större kultursammanhang. Detta har delvis klarlagts tidigare.

Roosval har t. ex. i "Die Steinmeister Gottlands" observerat denna grupp och nämnt t. ex. funten i Håksvik.⁴⁹ Gruppen karakteriserar han så:

"Der Typus mit eingeschnürter Mittelpartie und halbsphärischer Cuppa zeigt sich auch in diesen frühen von England beeinflussten Gruppen. Die meisten haben eine geometrisch regelmässige Gestalt, sehr oft zwei Halbsphären, die durch ein Seil getrennt sind. Die Sägenzahnornierung vollendet den stark englischen Eindruck. Sich schneidende Ringe sind das dritte Element in der sparsamen Dekoration, ebenfalls bekannt in England".

Roosval har sedan satt Håksvik i samband med funtarna bl. a. i Flen och Frustuna, Södermanland; Skultuna, Västmanland; Kantorp, Salem, och Lubo från Södermanland, samt vidare med Veckholm och Sparsätra från Uppland och Hardemo från Närke.

Även i "Dopfuntar i Statens Historiska Museum" har denna grupp något berörts. Johnny Roosval säger där i samband med beskrivningen av Frustuna-funten: "Typen är mycket vanlig i Södermanland, men finnes även i Västergötland". -- Den "tillhör med sannolikhet 1100-talet".⁵⁰

Roosval framhåller, att några av dessa funtar har halvsfärisk, andra mer konisk fot, det senare är fallet på de ”bukande” funtarna. Dessa senare måste också enligt hans mening vara de yngre. De halvsfäriska funtarna måste sättas i nära sammanhang med engelska förebilder. Funtar med konisk fot innebär däremot en förenkling eller om man så vill en degeneration. Man bör även enligt honom sätta dem i samband med östsvensk tradition.⁵¹

Också i sin engelska uppsats berör Roosval gruppen och även där skiljer han de två typerna och ger den förra ett namn – den västra kalktypen.⁵²

Denna sydliga funttyp är dock icke endast koncentrerad till Sjuhäradabygden, den går också över gränsen mot öster. Eftersom den söker sig över Smålandsgränsen, har den även varit föremål för en granskning av Ragnar Blomqvist. Han räknar först upp de funtar i Småland, som ingår i gruppen: funtarna i Villstad, Våthult, Bredaryd, Båraryd och i Södra Hestra. Alla finns de i Västbo härad och de flesta i häradets västliga del. Gemensamma drag för funtarna är, att de är huggna av sandsten, att de har centralt uttömningshål, och att de har en runt cuppens liv löpande ringkedja. Men därmed är enhetligheten i Småland slut. Profilen varierar nämligen och detaljerna avviker. Utsmyckningen är också olika. Villstad-funten t. ex. har fyra djurhuvuden på cuppan och en ornamentik på foten ”med blad, rosetter m. m.”, så att ”det hela starkt påminner om dekoreringsen på västgötahuggaren Johannes’ (1080–1100) funtar, exempelvis Hangelösa och Götene”. Cuppens huvuden sättes av Blomqvist i samband med Bestiarius och Almesåkra-funten. Och ringkedjan – framhåller han – är ett under 1100-talet förekommande ornament inte endast på funtar utan också på t. ex. järnbeslagna dörrar från 1100-talets andra hälft och på hammarband på t. ex. Vänga stavkyrka.⁵³

Blomqvist antager vidare, att en viss utveckling skett inom gruppens smålandsexemplar. ”Till Villstad-funten ansluter sig funten i Våthult”, säger han, ”som har halvsfärisk cuppa med regelriktig ringkedja men utan huvuden. Foten är konkavt konisk och indelas

av breda, vertikala refflor, tydligen en förenkling av Villstad-funtens fältindelning. På funtarna i Båraryd och S Hestra börjar cuppaformen närma sig cylindern, som är nådd i Bredaryd. Jämsides härmed genomgår ringkedjan en degeneration . . . Från och med Båraryd-funten ligga alla hela ringar under det raka bandet, de tvärs över bandet gående stavarna äro rudiment av ringar . . . På S Hestra-funten ha dessa rudiment blivit alldeles raka. Såväl i Båraryd som i S Hestra är foten konvext konisk och avgränsad från cuppan medelst en kraftig rundstav. S Hestra-foten är prydd med en sicksack. Plinten är troligen senare. Bredaryd-funten avviker i profilen fullständigt från de övriga. Foten är en rund platta, vars hålkälade översida höjer sig mot skaftet. Detta är mycket kort och utgöres av en upp- och nedvänd stympad kon, huggen i ett stycke med den cylindriska cuppan, som har konisk undersida”.⁵⁴

Detta gäller alltså gruppens småländska funtar. Blomqvist sätter dessa i samband med den nämnda västgötska gruppen: ”Man behöver blott gå över västgötagränsen för att finna ytterligare representer för gruppen i Håcksvik, Holsljunga, Kalv och Mårdaklev”.

Han visar, att samtliga dessa funtar överensstämmer med dopfuntarna i Båraryd och S Hestra både i fråga om funtarnas profil och ringkedjans degeneration. Alla utom funten i Holsljunga har sicksackornament på foten. Funten i Mårdaklev saknar uttömningshål. Han konstaterar sammanfattningsvis, att det inom ett område av längst 5,5 mil finns nio så likartade funtar, att man med fog ”skall kunna påstå, att de tillverkats i trakten.”⁵⁵

Blomqvist har också gått in på funtarnas kultur- och konsthistoriska samband. Till de av Roosval uppräknade liknande funtarna i Mälardalens län lägger han åtskilliga fler, samtidigt som han gör följande indelning av dem. 1) ”Fot och cuppa halvsfäriska och skilda av en repstav. Ringkedja på cuppan”: Flen, Frustuna, Bogsta och Spelvik i Södermanland, Veckholm och Vänga i Uppland samt Skultuna i Västmanland. 2) Som föregående men utan ringkedja: Kantorp, Lista, Skyllinge, Ärila, Salem och Lerbro i Södermanland,

Sparrsätra i Uppland och Hardemo i Närke. 3) Fyrkantig, på överdelen insvängd fot, halvsvärisk cuppa utan ringkedja, fot och cuppa skilda av en repstav: Gillberga, Gåsinge och Härad i Södermanland.⁵⁶

Blomqvist antager, att de två senare grupperna utvecklats ur den förstnämnda. Han påpekar vidare, att den heterogenitet, som han uppvisat beträffande smålandsfuntarna icke kan iakttagas ifråga om funtarna i Mälardalens län, där man ej heller finner den degenereade ringkedjan. Av detta drar han följande slutsats: ”Det vill därför synas, som om den sistnämnda gruppens tillvaro (Den sydliga i Småland-Västergötland) icke haft något annat samband med gruppen i Mälardalens län än ett gemensamt ursprung”.⁵⁷

Även Rune Norberg, som inte bara givit en bred redogörelse för dopfuntarna i allmänhet utan även detaljgranskat dopfuntsmaterialet i Mälardalen, har i stort sett följt samma indelning, men han har utvidgat den högst avsevärt.⁵⁸ Han säger: ”Om man från den färgrika och omväxlande stenkonsten i Götaland vänder sig till Svealand blir intrycket ett annat, ett kargare och strävare”. Han kallar funtarna inom Mälardalen för ”Mälardalstyp” och delar in dem i grupper: Typ 1, 2 och 3 med underavdelningar. Den grupp av dessa, som intresserar mest i detta sammanhang är typ 1, den ringkedjeornade. Norberg utgår därvid från funten i Tystberga, som skiljer sig från de andra därigenom att även foten är rikt utsmyckad. ”En bred bård med en spiralranka och nederst ett sågtandsornament bildat av försänkta trianglar”.⁵⁹ Sedan nämner han funten i Bogsta och vidare den i Frustuna, som är ”den mest kända av de sörmländska”. I sin uppräknings fortsätter han med funtarna i Flen och Spelvik och i Helgesta, Lilla Mellösa och Lästringe, där dock endast cupporna är bevarade.

* * *

Fritsla

Går man åter från dessa skildringar till en granskning av gruppen inom Sjuhäradsbygden, ger denna vid handen, att en del kompletteringar är på sin plats. Listan på funtarna bör således utökas med ytterligare en funt, den i *Fritsla*. Denna funt är visserligen inte helt

parallell med de övriga. Den intager i stället en viss mellanställning mellan å ena sidan den s. k. Nårunga-skolan och å andra sidan denna speciella dopfuntskola. Foten, en stympad kon med vertikala ritsar, är helt enligt Nårunga-skolan, likaså cuppens cylindriska form med skrånande undersida, utsmyckningen med korset på cuppens liv. Väsensbild från Nårunga-skolan är däremot frisen av förenklade ringkedjor och dessa placeras funten inom den här behandlade gruppen, eftersom denna typ av utsmyckning med förenklade ringkedjor endast finns inom denna funtgrupp.

* * *

De övriga funtarna inom gruppen i Sjuhäradsbygden är varandra mycket lika. I princip har de halvsfärisk cuppa och också halvsfärisk fot och delarna är förenade med vulst eller stav. I fråga om detaljer förefinns dock en viss variation. *Holsljunga* har förutom frisen med förenklade ringkedjor på cuppan ett dubbelt flätornament på foten av samma typ, som vi mötte på funten i Bredared och på funten i Revesjö. (Se nedan). *Häcksvik* har på foten en vacker regelbunden, nedåtriktad spetsflikkrage. *Kalv* har enkel, odecorerad fot. *Mårdaklev* slutligen är rikast dekorerad med utom den förenklade ringkedjefrisen, även dubbla vinkelornament upptill, och likaså dubbla flätornament nedtill å cuppan. På vulsten finns försänkta egenartade flätornament och på fotens överdel välgjord nedåtriktad spetsflikkrage.

* * *

Det finns i England en hel mängd dopfuntar med likartad siluett som denna grupp, t. ex. funten i Peterchurch, som upptill har spetsflikkrage och repstav mellan cuppa och fot, eller Morwenstow (Cornwall), som också är en bra parallell. Vidare kan nämnas funten i Kington (Herefordshire), och även funten i Duston (Northants) är principiellt mycket lik. De stora ringkedjefriserna å cuppan, dock icke förenklade, förekommer relativt vanligt i England. På funten i Pistyll (Caernarvonshire) t. ex. finns nästan alldeles liknande ringkedjor. Även spetsflikornamenten är vanliga i England inte minst på

Holsljunga

Häcksvik

Kalv

Mårdaklev

Peterchurch, England.

Kington, England.

funtar av denna typ, såsom på de nämnda funtarna i Peterchurch och Kington för att endast taga några exempel.⁶⁰

* * *

Sammanfattningsvis kan man alltså säga, att denna funtgrupp är av betydande intresse, att den utformats i mycket nära beroende av engelska impulser, att den sedan i förhållande till dessa förenklats och degenererat, men att den har mycket litet gemensamt med mäster Andreas. Hans skola och denna grupp synes snarast vara parallella företeelser. Något direkt samband mellan denna funtgrupp i Västergötland-Småland och den motsvarande i Mälardalskapen har uppenbarligen heller aldrig funnits. Som Blomqvist framhållit ligger förklaringen till likheterna däri, att grupperna vuxit fram oberoende av varandra under samma engelska impulser, som samtidigt nått olika delar av vårt land.

Tiden för denna grupp kan av stilistiska skäl sättas till senare delen av 1100-talet, början av 1200-talet.

ANDRA FIGURPRYDDA FUNTAR AV KALKTYP

Vid sidan av mästern Andreas' figursirade funtar, som ovan lämnats en redogörelse för, finns ett betydande antal andra funtar med figurscener inom Sjuhäradsbygden. De flesta av dessa måste sättas i samband med funtskolor inom Skaraborgs län. Så är fallet med t. ex. *Skölvene-funten*. Med sin egenartade platta reliefteknik och sina ovanliga figurscener är denna av mycket stort intresse inte minst ur ikonografisk synpunkt. Funtens liv är indelat i arkadfält och inom dem återgives dels ett träd med lövade grenar, dels ett fabeldjur – en vingad aspis. Vidare finns en scen med Kristus i dödsriket, där djävulen sitter med fjättrade armar och ben och med en kedja kring halsen. Han har ett ovanligt ansikte med ett egendomligt fågelliknande näbb. Kristus håller ett kors i handen. Därefter följer dopet med Kristus nedsänkt i Jordans vatten. Johannes t. h. står på stranden och håller sin högra hand över Kristus. Nästa scen visar Mikaels strid med draken. Ängeln med lyftat svärd är t. h. i scenen, medan Draken, skildrad som ett odjur med lång tunga, är t. v. Sista fältet innehåller ett vilddjur med glupande käftar och trekluvan svans.

Ursprunget och de närmare sambanden för *Skölvene-funten* är inte fullt utredda. Allt pekar, som nämnts, mot Skara stifts centrala delar och mot funtskolor där⁶¹. Dessa i sin tur tycks ha haft kontakt dels med England, där t. ex. funten i Belton (Lincshire) inte alls är olika denna *Skölvene-funt*, dels med Gotland i östlig inspirationslinje. En mer inträngande redogörelse kan först komma till stånd, när Skaraborgs dopfuntar blivit inventerade.

Skölvene

Skölvene-funten.
Lövat träd.
Fabeldjur.
Djävulen fjättrad.
Kristi dop.
Foto W. Å.

Skölvene-funten. Mikael's strid. Vilddjur. Foto W. Å.

Hällstad-funten. Vilddjur. Kristi dop. Foto W. Å.

Hällstad

En funt i Sjuhäradsbygden, som har ett visst släkttyp med Skölvene, är den i *Hällstad*. Denna har också en slags arkadindelning, fastän bågarne är mycket bredare. Inom fälten finns flera paralleller

t. ex. växtornamenten samt vidare en vingad aspis och dessutom en i mycket överensstämmande skildring av Kristi dop.

I Hällstad står dock Kristus nedsänkt i Jordan t. h. med Johannes t. v. I fälten på vardera sidan om scenen men utanför arkadbågarna är placerade två änglar, något som icke återfinnes i Skölvene. Ett annat drag, som däremot är parallellt är den platta relieftekniken. Det kan dock ej vara fråga om samme mästare till funtarna i Skölvene och Hällstad, trots de ovannämnda likheterna. Avvikelserna är alltför stora.

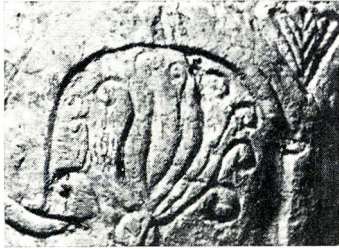
Åtskilliga andra figurfuntar inom Sjuhäradsbygden får nedan en mer ingående presentation.

Den märkliga funten i Borgstena

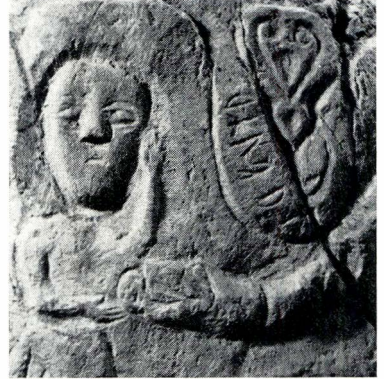
År 1870 överlämnade församlingen i Borgstena sin dopfunt till Historiska Museet i Stockholm. Den hade dessförinnan förvarats på kyrkogården och var därför relativt vittrad och skadad. Man hade på den tiden här som på många andra platser i vårt land inte mycket intresse för sin gamla funt. Borgstena dopfunt hade dock förtjänat en helt annan uppskattning, och den måste betecknas som mycket märklig. Den är huggen i två delar: cuppan rund, cylindrisk med fyrkantig, uppåt rundad fot. Båda delarna är utsmyckade, cuppan rikt. Så långt fram som år 1917 ansåg man dock att "figurerna" var "klumpigt, oproportionerligt och otydligt utförda".⁶² I Dopfuntar i SHM, varur detta citat är hämtat, redogör man för utsmyckningen, som enligt beskrivningen består av: 1) "Ett palmettornament torde framställa paradisträdet. 2) En figur i skört och en i kjol, den senare mottager ett äpple av en orm. Dessa båda fält framställa tydligen Adam och Eva vid syndafallet. T. h. om Eva en knivbladformad upphöjning med följande otydda runinskrift:

Borgstena

Paradisträdet.

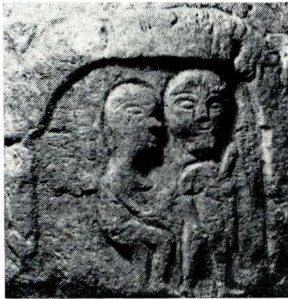
Detalj ur syndafallet
med runinskrift.

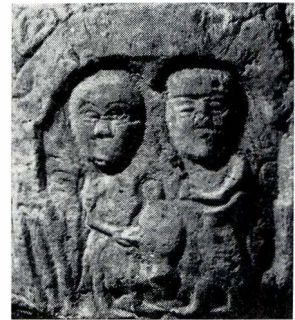
Adam och Eva.

Ormen i syndafallscenen.

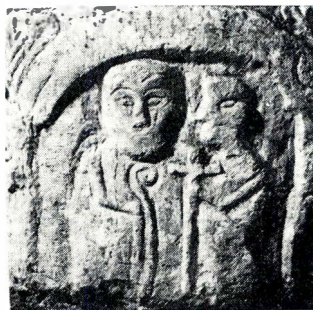

Två gestalter.

Två gestalter.

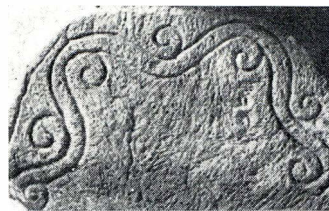
Borgstena-funten, detaljer. Foto ATA.

Borgstena-funten.
Två gestalter. Foto ATA.

Acton, England.

Borgstena-funten.
Ornament på foten.

3) Två människor, en en face, en i profil, den senare har kvinnobröst och står i ängsligt hopkrupen ställning. 4) En sittande figur med bok. 3 och 4 framställa antagligen Gud Faders förhör med Adam och Eva efter syndafallet. 5) En människa räcker en kruka mot en annan. Kan möjligen vara en illa förstådd framställning av Kristi dop . . . 6) En person med kräkla, en med ett kors, framställningar av tvenne helgon”.⁶³

Tolkningen torde delvis vara riktig, såsom i fråga om scenerna kring syndafallet. Men för övrigt rör det sig ju uteslutande om gissningar. Här skall dock några nytolkningar inte framföras. Funtens figurscener får alltså fortfarande i huvudsak anses som en olöst gåta. I Dopfuntar i SHM vill man datera funten till tiden för ”övergången mellan de äldre Västgöta-funtarna med hög cylinderformig cuppa och de efter dem följande av gotländska eller skånska arkadindelade, figurprydda funtar influerade. Den otympliga figurstilen har en viss likhet med Ottravad m. fl.”, sägs det.⁶⁴ Funten dateras således till 1100-talets senare hälft.

I en not i samma arbete framhålles: ”Arkadindelningen vore förklarlig gm engelska funtar t. ex. Cottam . . ., men de treflikiga mittbladen göra ett gotländskt samband mera troligt”.

Också härvidlag torde man den gången knappast haft tillräcklig

kunskap om funten och dess ursprung. Funten tycks nämligen i själva verket vara inspirerad i det närmaste direkt från England.

I England finns flera dopfuntar, som väl överensstämmer med denna Borgstena-funt, t. ex. funten i Acton (Cheshire) och på den förekommer också alldeles samma treflikiga mittblad, som man ovan antagit kommit från Gotland på Borgstena-funten. Också funten i Dunkeswell (Devon) har mycket snarlika arkadbågar med liknande figurer med stora huvuden, inplacerade i arkadfälten på ett analogt sätt. Även funten i Ilam (Staffshire) påminner mycket om Borgstena. Slutligen är funten Newnham (Glos) ytterligare en acceptabel parallell. Det torde således förhålla sig så, att funten i Borgstena, som är unik i trakten, i själva verket är förfärdigad av en engelsman eller av en i England utbildad västsvensk stenmästare. Märkligt nog tycks denne icke lämnat ytterligare spår efter sig i vårt land. I England bör också förklaringen sökas till de ännu ovissa figurscenerna. Funten torde vara en av Västergötlands mest expressiva dopfuntar.⁶⁵

En Staffansfunt i Sjuhäradsbygden

I Sjuhäradsbygden finns en funt, som illustrerar Staffanslegenden, en funt som är så märklig, att hela dess kultursamband måste redovisas. Det är dopfunten i Hajom.

* * *

I en uppsats ”Hvem var Staffan Stalledräng? – Ett bidrag till lösningen av denna fråga”, har G. Djurklou år 1902 redogjort för Staffanslegenden såväl enligt folktraditionens vittnesbörd, som enligt vissa äldre sagor från Färöarna, från England, från Danmark och från Sverige. Den förstnämnda av dessa, som han nämner, den från Färöarna ”Rudisar visu”, är tryckt i Färöisk Anthologie år 1886 och utgiven av det danska litteraturhistoriska samfundet. Staffansvisan lyder enligt denna således:⁶⁶

Ut kommer Staffan, på himmelen var —
Det vill jag Eder förklara—
I öster upprunnen en stjärna så klar,
Med hela Guds helgons skara.

In kommer Staffan, han säger alltså:
”Jag ser sol och en stjärna på
himmelen blå,

Jag ser sol och en stjärna på
himmelen stå,
Stor makt har den konung, som
föddes i går.

Stor makt har den konung, till oss
kommen är
Vid solen står stjärnan så klar och
så skär.”

Herodes han kallar på svennerna två:
”I bedjen Staffan här in för mig gå

I binden honom till fot och till hand;
Då spörjs om den konungen lossar
hans band.

I stingen ut hans ögon två,
Då spörjes hvad hjälp af den kungen
han får.”

De bundo Staffan till fot och till hand;
Den kungen var mäktig att lösa
hans band

De stungo ut Staffans ögon två;
Som dagen så klar såg han natten ändå.

I trettio stycken var hanen skuren,
Sen blev han in till Herodes buren.

”Nu skall jag för visso tro Staffans tal,
Om upp stiger hanen och ljudeligt gal.”

Hajom-funten.
(Ny fot 1965)

Och hanen flög upp på rödan gullstol,
Han slog sina vingar, och fagert han gol.

Han slog sina vingar, och fagert han gol.
Vid hvarje messa han sjunger i kor.

Herodes han kallar på svennerna två:
”I läggen gullsadel på gångare grå.

I sadlen åt mig den bästa af dem
Mig lyster att rida till Bethlehem

Mig lyster att rida till Bethlehem
Och där att skåda den unge sven.”

Herodes han hade en hvitsvansad häst,
Till Bethlehem red han, som han
kunde bäst.

Och när som han kom till Bethlehems
gård.

Ute för honom Maria själf står.

”Välkommen Herodes hit till mig,
Mjöd och vin det bjuder jag dig.” —

”Slikt kan du, Maria, ej fägna mig med,
Jag vill hafva din son att nagla
på trä. —

Med slikt kan, Maria, du ej fägna oss,
Jag vill hafva din son att nagla
på kors.”

”Vill du kärälskade sonen min hafva,
Upp till himmelen måste du fara.”

Herodes till himmeln på väg sig beger,
Men tolf Guds änglar de störde
honom ned.

De störde honom mot jorden med hast.
Hans vänstra sida i stycken brast.

Hans vänstra sida i stycken brast —
Det vill jag Eder förklara. —
Den utskjutne själf tog nu honom
fast, —

Med alla Guds helgons skara.

I denna visa talas alltså inte om att Staffan skulle ha varit stallpojke. Och detta nämns inte heller i den engelska versionen, som Djurklou anför. Där heter det i översättning.

Sankt Stefan var en tjänstesven
I Kung Herodes bröd,
För kost och lön han gjorde allt,
hvad kungen honom bjöd.

Från köket in i kungens sal
han svinets hufvud bar,
Då såg han öfver Bethlehem
en stjärna ljus och klar

Han satte svinets hufvud ned
och bad en ödmjuk bön
Till konungen att orlof få
från tjänst och kost och lön.

”Säg Stefan hvad, som felas dig,
hvi för du sådant tal
Säg felas mat, säg felas dryck
i kung Herodes sal?” —

”Ej felas mat, ej felas dryck,
men herre gör mig fri;
I Bethlehem ett barn är födt
som bättre är än vi.” —

”Säg Stefan fritt hvad felas dig,
och hvad din önskan är;
Är det väl gods, är det väl guld,
som du af mig begär?” —

”Ej är det gods, ej är det guld,
som jag af dig begär;
I Bethlehem ett barn är födt,
som oss allt godt beskär.” —

”Om detta barnet vill så visst
jag tro uppå ditt tal,
Som att den hanen här på disk
nu stiger upp och gal.”

Och upp flög hanen, fjäderklädd,
och sina vingar svang;
Han ropte ”Christus natus est”.
så det i salen klang.

”Upp mina bödlar” — kungen skrek,
”hör hvad min vilja är:
För Stefan utom stadens port
Och stenen honom där.”

Så helge Stefan stenad blef,
Herodes till behag,
Och därför är hans högtidskväll
på Kristi egen dag.

Först i den danska versionen uppträder Staffan som stalledräng:

Sankt Staffan han leder de foler i Vand
alt ved den ljuse Stjerne.
For vist ær nu Profeten fød,
som frælse skal al Verden.

Kong Herodes han svarede saa dertil:
”Jeg tror ikke denne tale
foruden den Hane, paa Bordet staar stegt,
slaaer ud sine Vinger at gale.”

Den Hane slog ud sine Vinger og gol
Vor Herre hans fødsels time,
Herodes faldt af sin kongelig Stol.
Af Sorrig begyndte at svime.

Kong Herodes bad sadle den Gangeren graa,
til Bethlehem lyster ham at ride,
Han vilde der dræbe det lille Barn,
som agted med honnem at stride.

Maria tog Barnet udi hendes Arm
og Josef tog Asnet tillige,
saa rejste de gennem det jødiske Land
til Egypten, som Gud dennem viste.

Vel fjortentusinde Barn saa Smaa,
deres Blod lod han utgyde,
Men Jesus var tredive Mile derfra
for Solen den gik til Hvile.

I den svenska versionen, som Djurklou citerar, saknas dock åter uppgiften om Stalledrängen.

Utaf Sanct Staffan en stjärna upprann
i Kristi födelsetimma;
nu är profeten oss födder försann,
som världen skall frälsa och döma.

Herodes han slog sina handskar ihop,
han ville ej tro deras talan
”På denne profeten jag skall icke tro
förr’n denna hanen på bordet stekt står
står upp, slår ut sina vingar och galar.”

Och hanen på bordet steg upp
och gol och slog ut sina vingar
Herodes han föll från sin konungsliga tron,
så illa mände han sig bekomma.
”Jag kan ej trifvas på denna jord
förr’n jag detta barnet får pina.”

Och Herren han talte till Josef alltså
i Kristi födelsetimma:
”Gack ut och sadla din åsninna grå,
tag barnet och dess moder och sätt däruppå,
far in i det egyptiska landet.”

Och Josef han gjorde, som Herren då bjöd
i Kristi födelsetimma
Gick ut och sadlade sin åsninna grå
tog barnet och dess moder och satte däruppå,
for in i det egyptiska landet.

Djurklou ställer med anledning av sina citat en fråga. Hur kom Staffan att bli ”stalledräng”? Han framhåller: ”Då intet af den romerska kyrkans mer eller mindre förnämliga helgon med detta namn, hvarken den förste martyren, den ungerske konungen, den romerske påfven eller någon af de två heliga abboterna med fog kunde antagas såsom hästarnas speciella skyddshelgon, uppletade redan IHRE en Helsingarnes apostel Staffan; och så antogo hans eftersägare, däribland Schröder och på hans auktoritet Geijer och Afzelius, denne såsom föremålet för Staffansfirandet. Att denne helsingepostel varit någon hästkarl har dock icke kunnat styrkas, och hvad värre är, hans tillvaro är så oviss, att de svaga stöd, man här trott sig finna, vid närmare granskning torde reduceras till lokalpatrioters lösa gissningar. Men äfven om en helig man Staffan varit kristendomens förste förkunnare i Helsingland, hvilket ju kan vara möjligt, kommer man därmed icke ens en hårsman närmare förkla-

ringen af hans förhållande till hästarna och ännu mindre till Herodes.”

Och han fortsätter: ”Sången om mannen med de fålarne fem, seden att rida om julenatten, att då vattna hästarna i främmande vatten, kappkörningen på juldagen, då den, som först hinner hem, först får sin gröda inbergad m. m. voro välbekanta redan för OLAUS MAGNI, som omtalar dem såsom företrädesvis öfvade i Öster- och Västergötland – således icke företrädesvis i Helsingland.”

Det torde ligga utanför detta sammanhang att fördjupa sig i de otaliga Staffanslegenderna och traditionerna däromkring. Citaten har endast anförts för att visa bakgrunden till en av de intressantaste och mest fascinerande dopfuntar, som finns i Västergötland, den i Hajoms kyrka i Sjuhäradsbygden.

Det är uppenbart, att det framförallt var i Götaland, som man berättade om Staffan, som enligt sägnerna alltså var Herodes' Stalle-dräng, och som natten då Kristus föddes, såg den strålande stjärnan. Staffan tvingas av gudomlig ingivelse att för sin herre Herodes omtala stjärnans budskap om den nyfödde judakonungen. Herodes trodde ej detta. Nej, om ej den stekta hanen, som låg framför honom på ett fat skuren i bitar, flög upp, kunde han inte tro det. Då skedde undret, bitarna slöt sig samman och tuppen flaxade upp på kungens gyllene stol kraxande ljudligt: ”Christus natus est!”

Konung Herodes blev förskräckt och anbefalldes i vredesmod sina tjänare att gripa Staffan, som också utsattes för grym tortyr och fick ögonen utstungna. Men han återfick synen genom den nyfödde Judakonungen. Då lät Herodes åter gripa honom och stena honom utanför stadens portar.

Detta är i stort sett innehållet i legenden, även om detaljerna starkt varierar. Det är uppenbart, att Staffan lånat drag från skilda gestalter. Det sista momentet om steningen går således givet tillbaka på Stefanus, ”den förste martyren”.

Det är av synnerligen stort intresse att visa, hur denna legend levat kvar inte minst genom mysteriespelen och dessas efterföljare,

de burleska julspelet. Djurklou säger: ”Om nu, såsom vi vågat antaga, en sådan helgonsaga varit känd i Norden, är det väl också sannolikt att bland bevarade rester af medeltidens konst en eller annan framställning däraf bör kunna uppletas.”⁶⁷

Så drager han fram åtskilliga exempel på skildringar av sagan inom vår konst. Han nämner antemensalet från Broddetorp i Västergötland med dess förnämliga skildring från 1100-talet. Han pekar på den kända reliefplatta i Skara domkyrka, som också är från 1100-talet.

Han går utanför landets gränser och visar, att man även i t. ex. Lögmans klosterkyrka i Schleswig har en skildring av Herodes' måltid i en väggmålning från omkring år 1300. Om denna säger han dock: ”I allt fall, då vår hufvudperson Staffan här saknas, innebär denna framställning icke något direkt stöd för vår form af Staffansagan; men då Herodes och tuppen finnas här, tyder detta dock på ett gemensamt ursprung.”⁶⁸

Därmed är Djurklou redo för en sammanfattning: ”Att Staffan hos oss i mysteriespelet och i dessas kvarlefva Staffansjungandet blifvit Herodes' stalldräng är endast en närmare bestämning av ett förut oklart tjänsteförhållande, och som antagligen tillkommit för att genom honom få ett kristet skimmer öfver vissa på juldagen öfvade hedniska bruk, som man icke förmådde afskaffa . . .”⁶⁹

Det finns fler exempel på illustrationer till Staffanslegenden i vår medeltida konst. Man behöver bara granska mäster Hegwaldrs dopfuntar på Gotland för att få exempel. I Stånga är således Herodes' måltid illustrerad.

Och också i När och Vänge är den återgiven. ”An Christi Kindheitsgeschichte knüpft sich in der älteren schwedischen Volksvorstellung die nationale eigentümliche *Staffanslegende*, die in *Stånga* und *När* illustriert ist. Staffan ist der Stallknecht Herodes', er hat den klaren Stern gesehen und weiss was er bedeutet.” På scenen i Stånga står den unge tjänaren vid det kungliga bordet framför Herodes och hans gemål. Så skildrar Roosval vidare scenen: ”Vornehm, mit stolz

zurückgelehntem doppelbärtigem Kopf, die Ellbogen gebieterisch auf dem Tisch, das aufrechtstehende blasse Schwert, das brutal und gross den bogenförmigen Rahmen der Szene quer durchschneidet, in der linken Hand, hört Herodes dem kleinen Staffan zu, der mit grossen, unbeholfenen Händen gestikulierend erzählt dass der Stern die Geburt des Heilands ankündige. Königin Herodias sitzt ruhiger, en face, schwingt herrisch ihr Messer, steckt die Hand unter den Arm des Herodes und legt sie ihm auf die Brust. Aber links von dem gedeckten Tisch sitzt auf einer kleinen Säule ein Vogel mit offenem Schnabel – der lebendig gewordene gebratene Hahn. Herodes hat nämlich eben ausgerufen: ”eher wird dieser gebratene Vogel, den Stephan auf der Schüssel bringt, fliegen können, als Christus in Bethlehem geboren sein”. Und sogleich erhob sich der Hahn, schlug mit den Flügeln und krähte: ”Christus natus est.”⁷⁰

I När skildras samma scen något olika, vilket visar Hegwaldrs förmåga att variera. Här kommer Staffan från vänster in på scenen och bär den stekta tuppen på ett med en lång duk täckt fat. Herodes håller just på att uttala de tvivlande orden. Men enligt Roosval finns sedan i denna skildring också en hel del oklara detaljer.⁷¹

Bland exemplen på illustrationer till Staffanslegenden måste givetvis också den underbara målningen i Dädesjö i Småland framhållas. Där skildras en annan, den föregående scenen i legenden: När Staffan vattnar sina hästar och får se stjärnan. Bilden, som är från 1200-talet, har karakteriserats såsom ”förunderligt uttrycksfull”.⁷² Det gäller exempelvis samspelet i komposition mellan den vita hästen, som ser stjärnan i skyn och den mörka hästen, som ser stjärnan återspeglas i vattnet. Växtrankorna och Staffansgestalten har ett liknande samspel.

Till dessa mästerverk har vi alltså nu glädjen att kunna lägga ytterligare ett, som f. ö. än mer fullständigt skildrar *bela* Staffanslegenden. *Dopfunten i Hajom* har väl inte varit helt okänd för tidigare forskning (Utställd i Göteborg 1923), men märkligt nog finns ingen ingående skildring av den.

Konsekvent återgiver den tre scener ur Staffanslegenden, samtliga inom arkadbågar. Först rider Staffan i natten och får då se den nya märkliga stjärnan. Det är en finstämd bild av en van ryttare med hästen i skritt. Över honom synes månskärnan och den nya stora stjärnan. Nästa scen föreställer Herodes måltid. Vid ett ståtligt bord har kungaparet tagit plats. Staffan kommer in från vänster och berättar på ett lika dramatiskt sätt, som Hegwaldrs Staffan på Gotland, om miraklet. Herodes har rest sig. Tuppen på fatet har börjat flaxa upp. T. v. ser man den sitta i arkadsvickeln kraxande sitt "Christus natus est!" Tredje scenen skildrar Staffans slut. Två män med stenar i händerna, verkställer konungens dom, alltmedan Staffan sjunkit ned på knä. Fylligare har icke Staffanslegenden någonsin berättats i vårt land i bild.

Hajom-funten har ytterligare tre scener, som fyller ut funtens sex arkadfält. Dels återgives den helige Kristoffer, om bär Kristus-barnet över den strida strömmen, dels förekommer en skildring av Kristi frambärande i templet. Mellan dessa motiv finns ett stort ornament, troligen den lysande stjärnan.

Förutom arkadfältens scener finns dessutom några svickelfigurer: den nämnda tuppen, en lilja, ett kors, en ring med kors samt ett huvud och ytterligare en osäker figur. Intressant nog förekommer en alldeles liknande osäker figur i en svickel på funten i Stånga på Gotland.

Så framstår alltså dopfunten i Hajom såsom ytterligt märklig, och den presenterar för oss en rad illustrationer av den gamla legenden om Staffan, om Kristoffer och om Kristus.

Funten, som endast har cuppan bevarad, har upptill en enkel växt-ranka. Denna har samband med andra liknande på andra västgöta-funtar. Detta samband liksom andra detaljer talar för en icke alltför tidig datering, till 1100-talets allra sista tid eller 1200-talets början. Funten måste av materialet att döma ha varit utförd i Västergötland, och funtmästaren bör av ovan framförda skäl ha varit inhemsk.

* * *

Hajom-funten.
Staffan rider i natten.
Herodes' måltid.
Obs. tuppen i svickeln t. v.
Staffan stenas.
Foto W. Å.

Hyssna

Till formen är funten från *Hyssna* gamla kyrka ganska lik grannfunten i Hajom. Cupporna har en ungefär liknande utformning, öppna rundade skålar. I Hajom finns ett litet skaft, som saknas i Hyssna. I det senare fallet finns i stället en fot till funten. Den hör dock knappast samman med cuppan. Enligt Dopfuntar i SHM är foten troligen gotländsk, under det att cuppan är utförd av västgötsandsten.⁷³ Det finns ytterligare liknande drag på funtarna i Hajom och Hyssna. Längs cuppans rand finns på båda ett slags rankornament av växtkaraktär. I Hajom är emellertid detta mer naturalistiskt och regelbundet. På Hyssna-funten är det mer upplöst, oregelbundet och osäkert. Beträffande figurutsmyckningen är denna emellertid mycket olika. Hajom-funtens suveräna figurscener och skildringar har vi ovan stiftat bekantskap med. Hyssna-funtens figurer är mycket avvikande. Indelningen av cuppans liv utgöres ej av arkader utan av vertikala utsparade rundstavar. Inom dessa fält finns sedan figurer, växtornament, tecken o. s. v. Den stående franska liljan finns på båda funtarna, men f. ö. är knappast någon detalj lik. I Dopfuntar i SHM har man tolkat sviten på Hyssna så: 1) ”Ett krönt lejon med treflikig svans, stående på bakbenen, håller med framfötterna ett svärd (?); 2) Liljeornament (här en flisa bortslagen); 3) Liljeornament; 4) En människofigur under ett liljeornament; 5) En under ett kors sittande människofigur med framsträckta händer; 6 = 3; 7) En under ett kors sittande människofigur med hopknäppta händer; 8) Liljeornament; 9) Ett ornament under ett kors; 10) En under ett kors sittande människofigur med hopknäppta händer.” Författarinnan anför vidare: ”Figurerna ha otympligt stora huvuden. Ornamenten likna ornamenten på vissa af de s. k. liljestenarna i Västergötland, t. ex. gravstenen från Lugnås kyrka i Historiska museet. Liknande ornament finnas även på Burseryd-funten.”⁷⁴

Författarinnan sätter vidare Hyssna-funten samman med ”den i Fröjel m. fl. orter befintliga grupp som dateras av Roosval till omkring 1300”.

Hon framhåller vidare den klara skillnaden mellan cuppan och

Hajom-funten.
Den helige Kristoffer.
Den strålände stjärnan?
Kristi frambärande.
Foto W. Å.

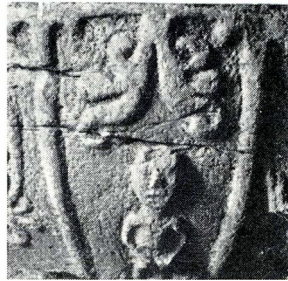
Hyssna-funten.

Av bilden framgår materialskillnaden i cuppan och foten.

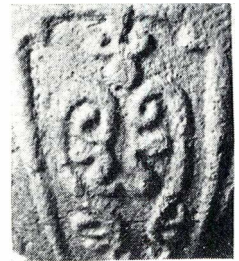
Foto ATA.

Krönt lejon.

Människofigur under liljeornament.

Liljeornament.

foten och säger: ”Då foten troligen är av gottländsk kalksten, cuppan av annat material och mera klumpigt arbete än motsvarande gotländska grupp, så har här möjligen ursprungligen funnits en hel gotländsk funt av Frøjels-typ.”⁷⁵ Förklaringen skulle vara, att den

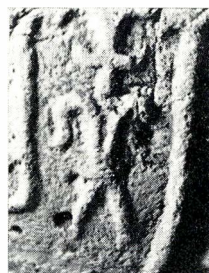
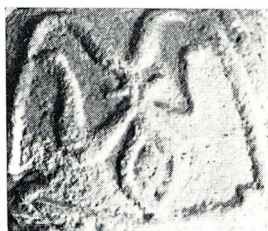
Människofigur under kors.

Liljeornament.

Människofigur under kors.

Hyssna-funten. Liljeornament. Foto ATA.

gamla cuppan blivit skadad och ”kopierats av en inhemsk kraft”. Denne stenhuggare skulle liksom kollegan i Burseryd fasthållit vid en gammal ikonografisk tradition – djurutsmyckningen. Men samtidigt skulle han också lånat drag och enskilda djurformer från sigillkonsten.

Mot dessa påståenden vill man göra vissa invändningar. Författarinnans sammanställanden av Hyssna-funten med liljestenskonsten, t. ex. gravstenen från Lugnås, har mycket litet fog för sig. Liljestenarnas plattuggna, ofta mycket regelbundna växtornament har ytterst litet gemensamt med Hyssna-funtens oregelbundna, rundhuggna utmyckning. Att liljeornamenten dyker upp på Hyssna-funten betyder i detta sammanhang ingenting. De kommer nämligen en annan väg. Vi såg dem ju på Hajom-funten, vi finner dem också talrikt på andra funtar t. ex. på Närunga-funtarna. (Se nedan). Det

är härifrån detta ornament nått Hyssna-funten. Inte heller författarinnans sammankopplande av Hyssna-funten med Burseryd-funten i Småland är övertygande. Också Burseryd-funten med sina djur, sina masker och sina plathuggna ornament har helt annat östligt och sydligt ursprung än funten från Hyssna. Även mot den utomordentligt sena dateringen till omkring 1300 vill man opponera. Både cuppens form och utsmyckning talar för en tidigare datering. Det är knappast realistiskt att antaga, att denna formvärld levat kvar hos en enda lokal kraft i fråga om en enda cuppa. Författarinnans tolkning av förhållandet: cuppa fot, med foten som den äldre låter i hennes skildring bestickande. Men den kan dock ej vara riktig. I själva verket torde den rakt motsatta tolkningen ligga närmare till hands – den tolkningen, att hela funten en gång huggits i Västergötland. När foten sedan spruckit eller skadats, har man inte nöjt sig med ett enkelt provisorium – en kubb eller dylikt som i Hajom – utan sökt ersättning i en ny fot. Tiden har gått och på Gotland hade man fått en stor dopfuntstillverkning av enkla, släta billiga funtar. Man skaffade därför en fot därifrån. Denna förklaring verkar rimligare. Varför skulle annars just Hyssna, en plats långt inne i Marks härad ensam i denna del av landet ha en funt av Fröjel-typ?

Hyssna-funten är en enkel efterföljare till Hajom-funten. I Hajom sköttes mejseln av en kunnig och framstående stenhugger. I Hyssna har en bygdekonstnär sökt utföra en dopfunt, så gott han kunnat. Med detta antagande blir också frågan om dateringen klarare. Placeras Hajom-funten in på 1200-talet, bör Hyssna-funten ha tillkommit betydligt senare eller vid mitten och under andra delen av 1200-talet. Fotens datering till slutet av 1200-talet är då logisk.⁷⁶

Molla-gruppen

Mer komplicerad och svår att få grepp om är dock nästa grupp figurprydda dopfuntar i Sjuhäradsbygden, den som här sammanförts under namnet Molla-gruppen med funtarna i *Molla, Långhem, Od,*

Molla

Södra Björke och *Dalum 1* – den senare på grund av sitt fragmentariska tillstånd ej helt bestämbar.

Samtliga dessa dopfuntar har en mycket karakteristisk form: cylindrisk, stor cuppa med svagt skrånande undersida och fot som en rundad, profilerad pelarbas. I Od finns dessutom skaft. Cuppans liv är försedd med figurer, ibland uppdelade genom vertikala indelningar, ofta tredubbla. Gemensamt för samtliga funtar är vidare att djurfigurer förekommer på dem. Alla funtarna har varit utsatta för väder och vind under lång tid, varför stark vittring i hög grad förstört figurscenerna. Det vill emellertid synas, som om samtliga även har vissa gemensamma drag i fråga om kompositionen av figurscenerna. Låt oss först granska funten från *Långhem*.

År 1870, samma år som Borgstena-funten, överlämnades som deposition till Statens Historiska Museum dopfunten från *Långhem* i Västergötland. Sedermera övergick den i museets ägo. Funten hade då också den, liksom Borgstena, stått på kyrkogården och var därför ganska skadad och vittrad. Inte heller den väckte till en början någon större uppmärksamhet på museet. Den inleddes i västgötamaterialet och förvarades i museets magasin. När *Dopfuntar* i SHM skrevs, fick emellertid också *Långhem* sin skildring, och därmed blev den genast mer känd.⁷⁷

Ellen Fryklund, som svarade för denna beskrivning uppger, att funten är av västgötasandsten, att foten är formad såsom en kolonnbas ”med en utbuktning nere vid basen och avsmalnande uppåt, prydd med tre inritade cirkellinjer”. Vidare säger hon, att cuppan är cylindrisk och figurprydd. ”Figurerna, som äro svåra att tydligt urskilja, äro otympliga och synnerligen otydligt utförda”, konstaterar författarinnan.

Genom cuppans höga cylinderform och indelning av cuppans liv likaväl som genom figurernas klumpighet bör, enligt henne, funten hänföras till den äldsta gruppen av västgöta-funtar och stammar således enligt hennes mening från 1100-talets förra hälft. Hon jämför den vidare med funtarna från *Otravad* och *Ving*.

Långhem

Od

S. Björke

Dalum 1

Långhem-funten. Figurscen. Foto ATA.

Beträffande figurerna har hon följande tolkning:

”1) En man med gloria kring huvudet, klädd i fotsid dräkt”, som i sin vänstra hand håller ett pungliknande föremål och står vänd mot en annan, som står i vatten – ”här framställt i form av ett kar med horisontella stavar.” Han är naken och håller i sin högra hand en korsstav. T. h. om honom och omfattande hans vänstra arm står en man med gloria och fotsid dräkt. Enligt författarinnan håller denne ett föremål i vänster hand, som hon antager vara en missförstådd vinge. Gestalten skulle alltså vara en ängel. Hela scenen skulle enligt hennes mening vara ”en framställning av Kristi dop”. Mannen med pungen skulle då vara Johannes döparen, och pungen enligt hennes mening ett slags kär. Gestalten i vattnet skulle vara Kristus. Härtill kommer också den traditionella dopängeln, som här har ”den funktionen att hjälpa Kristus upp ur vattnet”.

2) Nästa scen skildrar enligt författarinnan en man i fotsid dräkt, väpnad med sköld och klubbliknande svärd, som strider mot en kentaur med samma beväpning. T. h. om kentauren ”en vidunderlig

Långhem-funten. Figurscen. Foto ATA.

människofigur med fågelliknande huvud, vilken med lyftat svärd i ena handen tyckes beredd att angripa centauren”. Denna stridsscen finner författarinnan symbolisera människornas strid mot det onda, och hon visar på paralleller. I gruppen ingår även en fågel.

3) I nästa grupp finner författarinnan ett fyrfotadjur med uppåtböjd svans. Vidare finns t. h. ett annat djur, som har en treflikad svans i en båge under kroppen och upp efter dess sida. Så följer ett korsbärande lamm och framför detta en fågel med stora vingar. Slutligen finns också en man i fotsid dräkt, som med vänstra handen håller kring en pelare. T. v. om denna gestalt finns enligt författarinnan rester av en repstav, som hon tolkar som början till en indelning av cuppan. Dessa figurer skulle enligt henne föreställa Kristus – Guds lamm – och evangelistsymbolerna – lejonet, oxen och örnen och (möjligen) Matteus-ängeln.

Vid en tid då publikationen om dopfuntarna i Statens Historiska Museum skrevs, var mycket av materialet i vårt land inte minst i Västergötland okänt eller föga känt. Ellen Fryklund kände således ej

till, att Långhem-funten ingick i en dopfuntskola med ett antal mycket typiska och karakteristiska funtar i Västergötland – den grupp, som vi kallat Molla-gruppen.

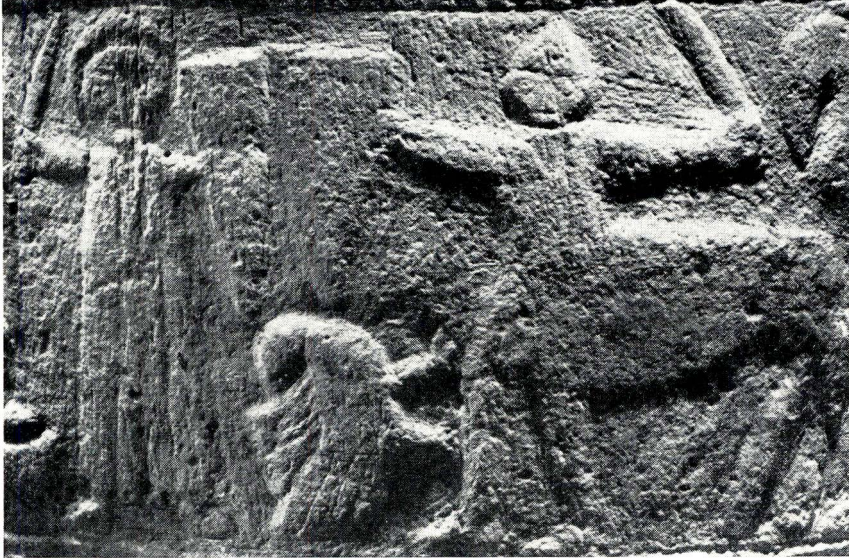
Funten i *Södra Björke* är visserligen så otydlig, att man endast med möda kan skymta figurer. Man ser dock där bl. a. två djur vända mot varandra med utsträckta tungor och olikformade svansar, en uppåt- och en nedåtböjd. *Molla-funten* har också mycket otydliga scener: Ett fyrfotadjur, så ännu ett fyrfotadjur vänt mot det förra. En rad gestalter, ytterligare gestalter och slutligen ett djur. Fragmentet i *Dalum* visar en kentaur och ett fyrfotadjur. Den dopfunt, som förutom *Långhem-funten* kan ge oss viss ledning vid tolkning av figurscenerna är emellertid funten i *Od*. Där finns också inom liknande indelningar djur-skildringar, t. ex. fyrfotadjur med ryggarna mot varandra och med huvudena vridna mot varandra. Men dessutom finns där vissa andra figurscener.

Otto Janse har redan 1905 gjort en ytterst intressant tolkning av dessa scener.⁷⁸

Janse sätter denna funt i samband med en mycket stor och välkänd kontinental dopfuntskola, som också är vida utbredd i England: ”Jämföres denna funt med en grupp funtar, som finnes i södra och mellersta England, nordöstra Frankrike och i trakten af Tournai, hvarifrån de efter all sannolikhet härstamma, finner man likheter, vittnande om släktskap.”⁷⁹

Denna skola har i fackkretsar fått namnet Tournai-skolan. Funterna tillhörande denna är som regel fyrkantiga med cuppan uppbyuren av fyra kolonner eller fyra hörnstöd och ett mittstöd, något olika utformade. Ofta är cupporna figurprydda.⁸⁰

Den funt, som Janse anser mest lik *Od-funten* i fråga om figurutsmyckningen är den i Katedralen i Winchester. På denna praktfunt har två av cuppens fyra sidor djurskildringar, mest fåglar men även fyrfotadjur. De övriga sidorna har berättande innehåll och skildrar legenden om den helige Nikolaus, biskopen av Myra. Å den ena av sidorna återges sex personer som en illustration till hur biskopen gav

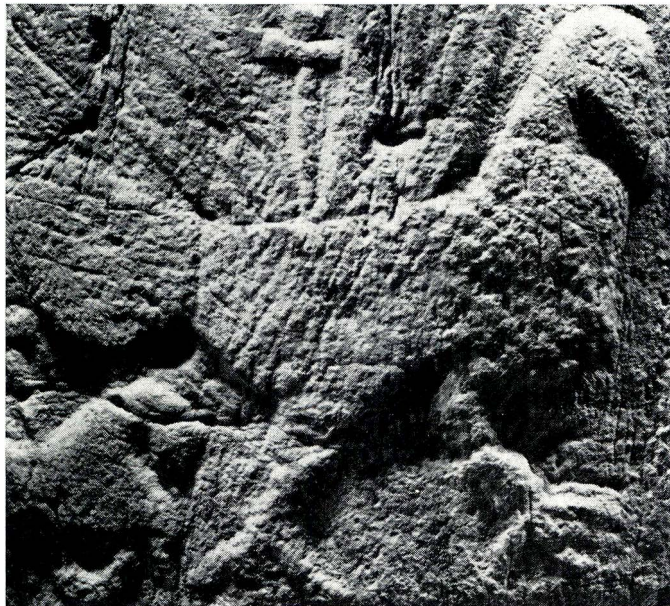
Långhem-funten. Kentaurstrid. Foto ATA.

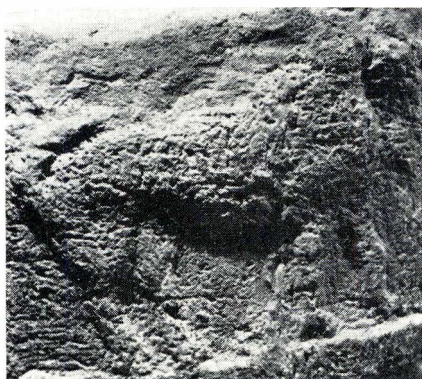
”En vidunderlig människofigur”, djur med uppåtböjd svans.

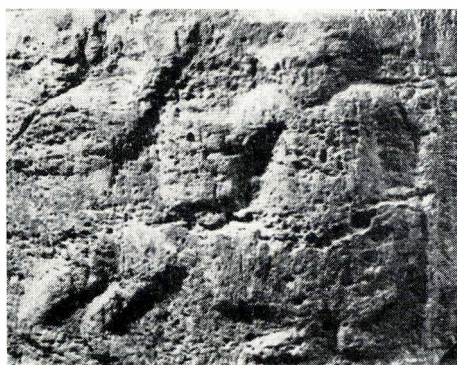
Långhem-funten. Fyrfotadjur och korsbärande lamm. Foto ATA.

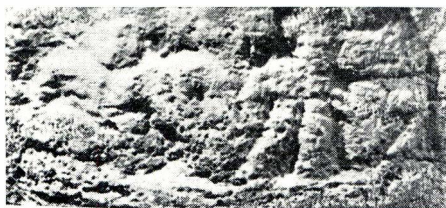
Fågel.

Fyrfotadjur.

Osäkra figurer.

Osäkra figurer.
Molla-funten. Foto W. Å.

åt en utfattig ädling hjälp, så att denne blev i stånd att gifta bort sina döttrar på ett värdigt sätt. Fadern skildras knäböjande framför Nikolaus. Denna scen tror sig Janse ha återfunnit på funten i Od. Där ser man nämligen också hur en man knäböjer framför en med kräkla i handen tronande biskop. Hela bildscenen återges dock ej i Od. Att bara en detalj av stora scenen finns här, förklarar Janse med att ”funten i den lilla landskyrkan är mycket mindre än funten i den betydande Winchester katedralen”⁸¹, varför konstnären valt ut detta speciella motiv ur sammanhanget.

Den återstående sidan på funten i Winchester skildrar några andra av huvudberättelserna i Nikolaussägnen: först den om det falska guldkaret. En barnlös man hade lovat att offra en guldsål åt St Nikolaus, om helgonet genom förböner kunde utverka att han finge

Dopfunten från Winchester. Detaljer. Efter O. Janse.

en son. När sonen var född, sökte emellertid den snåle mannen slippa undan genom att skänka en silverkopia i stället för den dyrbara guldpjäsen. När han seglade med barnet för att överlämna förfalskningen, föll emellertid sonen, som hade skålen i handen, över bord. Genom ingripande av St Nikolaus räddades emellertid barnet, varefter fadern frambar den utlovade guldsålen till helgonet.

Den nästa detaljen berättar om hur St Nikolaus räddade tre barn från att mördas av en grym hyresvärd. Genom denna åtgärd blev Nikolaus barnens och familjens speciella helgon och det är i denna egenskap han uppträder som "jultomte".

Nästa detalj återger, hur helgonet räddade tre hövdingar, som oskyldigt dömts till döden, genom att i sömnen uppenbara sig för kejsar Konstantin, deras herre, och för honom bevisa deras oskuld.

Den avslutande detaljen på funten i Winchester återger slutligen hur St Nikolaus räddar tre män ur sjönöd. Som bekant var han nämligen också de sjöfarandes speciella helgon. Han var f. ö. skyddspatron även för alla faror till lands och vatten.

Od-funten. Detaljer. Jfr bild på föreg. sida. Foto W. Å.

På funten i Od finns av hela denna serie endast en detalj, nämligen den sista. Liksom i fråga om den förra stora scenen, har alltså konstnären även här gjort ett urval.

Janse har avslutningsvis påvisat, att ytterligare likheter mellan de nämnda funtarna finns däri, att båda ”ha två af sina fyra sidor prydda med djurframställningar, d. v. s. den svenska funten, som är afdelad i fyra fält, har tvenne af dessa fält prydda med djur grupperade på ett analogt sätt”. En annan likhet har han också påtalat, den relativt låga cuppan. Janse sammanfattar och konstaterar, ”att Od-funten . . . står bland de svenska funtarna alldeles isolerad i afseende på bildframställningen”.⁸²

Tournai-gruppen dateras i allmänhet till senare delen av 1100-talet och till ungefär samma tid anser Janse att Od-funten bör hänföras.

Od-funten. Djurgrupper. Foto W. Å.

Janse avslutar: ”Funten från Od synes mig alltså hafva rönt en ganska stark påverkan från den här nämnda engelska funten eller någon af dess vederlikar.”⁸³

Hans analys måste betecknas som utomordentligt intressant. Sambandet med Molla-gruppen var honom dock obekant.

Återvänder man från denna skildring av Od-funten till Ellen Fryk-

lunds tolkning av Långhem-funten ovan, torde man klart inse bris-
terna i den senare. Detaljer kan visserligen mycket väl vara riktiga,
men huvudscenen, som av henne tolkats såsom Kristi dop, måste vara
helt felbedömd. Där finns alldeles för många detaljer, som avviker.
Först är det mannen med pungen, som omöjligt kan vara Johannes
döparen. Sedan gäller det den s. k. dopängeln t. h., som alltså skulle
ha en missförstådd vinge. I fråga om denna tolkning framstår faran
av att godtyckligt skära ut en detalj ur en figurfris och tolka denna
för sig. Det torde nämligen i detta fall vara uppenbart, att gestalten
t. h. om denna "ängel" även hör till scenen och med sitt svärd hotar
honom. Det är med anledning av detta hot, som "dopängeln" håller
upp *sin sköld som skydd*. Därmed faller figuren ur sin antagna roll
som dopängel.

Det torde ännu vara för tidigt att i detalj yttra sig om Molla-
gruppens alla olika scener och deras definitiva kultur- och konstsam-
band. Djurskildringar som dessa förekommer talrikt i Småland, i
Skåne och i Danmark men också runt om i Västergötland. Ändock
förefaller det, som om Otto Janse visat på en märklig, mer direkt väg
till engelsk och kontinental dopfuntskonst. Mycken forskning återstår
dock för att helt klarlägga denna speciella funtskola, en forskning,
som bl. a. försvåras av det vittrade och förstörda tillstånd som fun-
tarna inom gruppen har.

Södra Åsarp och Södra Ving

Ytterligare två figurfuntar i Sjuhäradsbygden påkallar vår upp-
märksamhet, dopfuntarna i Södra Åsarp och i Södra Ving. Sins-
emellan har dessa intet gemensamt, vare sig i fråga om form eller
utsmyckning. De sammanförs här alltså uteslutande av praktiska
skäl.

Funten i *Södra Åsarp* är utförd i en enda del med cylindrisk cuppa
som nedtill övergår i relativt kort konkavt skaft, som i sin tur på
mitten har utsparat trefasat band. Uptill har cuppan platt utsparat
band och därunder i platt relief figurer och figurscener utan indel-

S. Åsarp

Södra Åsarp-funten. Den korsfäste Kristus trampar på Den Onde.
Foto C. C.

ning. Materialet är västergötsk finkornig, underkambrisk sandsten och funten har alltså med all sannolikhet huggits i Västergötland. Formen ansluter sig till en grupp västergötsk-småländska funtar (Gullered-Liared) till vilken vi återkommer nedan. Men också i Halland finns ett exempel på en funt tillhörande gruppen, nämligen dopfunten i Idala. Det är alltså ingen tvekan om utgångspunkten vad det gäller formen.

Södra Åsarp-funten har emellertid en närmast unik figurfris, som däremot verkar mer förbryllande. Den utgöres av: Krusifix, där den korsfäste trampar på den Onde, kentaur samt två odjur med rygarna mot varandra, vidare ytterligare två odjur i frontalställning

mot varandra samt under dem en fågel, ett vandrande odjur samt slutligen över fågeln ett mindre odjur. Visserligen tycks mycket i denna fris knyta an till centrala, västergötska traditioner såsom kentauren och de vandrande odjuren, fågeln etc. Allt detta har vi ju funnit även inom Sjuhäradsbygden. Men om man jämför t. ex. Långhem-funten med denna dopfunt finns visserligen en rad likheter, men ändock är karaktären annorlunda. De parvis ställda lejonerna här i Södra Åsarp och också hela tekniken förefaller ha sina rötter söderut, främst i den nord-jylländska dopfuntskola, som man kallat "de jylländske løvefontene".⁸⁴

Dateringen av dopfunten i Södra Åsarp torde vara 1100-talets senare hälft.

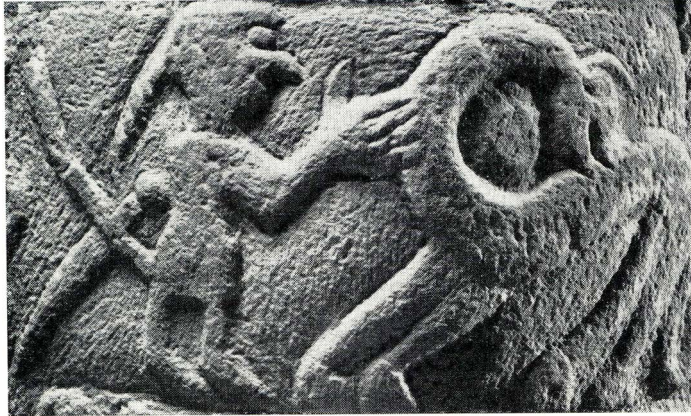
Södra Ving

I Södra Vings förnämliga kyrka har funnits en märklig dopfunt, som genomgått skiftande öden. Den anses så värdefull, att dess bild pryder pärmen till publikationen "Dopfuntar i Statens Historiska Museum". Häri omtalas också bl. a., att funten kommit som gåva av Vings församling år 1880 till Historiska museet.⁸⁵ Det finns emellertid två Ving i Västergötland – norra och södra Ving. I den nämnda publikationen uppgives "Ving, Västergötland, Valle Härad", d. v. s. Norra Ving. Fischer, som också behandlat denna dopfunt, ansluter sig till samma proveniens för funten.⁸⁶ Emellertid har en sammanblandning skett, ty i Statens Historiska Museum uppgives, att funten härstammar från Södra Ving och har inventarienummer 6567.⁸⁷

Fischer sammanställer denna funt med den från Brunnhem, nu i Stenstorps kyrka och säger: "Dessa funtar utgöra liksom Bolumgruppen en intressant mellanform. De ha en stor cylindrisk, nedtill avsmalnande skål, som vilar på en lägre, utbredd fot. Skålens liv är ornerat med ornament och figurscener i låg relief av ett fabelaktigt eller legendariskt innehåll. Scenerna avgränsas av repstavar, flätverk och sicksackornament. Foten å funten från N. Ving är ornerad med

S. Ving

Södra Ving-funten. Figurscen. Foto ATA.

sicksack- och flätornament, utlöpande i rankor med spiralavslutningar, medan Brunnhem-funtens fot endast prydes av en repstav och en fläta.”⁸⁸

Fischer redogör även för funtarnas närmare samband. ”Dessa funtar visa en med de cylindriska funtarna besläktad och ur dessa utvecklade form. Skålen bibehåller ännu dessa senares stränga tyngd, medan fotens profilering visar släktskap med de yngre kalkformade funtarna, utan att dock ännu ha fått dessas rika profilering.”

Vad det gäller tiden vill Fischer placera in dem mellan de cylindriska och de kalkformade funtarna, d. v. s. under 1100-talets förra hälft, ”troligen strax före århundradets mitt”. I Dopfuntar i Statens Historiska Museum dateras de även till ”troligen förra hälften av 1100-talet”.⁸⁹ Här har också lämnats följande redogörelse för figurfrisens innehåll.

”1) En krönt man med hårfläta har ett svärd stående bakom sig och sträcker ena handen mot ett odjur, som han synes klappa. Bakom mannen ett flätornament av rundade band. 2) Stående man i fotsid dräkt med ena armen upplyftad. Till vänster om honom en pelare ornerad med flätverk. 3) Tvenne varandra omfamnande figurer. 4) En fyrfoting, i vars hals ett ormliknande djur biter; fonden utfylles

Södra Ving-funten. Man med lyftad hand. Foto ATA.

av sick-sackmönster. 5) En orm mot fond av sick-sackmönster. Ormen inkräktar även på fältet nr 4.”

Fischer har menat, att stenhuggeren skulle ha varit en enkel bygdekunstnär och anför som skäl härför dels ”den normanniska ornamentiken och de underliga, tydligen missförstådda framställningarna”. Dels ”det förhållandet, att hans alster endast äro bevarade i tvenne exemplar”. Fischer sammanställer slutligen funtarna med Ottravadfunten. Även Johnny Roosval gör gällande, att funtens form och

Södra Ving-funten.
Figurscener.
Foto ATA.

Södra Ving-funten. Ormdetalj med dekorativ bakgrund.
Foto ATA.

flätindelning närmar den till Ottravad-funten. Dock kan det enligt honom ej vara fråga om samme mästare eller ens skola.

Fischers bevis för stensemästarens enkla ursprung får väl anses vara något ofullständiga. Ornamentiken är ju mycket originell, och vi har ju åtskilliga exempel på att märkliga funtar uppträtt helt unika. Man vill därför i sammanhanget gärna erinra om den rika stenarkitekturen i Södra Vings kyrka, där också sick-sackornament och flätornament förekommer. Funten måste nog sättas i direkt samband med denna kyrkas arkitektur, och där lär det väl knappast vara fråga om en enkel bygdekonstnär. Tills vidare får dock frågan om funtens kultursamband f. ö. lämnas öppen.

VÄXTORNERADE M. FL. FUNTAR AV KALKTYP

Ett betydande antal av Sjuhäradsbygdens funtar har dominerande växtornamentik. Inom denna grupp kan man också särskilja skolor, men även ovanliga eller unika funtar förekommer.

Skalunda-skolan och funten i Knätte

Knätte

Bland Västergötlands många sandstensskolor finns en, som man sammanfört kring dopfunten i Skalunda. Ett lämpligt namn är därför Skalunda-skolan vilket också nämnts i sammanhanget.⁹⁰

Fischer har ingående klarlagt skolans utgångspunkter, sammanhang, utformning, utbredning och karakteristika. Hit räknar han följande funtar: Skalunda (Nu i SHM) Kållands-Åsaka, Häggesled, Kinne-Vedum, Björsäter, Eggby, Varnum, Knätte, Dala, – alla i Västergötland, Gunnarsnäs på Dal och Botilsäter i Värmland. (Nu i SHM).⁹¹

Skolan får följande karakteristik av Fischer: ”Dessa dopfuntar utgöras av en bägarformad skål, som vilar på en attisk bas.” Skålens sidor är dekorerade med s. k. ”Kvastpalmetter”. Några gånger förekommer också figursmyckning.

Skalunda-skolan har enligt Fischer sina rötter i England, och huvudmotivet d. v. s. bården med de kvastformade palmetterna ”förekommer . . . även i engelsk dopfuntskonst, t. ex. funten i S:t Mary Steps”. Men i England ”har rankan ännu kvar något av sin ursprungliga palmettkaraktär” – tillägger han.⁹² Det finns fler exempel på dessa mer naturalistiska, engelska palmettfriser, t. ex. på funten i Dunstable (Bedfordshire) eller på funten i Missenden (Buckinghamshire).⁹³

Redan före Skalunda-skolans uppkomst fanns enligt Fischer an-

satser till dessa typiska ornament också i Sverige: ”Även akantus-rankan med de kvastformade palmetterna förekommer tidigare i Västergötland, nämligen å ena sidan av . . . dopfunten från Friggeråker, nu i Skara Museum” men framförallt på de s. k. Haraldusstenarna. Den, som givit ornamentet dess definitiva utseende i Västergötland, är alltså känd till namnet: mäster Haraldus eller Harald, och han har utfört och i en del fall signerat ett betydande antal gravvårdar från kyrkor i Vartofta härad.⁹⁴

Haraldus’ verksamhet har väckt till liv en viss diskussion. Man är visserligen inom fackkretsar överens om att han knappast kunnat utföra alla de många karakteristiska gravvårdar med trefasat lock och reliefornering, som bildar gruppen. Men man har ändå valt hans namn för skolan som helhet. En del av dessa gravmonument har förutom de nämnda kvastpalmetterna även figurscener av primitivt och naivt slag, inpassade mellan två repstavar. De närmar sig enligt Fischer den äldre västgötaskola, som går under namnet av Bolum-skolan. Bugge har, utgående från vissa bokstavs- och runstensformer förlagt Haraldus’ verksamhet till 1100-talets förra del. Fischer söker av rent konsthistoriska skäl en något senare datering, 1100-talets mitt.⁹⁵

Otto Rydbeck har utan närmare analys framdragit en viss frändskap mellan Haraldus och den i Skåne och på Gotland verksamme Carl Stenmästare, och han har också antytt möjligheten av att Haraldus deltagit vid byggandet av Lunds domkyrka.⁹⁶ Fischer förnekar ingalunda detta, men trycker starkt på att ”Haraldus med fasta rötter är bunden vid den engelsk-västgötska traditionen”.

Det är alltså som en efterföljare till mäster Haraldus, som Skalunda-skolan vuxit fram. Därmed torde gruppens ursprung vara klarlagt. Bland de uppräknade funtarna tillhörande Skalunda-skolan bryter sig två ur sammanhanget därigenom att de utöver kvastpalmetterna också har figurscener alldeles som de nämnda gravvårdarna. Det gäller dels själva Skalunda-funten, dels också funten i Botilsäter i Värmland. Figurscenerna, som tolkats något olika, ut-

göres av Majestas-dominiscener och scener i anslutning till dessa.⁹⁷

Skalunda-skolans engelsk-västergötiska ursprung är alltså obestridligt. Roosval har dock liksom Rydbeck tagit upp ännu en fråga, som är av stort intresse i detta sammanhang, nämligen mästern Haraldus och Skalunda-skolans förhållande till Gotland: ”Wenn *Vättlösa und Hornborga* Parallelen zu Byzantios oder Majestatis sind, so ist für die meisten Haraldus-Taufen ein Parallelismus mit Sighrafr anzuzeichnen. Man beachte ihren fortlaufenden Figurenfries zwischen zwei Seilen und die niedere Form des zylindrischen Leibes der Cuppa.” Men han kan inte bevisa något direkt samband utan lägger som Fischer huvudvikten vid de västliga kultursammanhangen: ”Hier kan allerdings kein Einfluss bewiesen werden. Aber das Verhältnis ist eine Parallele, die die Datierung stützt. Die Ikonographie dieser Wästgötataufen hat mitunder mit Gottland wenig zu thun und scheint eher in Zusammenhang mit England zu stehen.”⁹⁸ Även om man inte kan exakt bevisa samband med Gotland, får dock denna av Roosval påpekade parallell betydelse för Skalunda-skolans datering. Denna har i allmänhet icke givit anledning till större meningsskiljaktigheter. De flesta forskare daterar Skalunda-skolan till 1100-talet.⁹⁹ Vissa funtar tillhörande skolan har dock av forskare förts till 1200-talet.¹⁰⁰

Jämförelsen med övrigt material och andra funtskolor ger oss anledning att förlägga Skalunda-skolan huvudsakligen till slutet av 1100-talet, dock med en kort degenerationsperiod in på 1200-talet.

Även Knätte-funten – Sjuhäradsbygdens bidrag till skolan – är av stort intresse. Funtens cuppa är visserligen för skolan helt normal med en kraftig kvastpalmstfris mellan repstavar. Det är därför främst foten, som väcker uppmärksamhet. Dels är den icke utformad som attisk bas, som ju är regeln, utan den har snarast halvsfärisk form, dels har den en originell utsmyckning i platt relief, framförallt av växtornament: liljor, bladornament, spiraler etc. men också kors. Dessa ornament har uppenbarligen samband med liljestenskonsten. Därpå tyder både teknik och detaljer.

Enligt Norberg skall funten i Knätte vara signerad av en mästare Johannes.¹⁰¹ Detta torde dock vara fel. I varje fall kan knappast tillverkaren av Knätte-funten vara identisk med den mästare Johannes, som utfört en rad andra kända men helt avvikande arbeten i Västergötland.¹⁰²

Andra sandstensfuntar med växtdekor

Växtornamentik är som vi sett mycket karakteristiskt för vissa funtar i Västergötland. Framförallt när man kommer in på 1200-talet blir sådan ornamentik regeln i detta landskap.

Ernst Fischer har sammanställt en grupp dopfuntar med de speciella gravvårdar, som fått namnet liljestenar.¹⁰³ Han säger bl. a.: ”Liksom liljestenarna äro spridda över hela det gamla Skarastiftet, återfinna vi även liljestensornamentiken på ett stort antal dopfuntar från det vidsträckta området.” Bland dessa dopfuntar finns flera inom Sjuhäradsbygden. Fischer nämner Algustorp, Amnehärad, Rödene (i Statens Historiska Museum), Ölsremma, Husaby, Varnhem, Ornunga, (i Statens Historiska Museum) Revesjö samt Slöta m. fl. Dessa funtar är ornerade å cuppan med enkla, i allmänhet platt-huggna rankor. Men det finns också de, som har såsom dekor det fullt utbildade liljestensträdet i dess förenklade form, t. ex. dopfunten från Sventorp. Även variationer förekommer såsom på funtarna i Mölltorp och Skörstorp m. fl.¹⁰⁴

Fischer tillägger, att dessa liljestensdekorerade funtar icke är av en enhetlig typ utan att de varierar avsevärt både i fråga om siluett och form från nästan cylindriska funtar och ”Skalunda-typens efter-sägare till de elegantare kalkformade funtarna och de typer, som vi funnit i landskapets gränstrakter.”¹⁰⁵

Liljestenarna har många skildrare och det är givetvis inte meningen att här närmare gå in på dem.¹⁰⁶

Av de uppräknade funtarna från Sjuhäradsbygden har jag tidigare något behandlat den i Algustorp och den från *Ornunga*.¹⁰⁷ Beträffande dessa finns ej mycket att tillägga. Utöver de av Fischer

Ornunga 2

nämnda funtarna kan ytterligare några exempel framdragas från Sjuhäradsbygden. Det är funtarna i *Björketorp* och *Broddarp*.

Revesjö

Fischers påpekande om olikheterna inom gruppen är mycket väsentligt. På sitt sätt är funten i *Revesjö* den intressantaste. Den närmar sig till formen mycket de cylindriska funtarna, men den har ett klart markerat skaft – en underdel. Cuppans liv är utsmyckad med dels en akantusranka upptill, dels avskild från denna genom en rundstav, ett flätverk med treklöverblad. Cuppans undersida är utsmyckad med korta parallella repstavar och en repstav – men en kraftigare – skiljer också cuppan från skaftet eller foten. Denna är å sin sida utsmyckad med bandflätor. Uttömningshål saknas.

Revesjö-funten är alltså en slags blandform både i fråga om siluett, där den intager en mellanställning mellan de cylindriska och de kalkformade funtarna och i fråga om utsmyckningen, där rankan upptill klart sammanhänger med liljestenarnas ornamentik, men där ”treklöver-flätverket” också har paralleller på annat håll, t. ex. på funtarna i Dalstorp och Nittorp nr 1 på dessa funtars undersida. Fotens eller skaftets flätornament slutligen har helt andra utgångspunkter än liljestenarna. Vi finner motsvarigheter hos t. ex. mästern Andreas på Rångedala 1 eller på fragmentet från Bredared för att endast taga något exempel.

Mindre problem erbjuder funten i *Björketorp*. Den cylindriska cuppan, som verkar något överdimensionerad i förhållande till den spinkigare foten, har rik dekor av plattuggen akantus av mer konventionell typ. Funten är så svårt skadad, att dess konstnärliga kvalitet ej rättvist kan bedömas.

Björketorp

Intressantare är då funten i *Broddarp*. Till formen är den en konventionell funt av kalktyp men cuppans dekor är ovanlig.

Broddarp

Den består av en fris halvpalmetter samt har inskrift av runor, minuskler och tecken med endast dekorativ innebörd. På cuppans rand finnes fyra kors. Det erbjuder inga som helst svårigheter att uppleta paralleller bland liljestenarna, t. ex. liljestenen vid Norra Åsarps kyrka¹⁰⁸ eller den i Grolanda¹⁰⁹ eller i Kinne-Vedum.¹¹⁰

Ölsremma-funten. Dekorativ detalj. Foto W. Å.

Chinnoch, England.

Beträffande de övriga nämnda funtarna har den i *Ölsremma* en vacker och graciös slinga kring cuppens liv. Också denna är lätt att finna likheter till inom liljestenskonsten, t. ex. på liljestenarna i Vist och Bjurum.¹¹¹ Men samtidigt är det av intresse att peka på att liknande, f. ö. mycket överensstämmande rankor även finns i England, t. ex. på funten i Chinnoch (Somerset), men också på många andra funtar. F. ö. har både funten i Algustorp och den från Ornunga (Ornunga 2) liknande rankor.¹¹² Denna funtgrupp har jag tidigare på stilistisk väg daterat till 1200-talets förra hälft. Även i verket *Dopfuntar* i Statens Historiska Museum förs funten i Ornunga till "förra hälften av 1200-talet".¹¹³

Ölsremma

*Nårunga-skolan med sandstensfuntarna i Nårunga, Ornunga 1,
Töllsjö och Varnum*

I Sjuhäradsbygdens nordvästra del finns en liten dopfuntskola, som är av alldeles särskilt stort intresse. Den intager nämligen en viss mellanställning och har lånat drag från åtskilliga dopfuntskolor.

Nårunga

Ornunga 1

Töllsjö

Varnum

Den har kallats Nårunga-skolan¹¹⁴ efter dopfunten i *Nårunga*, som är typisk. Till skolan hör förutom denna funt även den i grannsocknen, som betecknats såsom *Ornunga 1* samt vidare funten i *Töllsjö*, vilken dock saknar fot, och slutligen funten i *Varnum*.

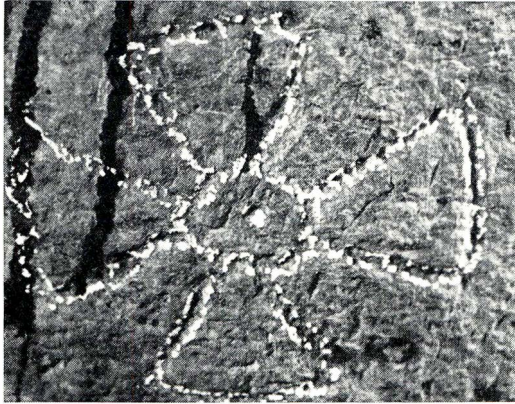
Alla dessa funtar är av sandsten. De har en viss typisk kalkform, där cuppan inte är helt cylindrisk utan något skrånande. Foten har formen av en stympad kon och har upptill en kraftig repstav.

Som ett absolut särdrag för denna lilla funtgrupp framstår funtarnas speciella uttömningsarrangemang. De har nämligen en kombination av vanligt centralt uttömningshål i cuppan med en fördjupad uttömningspricka längs foten. Inom hela området förekommer detta endast på funtarna inom denna skola.

På andra håll uppträder emellertid liknande arrangemang, både i Sverige och i utlandet. I vårt land förekommer alldeles samma anordningar, t. ex. i Södermanland, där exempelvis funtarna i Bergshammar och Turinge erbjuder goda paralleller. I utlandet förekommer arrangemanget närmast i Danmark, där exempelvis funten i Keldby har helt överensstämmande uttömningsanordning.¹¹⁵

Meningen med uttömningsanordningarna i dopfuntarna var ju den, att det invigda dopvattnet icke fick förspillas utan tappades ut i kyrkans heliga grund. Efter ungefär år 1250 försvann – förmodligen genom något dekret – systemet med uttömningshål etc. Man övergick då i stället till andra metoder. Även om således det förekommer, att funtar från tiden före 1250 saknar uttömningshål och vice versa, är alltså just förekomsten, respektive avsaknaden av uttömningsarrangemang på de medeltida dopfuntarna en för dateringen mycket viktig indikation.

Sambandet mellan å ena sidan de uppsvenska och danska dopfuntarna och å andra sidan Nårunga-skolan är ej närmare klarlagt, men gissningar ger intressanta perspektiv. Man vill i sammanhanget gärna erinra om funtskolan med förenklade ringkedjor (jmf. ovan), som på många sätt utgör en parallell med ”förgreningar” både åt norr och söder.

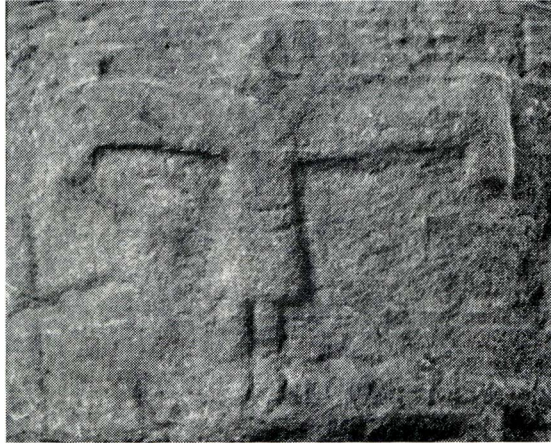
Varnum-funten. Kors. Foto W. Å.

Av mycket stort intresse är även ornamentiken. Upp- och nedtill på cuppan löper som regel kragar av spetsflikornamentik, här och var med avrundade flikar. Däremellan förekommer en viss arkadindelning och inom fälten finns figurer, dels kors, fåglar, liljor, dels också en djurartad bandornamentik. På Töllsjö-funten förekommer slutligen ytterligare dels ett krucifix, dels ett djurmotiv.

Utsmyckningen på funtarna synes alltså även den vara rik på problem. Spetsflikbårderna måste vara lånade tämligen direkt från den dopfuntskola, som man kallat Østfold-Markernaskolan, som uppträder främst i Östnorge och i Västsverige, men som har exemplar ända ned i Skåne och i Danmark.¹¹⁶ Visserligen är dessa funtar utförda av täljsten under det att Nårunga-skolans funtar, som sagt, är av sandsten, men sambandet är ställt utom allt tvivel.

Figurerna och figurscenerna tycks däremot ha andra utgångspunkter. De sammanhänger med funtarna i Sjuhäradsbygden som vi ovan fört samman till den s. k. Molla-gruppen; Molla, Långhem, Od, Södra Björke och Dalum 1. Men t. ex. stående liljor, fåglar, kors etc. finns också på andra funtar inom Sjuhäradsbygden t. ex. på dopfunten i Hillared eller på funten i Hyssna.

Figurerna förefaller alltså vara förenklade, mer allmogebetonade

Töllsjö-funten. Romanskt krucifix. Foto C. C.

utsmyckningar än t. ex. mästern Andreas och de mer avancerade bildfälten i t. ex. Skölvene, som ju synes ha samband med karakteristiska, väsentliga funtskolor inom Skaraborgs län.

En speciell ställning intager funten i Fritsla, som vi ovan fört till kapitlet om funtar med förenklade ringkedjor. I det sammanhanget konstaterades dock, att Fritsla-funten jämväl har mycket gemensamt med Närunga-skolan både i fråga om form och dekor, t. ex. spetsflikornamenten. Trots detta överväger dock de andra intrycken.

Den lilla gruppen dopfuntar, som fått namnet Närunga-skolan, ger alltså i all sin enkelhet ändock prov på kulturinflytanden eller paralleller inte bara från Sjuhäradsbygden och från det centrala Västergötland utan också från avlägsna trakter såsom Norges Østfold, Uppsverige och möjligtvis även från Danmark.

Dopfunten i Fänneslunda

Dopfunten i Fänneslunda har icke växtornamentik. I stället måste dess utsmyckning betecknas såsom i huvudsak geometrisk. Den är i våra trakter helt unik och märklig. Dess form är välproportionerad kalkform med balanserad avvägning mellan cuppa, skaft och fot.

Fänneslunda

Fänneslunda-funten. Karvsnittstjärna. Foto W. Å.

Whitbourne, England.

Än märkligare är dock funtens dekor. På skaftet finns bandflätor av något tunnare slag än motsvarande på t. ex. Revesjö-funten. På fotens översida och cuppens undersida finns diagonala, dubbla, ritsade linjer. Men utan gensägelse största intresset tilldrager sig dock utsmyckningen på cuppens liv, som är helt dekorerad med karvsnittstjärnor, skilda från varandra genom utsparade vertikala stolpar.

Karvsnittsornamentiken på dopfuntar är i vårt land ytterst sällsynt. Den förekommer t. ex. på funten från Resteröd i Bohuslän, också där tillsammans med bandflätsornamentik.¹¹⁷ De finns även

på andra håll fastän sparsamt: I Bohuslän på t. ex. korportalen till Bokenäs ödekyrka och i Västergötland på en anfanglist på Broddetorps kyrka etc.¹¹⁸ Denna karvsnittsornamentik har alltså västligt ursprung, och i Norge uppträder den t. ex. på flera stavkyrkor såsom den i Vågå, men karvsnittsdetaljer finns också på norska dopfuntar, såsom på funten i Ringebu stavkyrka för att endast ta ett exempel.

Fänneslunda-funtens dekor kommer dock icke från Norge. I Sverige och Norge spelar trots allt karvsnitten en blygsammare roll, men i England finns redan under Pre-conquest exempel på dominerande karvsnittsornamentik inom dopfuntskonsten. Senare, på 1100-talet, kan man i det engelska funtmaterialet uppvisa nästan helt med Fänneslunda överensstämmande funtar, såsom Bere Regis (Dorset), som dock har arkader nedanför raden med karvsnittsstjärnorna och Whitbourne, (Herefordshire) som visar slående likhet med Fänneslunda.¹¹⁹

Fänneslunda-funtens övervägande ornamentik har alltså direkta engelska stildrag, och vi kan förmoda att den förmedlats av någon englandsfarare under 1100-talets andra hälft.

ODEKORERADE ELLER FÖGA UTSMYCKADE DOPFUNTAR AV KALKTYP

Den allra enklaste dopfuntstypen av kalktyp, som då givetvis också samtidigt är den minst intressanta ur konsthistorisk synpunkt, är den som helt saknar utsmyckning eller som endast har enkla repstavar, plattbandornament e. dyl.

Det stora flertalet funtar inom Sjuhäradsbygden tillhör denna dopfuntstyp. Inom denna grupp, som är mycket utbredd i hela Sverige, förekommer emellertid åtskilliga variationer. I många fall är de så karakteristiska, att de kan sammanföras till skolor. Däremot kan man knappast skönja någon som helst utveckling inom gruppen. De avvikelser, som finns, tycks i allmänhet bero på tillfälligheter, på materialets – sandstenens ojämnheter etc. Man har sagt fasthållit vid den typ som en gång skapats och variationerna uppträder efter de individuella stenhuggarnas förmåga och kunnighet på alldeles samma sätt, som skett i fråga om andra liknande massproducerande dopfuntskolor, t. ex. Østfold – Markernaskolan.¹²⁰

* * *

Som sagt kan man dock sammanföra vissa av funtarna till skolor. Låt oss börja med den dopfuntsgrupp som kallats *Asklanda-typen*.¹²¹ Funtarna av detta slag är mycket enhetligt uppbyggda: Cuppan är cylindrisk med skrånande undersida, foten är rundplintformad och har ofta en vulst eller en vulstimitation nedtill, helt enkelt en förenkling av en attisk bas. Mellan cuppan och foten finns en i allmänhet kraftig repstav, som t. o. m. kan utformas som en särskild funtdel. Cuppan är upp- och nedtill, ibland endast upptill försedd med enkla platthuggna repstavar, som gärna är motgående. Funtarna har som regel centralt uttömningshål.

Asklanda

Hov

Källunga

Norra Åsarp

Solberga

Tämta

Fivlered

Kölingared

Till Asklanda-skolan hör följande funtar inom Sjuhäradsbygden: *Asklanda* är i två delar med två repstavar på cuppan, här ej motgående. *Hov*, som också är helt typisk, har repstavarna på cuppan motgående. *Källunga* har den variationen, att foten är en stympad kon och dessutom är den sammanbindande repstaven föga utbildad, men funten måste ändå sägas tillhöra skolan. Funten i *Norra Åsarp* har också smärre avvikelser, främst i fråga om foten, som närmast är rund, plintformad och som på mitten har en kraftig repstav, upptill en mindre markerad motgående repstav och nedtill en svagt markerad vulst. Skolsambandet är dock även i detta fall klart. Funten i *Solberga* får betraktas som en av de mest typiska Asklanda-funtarna inom Sjuhäradsbygden. *Tämta-funten* är i fråga om cuppan och den sammanbindande repstaven helt regelbunden men foten är också här en stympad kon.

Förutom dessa funtar måste ytterligare två räknas till Asklanda-gruppen, trots att de av någon anledning helt saknar utsmyckning, repstav etc. Funtarna i *Fivlered* och *Kölingared* har dock en helt överensstämmande siluett och medtages därför här.

Naturligtvis är denna skola inte begränsad endast till denna västgötadel. Talrika funtar av detta slag finns t. ex. i Älvsborgs läns norra västgötadel med följande dopfuntar: Bälinge, Eggvena, Fölene, Kullings-Skövde förutom Asklanda, som ju tillhört Sjuhäradsbygden, men som numera överförts till norra distriktet i samband med kommunsammanslagningen i början av 1950-talet.¹²²

Även i Skaraborgs län finns givetvis funtar tillhörande skolan såsom dopfuntarna i Bjärke, Eling, Forsby, Sjögerstad, Tiarp, Ullervad, Varola, Vårkumla, Vänsås.

Ur forskningssynpunkt är alltså dessa dopfuntar av mindre intresse. Typiskt är, att t. ex. Fischer ej ens nämner skolan, detta givetvis på grund av funtarnas alltför hantverksmässiga utförande. Men de är dock långt ifrån utan intresse och ger värdefulla vittnesbörd om inredningen i enkla kyrkor på landsbygden under medeltiden. De ger oss också antydningar om kulturella samband.

Nästa funtgrupp, som man kan urskilja, är funtar med fyrsidig fot. I Sjuhäradsbygden tillhör *Jällby*, *Kölaby* och *Grönahög* denna grupp. De företer dock väsentliga olikheter sinsemellan. *Jällby-funtens* cuppa är icke helt cylindrisk utan buktar något på mitten, nedtill avslutas den med ett kort skaft kring vilket går en rundstav. Fotens fyrkantiga bottenplatta saknar hörnpalmetter och har en ovanligt hög rund överdel. Av funten i *Kölaby* återstår endast själva foten. Den är formad som en pelarbas med hörnpalmetter och anknyter därigenom till andra, mer avancerade funtskolor i Västergötland. Den är väl huggen och har en rik profilering. Att den verkligen varit foten till en dopfunt och ej en pelarbas framgår bl. a. av det centrala uttömningshållet. Att den huggits av en relativt framstående stentmästare, som också hade kunskaper om arkitektur torde också stå klart.

Vad slutligen funten i *Grönahög* angår är också den speciell. Den har en relativt stor cuppa, cylindrisk med skrånande undersida och alltså regelbunden. Men den har till denna cuppa en mycket liten nästan förkrympt fot, som dock också är regelbundet utförd. Den saknar dock hörnpalmetter.

Ingen av dessa funtar överensstämmer med den funttypp med fyrkantig fot som fått namnet *Erska-gruppen*. Var och en är speciell och enda gemensamma drag är den fyrsidiga foten.

Det finns åtskilliga funtar i Sjuhäradsbygden, som ganska mycket påminner om Asklanda-funtarna, men som dock ej direkt kan inräknas till denna skola. Gemensamt för alla dessa funtar är, att cupporerna som regel är cylindriska och odekorerade under det att foten kan variera ganska mycket.

Till denna grupp hör följande funtar: *Gingri*, som har cylindrisk, nedåt rundad cuppa, som numera är placerad på två gråstensblock i ödekyrkan. *Hedared-funten* relativt enkel, är cylindrisk med skrånande undersida. *Hudene-funten* förstördes vid kyrkans brand 1927, och numera finns endast fragment kvar av denna en gång ståtliga funt med vackra proportioner, och med cylindrisk cuppa, skrånande

Jällby

Kölaby

Grönahög

Gingri

Hedared

Hudene

Kvinnestad

Mjälldrunga

Murum

Surteby 3

Öra

undersida och rikt profilerad fot. Den finns bevarad genom ett foto i ATA. Funten i *Kvinnestad* har en relativt lik cuppa, men foten varierar. Den är rundad och har profilering bl.a. i form av dubbelringar och vulstparti samt utsparat band nedtill. *Mjälldrunga-funten* är nästan alldeles identisk med den i *Kvinnestad*, dock med den skillnaden, att den användes helt omvänd. *Funten i Murum* är nästan helt överensstämmande med *Hudene-funten* och har en liknande ståtlig proportionering och utformning. *Surteby 3* är enkel och består uteslutande av slät, cylindrisk cuppa med konkav undersida. *Öra-funten* slutligen överensstämmer närmast med *Kvinnestad-Mjälldrunga-funtarna*. Samtliga dessa funtar tillhör den skola, som kallas *Siene-skolan*.

Denna skola har alltså liksom *Asklanda-skolan* stort utbredningsområde. Tidigare har i västgötadeln av norra Älvsborg redovisats följande funtar till gruppen: *Herrljunga 2*, *Siene*, *Södra Härene*, som saknar fot, *Väne-Åsaka*, *Vänersnäs* och *Östad*.¹²³ Av dessa är *Östad* mest självständig, eftersom denna funt har ett kort skaft mellan cuppan och foten. Av de övriga uppräknade har *Väne-Åsaka* och *Vänersnäs* något avvikande fot.

I *Skaraborgs län* förekommer också funtar av liknande utformning t. ex. i *Mellby*, *Hovby*, *Luttra* eller *Udenäs*.

Även *Siene-skolan* har begränsat intresse ur konsthistorisk synpunkt. Man vill dock gärna framhålla, att skolans bästa funtar är, som vi sett, utmärkt väl proportionerade och välhuggna. De närmar sig i fråga om fot och siluett andra västgötaskolor, även sådana som mästern *Andreas'* dopfuntar. Därigenom torde man få viss hållpunkt för dateringen. Man har dock anledning att tro, att framställningen av denna typ levat relativt länge. Av skolans funtar i *Sjuhäradsbygden* har *Kvinnestad*, *Mjälldrunga*, *Murum* och *Öra* uttömningshål under det att *Gingri*, *Hedared* och *Surteby* saknar sådana. Om *Hudene-funten* haft uttömningshål vet vi ej. Tiden för *Siene-funtarna* kan förmodligen sättas till slutet av 1100-talet och in över 1200-talets mitt.¹²⁴

Vi har kvar ytterligare några odecorerade eller föga utsmyckade funtar inom Sjuhäradsbygden, dels den unika märkliga funten i *Hössna*, dels en mindre grupp utan särskild typ eller av blandtyp dels slutligen vissa funtar, som vare sig har rund eller fyrkantig form, dopfuntarna i *Vesene* och *Östra Frölunda*.

Hössna-funten är fogad samman av två delar, som är nästan identiska, en rundad cuppa med upptill utsparat band samt en liknande rundad fot med nedtill utsparat band. Dessa delar sammanbindes av ett kort cylindriskt skaft. Veterligt finns det inte inom den närmaste trakten någon dopfunt liknande denna. Det är i skrivande stund icke heller möjligt att peka på något ursprung för denna funt. Skall man tolka den såsom en stenhuggares originella skapelse?

Gruppen med funtar utan särskild typ eller av blandtyp omfattar fyra funtar: *Grude*, *Härna*, *Kärråkra* och *Vänga*.

Av dessa utgör *Grude-funten* en förenklad Asklanda-funt, vars cuppa är nog så regelbunden både ifråga om formen och ifråga om de två motgående repstavarna. Men funten saknar den viktiga, sammanbindande repstaven och dessutom är den mycket förenklad. Man kan alltså inte räkna *Grude-funten* till Asklanda-skolan. *Härna-funten* är i två delar, cuppa med buktande sidor och utan utsmyckning samt fot som en stympad kon upptill avslutad med vulst och med repstav på mitten. *Kärråkra-funten* har endast cuppan bevarad, närmast karformad och med repstav på mitten. Den är placerad på cementfot. *Vänga-funten* slutligen är ganska lik *Grude-funten* men jämnare huggen. Cuppan närmar sig Asklanda-skolans och har nedtill repstav. Men också denna funt saknar Asklanda-skolans kraftiga sammanbindande repstav. Foten är regelbunden cylindrisk med skrånande översida.

Ingen av dessa fyra funtar kan sägas vara särdeles märklig.

* * *

Vad funtarna i *Vesene* och *Östra Frölunda* slutligen angår har dessa egenartade former, särskilt då den förstnämnda. Den påminner närmast om våra dagars cementurnor för trädgårdsblommor e. dyl.

Hössna

Grude

Härna

Kärråkra

Vänga

Vesene

Östra
Frölunda

och man har till en början svårt att föreställa sig, att den verkliga är ursprunglig och stammar från medeltiden. En närmare undersökning av densamma klarlägger emellertid, att vi här har att räkna med en funt från medeltiden, och att det rör sig om en ovanligt välhuggen och originell sådan. Hela funten är fasetterad i sexton små fält. Cuppan är närmast päronformad och har nedtill ett kort skaft. Foten som alltså också är fasetterad som cuppan, utgöres av en rund fotskiva med buktande översida, skild genom avtrappning. Funten har centralt uttömningshål, och torde av materialet att döma, västergötsk sandsten – vara utförd i Västergötland. Dess närmare kultursamband är outredda.

Dopfunten i Östra Frölunda är åttakantig med vertikala sidor och rund skrånande undersida. Även i detta fall säger oss materialet – den karakteristiska sandstenen, att den är utförd i Västergötland. Formen är mycket sällsynt i våra trakter.¹²⁵ I fråga om denna funt är det emellertid inga svårigheter att peka på ursprunget. I England förekommer nämligen en hel rad sådana eller liknande funtar både från 1100-talet, såsom funtarna i Goodmanham (Yorkshire), Herlington (Northants) och Litlington (Sussex) och från 1200-talet, t. ex. funtarna Wigmore (Herefordshire) och Wymondby (Hertshire). Funten i Östra Frölunda har uttömningshål åt sidan. Enligt uppgift skall den ha skänkts till kyrkan av en av gårdsägarinnorna till Mölneby gods.¹²⁶

IMPORTFUNTAR ELLER UTIFRÅN INSPIRERADE FUNTAR

Som inledningsvis nämndes har Sjuhäradsbygden ett gränsläge. Det är därför mycket naturligt, att ett betydande antal dopfuntar importerats eller inspirerats utifrån. Det är utom från Skaraborgs län, som vi här bortser från, framförallt fyra håll man fått sådana funtar ifrån: Göta Älvdalsområdet, Småland, Gotland och dessutom från Halland. Materialet i dessa funtar är ett viktigt indicium för funtarnas proveniens.

Som också inledningsvis nämndes, finnes det inte endast funtar av sandsten i Sjuhäradsbygden. Det förekommer även sådana av annat material, främst täljsten. Av dessa tilldrager sig funten i Bollebygd betydande intresse. Visserligen är denna funt i och för sig inte särdeles märklig, men den tillhör den västsvenska gruppen dopfuntar, som sammanförts under en till namnet känd dopfuntsmästare, Thorkillus eller Torkel.

Funten i Bollebygd och mästare Thorkillus

På dopfunten i Rolfstorps kyrka i Halland finns en inskrift: ”Thorkillus me Fecit” – Torkel har gjort mig.¹²⁷ Från denna funt, som har ett mycket karakteristiskt utseende och en särpräglad dekor, har det inte varit svårt att ringa in mästare Torkels övriga verk. Hans dopfuntar finns inom ett relativt koncentrerat område i södra Bohuslän, norra Halland, samt Västgötaområdet däremellan.¹²⁸ I Sjuhäradsbygden finns alltså endast en funt av Thorkillus’ hand, Bollebygd, men i övriga Västergötland finnes dessutom funtarna Askim (nu i GM) och i Tunge. I Bohuslän är följande dopfuntar utförda av

Bollebygd

Torkel: Björlanda, Solberga, Säve, Torslanda, Öckerö. I Halland har han gjort följande: Hanhals (nu i SHM) och Rolfstorp (signerad). Dessutom kan med skäl funten i Backa, Bohuslän föras till samma skola.

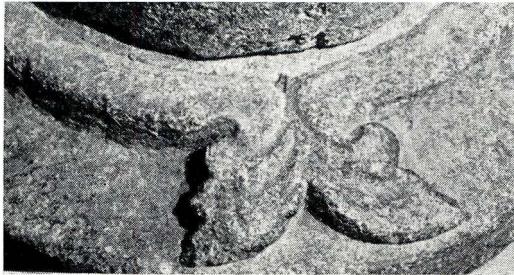
Den geografiska utbredningen av dessa funtar låter oss förmoda, att mäster Thorkillus kan ha varit bosatt i gamla Kongahälla, som visserligen på hans tid – förra delen och mitten av 1200-talet, var långt ifrån lika blomstrande som före det stora anfallet på staden 1135, men som dock fortfarande spelade en icke obetydlig roll.¹²⁹ I Kungälvstrakten hade han också ovanligt rik tillgång till den råvara, som han föredrog till sina funtar, täljsten.¹³⁰ Där finns nämligen ett flertal brytningsplatser, kända sedan gammalt. En viss tillgång på täljsten finns f. ö. inom hela området för hans verksamhet.¹³¹

Mäster Torkels dopfuntar är som nämnts karakteristiska. De är oftast utförda i tre delar. Alla dessa delar har i allmänhet cylindrisk form. Utsmäckningen, som i första hand koncentrerats till cuppens liv, men i några fall jämväl till både skaft och fot, utgöres främst av regelbundna spiralvridna eller koncentriska växtrankor med mittpalmetter. I några fall finns bland dessa rankor ett ansikte en face. Det händer, att detta huvud är krönt, men det förekommer också att det saknar krona. Ur munnen på dessa ansikten utgår två växtgrenar, en åt vardera hållet. Detta är en detalj som förekommer på dopfuntar och stensulpturer från äldre medeltid både i England och i Norge, men också – fastän senare – på Gotland.¹³² Ett annat mycket märkligt drag, som också synes ha engelsk anknytning är de små extra löstagbara skålar, dekorerade med bladornament, som i några fall finns på funtarnas fot.¹³³

Man har menat, att mäster Thorkillus vid sidan av sin påverkan från England även stått i ett mycket starkt beroende av gotländsk dopfuntskonst och framförallt stått under inflytande av de mästare, som man med anonymnamn kallat Calcarius 1 och 2. Han skulle enligt denna uppfattning, helt enkelt varit en relativt enkel efterbildare till dem.¹³⁴

Bollebygd-funten. Rankor å cuppens liv. Foto W. Å.

Dekorative bladdetaljer å foten.

I annat sammanhang har jag kunnat visa, att detta påstående innebär en generalisering och förenkling av problemen kring Thorkillus, och att detta betraktelsesätt i varje fall lämnar en rad frågor obesvarade.¹³⁵ Dessa frågor – det gäller alltså t. ex. ansiktsmaskerna och de små extraskålarna – får sin förklaring endast om de sätts i samband med engelsk och västskandinavisk konst.¹³⁶ Mäster Torkel måste alltså ses i ett större sammanhang, där man skönjer påverkan inte bara från Gotland utan i minst lika hög grad från väster.

Den dopfunt av mäster Thorkillus, som finns i Sjuhäradsbygden, den i *Bollebygd*, är – som framhållits – knappast särskilt märklig

och tillhör inte konstnärens allra främsta dopfuntar. I någon mån beror detta på materialet, som är en grov och oren täljsten, således ganska svårarbetat och lättsprucket. Det lockar följaktligen inte till lika detaljerade konstnärliga försök som den rena täljstenen. Funten är därför ganska stram i sitt utförande. Dekoren är Thorkillus' vanliga rankor. Det finns få extravaganta detaljer på funten i Bollebygd. Foten har dock några små dekorativa bladornament, som inte är alltför vanliga på hans funtar. Bollebygd-funten är alltså relativt enkel men är därför långt ifrån utan intresse. Den ingår ju som en relativt typisk representant i en av de mest originella dopfuntskolor, som Västsverige kan uppvisa.¹³⁷ Thorkillus' verksamhet inföll – som nämnts – under 1200-talet och dateras till dess förra hälft och mitt.

Funtarna i Horred, Surteby 1, Tostared och Älekulla tillhörande Starrkärr-skolan

Horred

Surteby 1

Tostared

Älekulla

Funten i Bollebygd är icke den enda av täljsten inom området. Det finns nämligen en annan täljstensfuntskola, som är talrikare representerad i Sjuhäradsbygden än mästern Thorkillus. Den har av forskningen kallats Starrkärr-skolan – efter dopfunten från Starrkärr, Västergötland, som 1868 skänktes till dåvarande Överintendentämbetet, sedermera Statens Historiska Museum.¹³⁸ Genom gåvan fick man klart för sig funtens ovanliga form, och snart nog förstod man, att Starrkärr-funten representerade en västsvensk dopfuntsgrupp. Ytterligare ett exemplar från samma skola, funten från Stråvalla, Halland, tillfördes nämligen samlingarna. Det är därför naturligt, att man i publikationer om dopfuntarna i Statens Historiska Museum talar om en ”funtgrupp”.¹³⁹ Denna dateras till 1200-talets senare del. Något namn för skolan framlägges dock icke i denna publikation utan först långt senare.

Skolan har endast varit föremål för begränsad forskning, och den ende, som mer grundligt tidigare ägnat sig åt dessa funtar, är Ernst Fischer. Han har tämligen ingående sysslat med skolan, preciserat och inventerat den i stora drag. Han talar om en speciell funttyp med

utbredning huvudsakligen omkring nuvarande Göteborg: i Nordhalland, södra Bohuslän och södra Västergötland. Han räknar hit följande funtar: Starrkärr, Angered, Surteby och Tostared. Han redogör också för funtarnas karakteristiska drag: ”Dopfuntar tillhörande denna grupp ha en ganska djup skål med fyrpassformad genomskärning, vilken orneras med upplösta bladmotiv, erinrande om liljestensornamentiken”.¹⁴⁰ Han påvisar även samband med Thorkillus-skolan och framhåller det anmärkningsvärda i att funtarna saknar uttömningshål. Beträffande skolans uppkomst och kulturella ursprung framhåller Fischer avslutningsvis: ”Typen är en lokal produkt och bygger på den provinsiella traditionen. Dess tillkomsttid måste på grund av saknaden av uttömningshål och skålens gotiska fyrpassform sättas till 1200-talets senare hälft.”¹⁴¹ Inte heller Fischer ger dock skolan något namn.

Som jag tidigare sökt visa, är det dock naturligt, att skolan uppkallats efter Starrkärr-funten, den funt, som först drog uppmärksamheten till gruppen.¹⁴²

Den lista, som Fischer uppgjort över funtar tillhörande skolan, kan högst avsevärt utökas. Påpekas bör också att ett visst antal funtar inom skolan helt saknar ornamentik. Nu kända växtornerade funtar tillhörande gruppen är följande: I Västergötland: Starrkärr, Surteby, Tostared, Landvetter, Härryda, Horred och Älekulla. I Halland: Älvsåker, Vallda, Stråvalla och Asige.¹⁴³ Följande dopfuntar utan ornamentik tillhör gruppen: Angered och Långered i Västergötland och Förlanda i Halland. Dessutom har en funt exporterats till Danmark, den i Gimsing.¹⁴⁴ Mer osäkert är sambandet med några bohusländska dopfuntar, som dock visar visst släkttyp. Det är Tegnebyfunten på Orust, som emellertid också har avvikande drag och t. ex. har uttömningshål. Men det rör sig också om den funt med osäker proveniens, som av Sigurd Curman antagits härstamma från Lyse och av honom satts i samband med den här behandlade dopfuntarskolan.¹⁴⁵ Båda dessa funtar kan alltså inte utan vidare hänföras till Starrkärr-skolan.

Gemensamt för skolans funtar är uppbyggnaden i två eller tre delar, alla fyrpassformade. Cupporna har vidare som regel vertikala sidor och skrånande undersidor. Foten kan variera, från mycket enkla fotplattor till elegant profilerade fotskivor med försänkta kretsar och käl.

Funtarnas ornamentik måste också ägnas uppmärksamhet. Den är mycket säregen och har inga direkta paralleller. Cuppans liv är som regel indelat i arkader med ett växtornament inom varje båge. Arkadkolumnerna har ofta ringformade kapitäl med en mittpunkt. De delar sig uppåt i valvbågar, nedåt i slingor, buktande åt vartdera hållet. I arkadfältens mitt förenas slingorna och växer samman till en stam för växtornamenten och palmetterna. Dessa har olika utformning, ibland halv-palmetter, då och då blir de klöverbladsformade, eller trädartade. Men andra variationer förekommer även, ja, det händer, att växtornamentiken ersatts med geometriska mönster, bandflätor, stjärnmönster etc.

Förutom dessa ornament finns någon gång även försänkta enkla ringar med mitthål, som tydligen gjorts med passare. De är placerade i arkadsvicklarna. Detta förekommer på t. ex. Horred-funten.

De fyra funtar från Sjuhäradsbygden som tillhör Starrkärr-skolan: Horred, Surteby 1, Tostared och Älekulla är alla mycket typiska för skolan. Några större variationer förekommer ej. *Horred-funten* har, som nämnts, de speciella cirkelornamenten i arkadsvicklarna. Den är något kortare och kraftigare än de övriga. Det verkar, som om ett skaft saknas mellan cuppan och foten. *Funten i Surteby (Surteby 1)* är också i två delar liksom Horred, men här går fotens skaft så högt upp, att det icke kan ha varit frågan om något saknat mellanstycke. Denna funt har förutom växtornamentiken även flätband och stjärnornament. *Tostared-funten* har en tämligen massiv cuppa men en relativt spröd och tunn fot med ett långt, gänsligt skaft. Även på denna funt finns bandflätorna. Vad slutligen funten i *Älekulla* angår, är även den i två delar. Den liknar ganska mycket funten i Tostared och har alltså som denna en relativt tung cuppa och

en förhållandevis smal fot. Ornamentiken är här helt vegetabil. Ingen av dessa funtar faller alltså på minsta sätt ur ramen. Man kan därför även för dem acceptera den datering som man antagit för skolan till tiden cirka 1250 och framåt till ungefär 1280.

Den förstnämnda gränsen motiveras bl. a. av funtarnas form och avsaknaden av uttömningshål, den andra av stilistiska skäl.

Starrkärr-skolan är utan tvekan ett ytterst intressant och originellt inslag i den västsvenska medeltida konsten. Accepterar man Fischers teorier om att skolan är ”en lokal produkt och att den bygger på den provinsiella traditionen” – vilket finns skäl till, bör man nog även starkt understryka dess originalitet. Samtidigt bör framhållas, hur väl skolan passar in i raden av västorierade västsvenska täljstensskolor: Østfold-Markernaskolan – Mäster Thorkillus – Lödösemästaren.

Starrkärr-skolan betecknar härvid slutpunkten.¹⁴⁶

Dopfuntarna från Småland. Dalstorp och Nittorp 1

Hur har förbindelserna med Småland då varit?

Med den långa gemensamma gränsen skulle man vänta sig ett livligt utbyte även inom dopfuntskonsten. Och visst finns det förbindelser. Vi har ovan sett, hur den lilla gruppen med förenklade ringkedjeutsmäckning utgjort en grupp tvärs över gränsen. Vi har också sett, att även andra former funnits på båda sidor av gränsen. Men ändå är det förvånansvärt, hur relativt litet dopfuntsutbytet varit mellan Småland och denna del av Västergötland. I själva verket finns det endast ett fåtal funtar i Sjuhäradsbygden, som har rent småländskt ursprung. Det torde vara klart, att de småländska kulturkontaktarna var riktade åt helt andra väderstreck än de västgötska: Småland åt söder och öster. Västergötland åt väster och norr. Trots detta finns det inom Sjuhäradsbygden funtar från Småland av hög klass eller rättare sagt, det har funnits. Den förnämsta, funten från *Dalstorp*, finns nämligen numera i Göteborgs Museum. Den andra

Dalstorp

Nittorp

funten, som uppenbarligen varit snarlik Dalstorp-funten – den i *Nittorp* – (*Nittorp 1*) finns däremot kvar i Sjuhäradsbygden, men den är i gengäld ytterst fragmentarisk. Man har tidigare icke observerat denna funtdel, som dock genom sina ornament klart kan klassificeras. Dalstorp-funten har däremot förut varit föremål för forskares intresse.

Redan Roosval har insett Dalstorp-funtens småländska ursprung. ”Weitere Werke finde ich in Småland, deren Namen aus dem beiliegenden Schema hervorgehen. . . Ausserdem eins in Vestergötland, Kirche Dalstorp, jetzt im Museum, Gothenburg”.¹⁴⁷ Men Roosval har också lagt märke till vissa olikheter mellan Dalstorp och de motsvarande småländska funtarna: ”Dalstorp ausgenommen haben alle die eleganten Fabeltiere, die perlengeschmückten Rundbogen. In mehreren Hinsichten unterscheiden sie sich jedoch von einander, und durch diese Verschiedenheiten können wir sie gruppieren”.¹⁴⁸

Än mer ingående har Blomqvist behandlat Dalstorp-funten. Han sätter den i samband med anonymmästaren Bestiarius’ verksamhet. Han delar upp dennes produktion i tre grupper. Även om Dalstorp-funten enligt honom hör nära samman med den tredje Bestiariusgruppen, d. v. s. med funtarna i Svanhals, Östergötland (nu i SHM) och Skärkind, Småland, har den dock icke helt utförts av mästare Bestiarius själv – lika litet som vissa andra dopfuntar med släktycke: ”På dopfuntarna i Linderås, Dalstorp (nu i Göteborgs Museum) och Appuna (nu i Statens Historiska Museum, inv. nr 7890) är stenbehandlingen av helt annan karaktär, som med tillräcklig tydlighet visar, att mästaren Bestiarius själv inte utfört renhuggningen. Även stenarten är en annan än den mjuka sandstenen hos de föregående, den är kalkstensartad . . .”¹⁴⁹

Blomqvist gör alltså gällande, att de tekniska särdragen klart visar, att dessa funtar ej helt utförts av Bestiarius själv. ”Funtarna i Linderås och Dalstorp, vilka trots olika dekorationsschema, på grund av fullständigt överensstämmande stenbehandling måste tillskrivas en och samma mästarehand . . .” De framvisar dock enligt honom en del

Dalstorp-funten. Rankor å cuppans undersida. Foto W. Å.

egendomligheter, som tyder på ”att denna mästare – eller gesäll – vilket man vill – kommit till verkstaden som fullt utbildad stenhuggare och medförande förut i verkstaden ej kända dekorationsmotiv”. Däremot har Appuna-funten utförts av en annan mästare, även om ett indirekt samband måste finnas.¹⁵⁰ Blomqvist menar om denna funt att den ”måste betecknas som ett i förhållande till Bestiarius’ produktion sent alster av en man, som kan ha varit medhjälpare i verkstaden”. Om Dalstorp-funten anför Blomqvist, som vi sett, den uppfattningen, att den skiljer sig från Bestiariusmästaren. I stället närmar den sig mäster Andreas’ arbeten. Visserligen finns också härvidlag olikheter, t. ex. den, att Dalstorp-funten är huggen i tre delar, under det att Andreas som regel hugger sina funtar i två delar. Cuppan till Dalstorp-funten har visserligen samma form som Bestiarius använder, men både skaft och fot har, enligt Blomqvist, mer släktskap med Andreas, en sak som redan Fischer konstaterat. Framför allt gäller detta dekoreringsen på skaftet, ringflätningen, som enligt honom ”är hämtad från Andreasfuntarna”. Dekoreringsen på cuppan är originell och utgöres av ”plantor under pärlprydda rund-

Dalstorp-funten. Ringkedjor å skaftet. Foto W. Å.

bågar på d:o pilastrar med rosettformade kapitälerna”. Vid cuppens övre kant går en tunn repstav.

Blomqvist framhåller slutligen om Dalstorp, att cuppan är oproportionerligt stor i förhållande till foten och menar därför, att man kan misstänka, att de inte tillverkats i ett sammanhang. Den speciella relieftekniken, som visar släktskap med Linderås-funtens, har vidare, enligt honom, starkt metallisk karaktär.¹⁵¹

I andra sammanhang har Blomqvist ytterligare utvecklat sina synpunkter.¹⁵² Han har således menat, att palmetterna under pärlstickade rundbågar, som vi möter på undersidan av funtarna i Svanhals och Skärkind samt runt cuppens liv på Dalstorp återfinnas i Lunds domkyrkas tidigare ornamentik, ”dock där i en mera ursprunglig form, med palmetterna inskrivna i refflade band med tvärband och svickelband”.¹⁵³ Han hänvisar till Wrangel, som anser, att dessa ornament kommit till Lund från Lombardiet.¹⁵⁴ Han påpekar också att en vidareutveckling av detta ornament från Lund återfinnes

på mästern Mårtens dopfuntar i Skåne.¹⁵⁵ Blomqvist påvisar ytterligare en rad liknande ornament från en målad bård i Aals kyrka i sydvästra Jylland, samt från Broddetorpskrucifixet, där det återfinnes på högra korsarmens ändplatta och slutligen på emaljarbeten från Köln, där man enligt honom även för första gången finner de av Bestiarius-gruppen så flitigt använda pärlsirningarna. Genom dessa paralleller och på andra sätt anser sig Blomqvist få en relativt säker datering och konstaterar, att Linderås-funten kan dateras till c:a 1205, Dalstorp-funten till c:a 1210 och Appuna-funten till tidigast c:a 1215. Bestiarius egna funtar ”är tillkomna under 1100-talets sista tredjedel”.¹⁵⁶

Roosvals datering av Bestiarius-gruppen är 1180–1215.¹⁵⁷

Tilläggs bör, att Dalstorp-funtens på koppans undersida har speciella växtrankmotiv med utsparade platta bandstjälkar och treklöverblad. Exakt samma ornament återfinnes på Nittorpsfragmentet (Nittorp 1). Då också stenmaterialet är detsamma – ett kalkstenskonglomerat – kan man med skäl förutsätta, att Nittorp-funtens även utförts av Dalstorpsmästaren. Men om den i övrigt varit lik eller olik är numera omöjligt att avgöra. Nittorpsfragmentet utgör alltså underdelen av koppans. Den bör också liksom Dalstorp-funtens dateras ett stycke in på 1200-talet utan att man därför behöver avgiva något exakt årtal.

Förekomsten av ringkedjor på Dalstorp-funtens ger oss till slut anledning att förmoda, att dessa tillkommit enligt beställarens, d. v. s. kyrkans och prästens önskemål. Man har tydligen velat ha de i trakten populära ringkedjorna även på denna funt. Förmodligen har mästern Andreas vid det laget upphört att verka, annars kunde man ju anlita honom. Så har man vänt sig till en huggare i närheten men utom landskapet. Dessa antaganden förklarar helt Dalstorp-funtens många egendomliga och speciella drag, blandstilen mellan Småland och Västergötland. Uppenbarligen föredrog man ornament från landskapet Västergötland, även om man av omständigheterna tvingades att gå över landskapsgränsen med sin beställning.

Gullered

Liared

Funtarna i Gullered och Liared

Det finns två andra funtar i Sjuhäradsbygden, som inte låter sig inordnas direkt i någon skola, funtarna i Gullered och Liared. Till dessa ansluter sig, som vi sett, även funten i Södra Åsarp vad det gäller formen. Visserligen tillhör de principiellt den stora gruppen odekorerade eller föga utsmyckade kalkformiga dopfuntar, men de ingår inte i vare sig Asklanda-, Siene- eller Erska-skolan och kan ej heller placeras samman med Hössna-funten. De står isolerade inom området. I Halland finns i Idala ytterligare ett exempel på samma funttyp. Funtarna i Gullered och Liared är så lika, att de gott kan vara utförda av samme stenhuggare. Cuppan är cylindrisk nedtill övergående i ett skaft, som kring mitten har en kraftig vulst. Gullered-funten har dessutom en fot: rund, skivformad med skrånande översida. Eventuellt hör den icke ursprungligen samman med cuppan. Liared-funten har däremot ingen gammal fot utan är placerad på en modern stenskiva.

Även om dessa dopfuntar saknar paralleller inom Sjuhäradsbygden finns dock fler exempel på liknande. Blomqvist har sålunda visat, hur det i västra Småland finns ett antal enkla funtar bland vilka han sammanfört några till en grupp, som, enligt honom, har sitt ursprung ur Bestiarius-funtarna med cylindriskt skaft och cuppa, åtskilda av en rund- eller repstav. Det gäller funtarna i Långaryd, Färgaryd och Valdshult, som han beskriver som ”grova arbeten av sandsten och utan uttömningshål”.¹⁵⁸ Han daterar gruppen till ”ej senare än 1200-talets senare hälft”. Även funtarna i Gullered och Liared saknar uttömningshål. Man kan alltså kanske förmoda, att dessa dopfuntar tillhör samma småländska grupp med utgångspunkt från Bestiarius’ verksamhet, även om man inte helt får utesluta alternativet, att funtarna kan vara utförda i Västergötland. Sandstenen tycks närmast tala för detta sista antagande. Det är nämligen fråga om sandsten från Västergötland.

Funtar inspirerade från Gotland

Som framgått av vad ovan sagts har den gotländska dopfuntskonsten i många sammanhang och på många sätt inspirerat även dopfuntarna inom Sjuhäradsbygden. Det gäller både form, ikonografi och dekorativa detaljer. Men samtidigt kan man konstatera, att ingen funt direkt importerats från den märkliga ön i Östersjön. Dock finns det en hel grupp som är direkt inspirerade från Gotland. Det gäller funtarna i *Hulared* (nu i GM), *Sandhult*, *Vist* och *Öxabäck*. Samtliga dessa funtar ansluter sig till den gotländska funtskola, som man kallat ”musselcuppsfuntskolan”.

Roosval har ingående redogjort för denna.¹⁵⁹ Han konstaterar, att dessa funtar saknar både figurmotiv och vegetabil utsmyckning. ”Hier findet sich weder animaler, menschlicher noch vegetativer Schmuck; alles ist geometrisch komponiert”.¹⁶⁰ Och ändå rör det sig inte om enkla eller billiga dopfuntar endast för små kyrkor. ”Es ist auch keine Billigkeitware für kleine Kirchgemeinden, nein, Dome, in- und ausserhalb Schwedens haben diese neue Sorte bestellt, die offenbar den reinsten Ausdruck für das Kunstwollen einer neuen Zeit bildet”. Han konstaterar också, att alla äldre dopfuntskolor varit uppbyggda del för del, men i fråga om dessa funtar ”wächst der Stein wie ein Stil mit seinem Blumenkelch aus dem Grunde, alles rundet, spannt und wölbt sich . . .”¹⁶¹ Roosval visar också, att det organiskt växta gotiska valvet och kolonnerna kommer tillbaka här men i mindre skala. Och han pekar på paralleller i 1200-talets England och Rhenland.¹⁶² Han talar också om att dessa musselcuppsfuntar erinrar om drivna metallskålar och att materialet inte är den annars vanliga sandstenen. Den gotländska skolan använder sig i stället av *kalkstensmaterial*. Cuppans grundform är i allmänhet rund, men det förekommer även fyrpassformade funtar. Genom jämförelser når Roosval fram till en främre och bakre tidsgräns för skolan från mitten av 1200-talet och till åtminstone 1300-talet. Denna datering motiverar han på många sätt. Han pekar på den egendomligheten, att dessa funtar är så relativt sällsynta på själva Gotland. Detta för-

Hulared

Sandhult

Vist

Öxabäck

klaras han med att de flesta gotländska kyrkorna vid denna tid redan hade dopfunt. Marknaden var således mättad. Man tvingades därför till export.¹⁶³

Ytterligare ett intressant drag påtalas av Roosval, nämligen förefintligheten, respektive avsaknandet av s. k. uttömningshål. Inom gruppen, som f. ö. inte bara består av funtar med s. k. musselcuppa, har endast ett fåtal som av annan orsak daterats såsom äldst, uttömningshål. Det stora flertalet saknar sådant, och Roosval antager, att detta beror på det nya dopsättet, där man använde insatt vattenbehållare.¹⁶⁴

Han framhåller slutligen, att denna dopfuntstyp varit en oerhört spridd handelsvara, som kan jämföras med de berömda exportskolorna i Purbeck och Namur, och att funtar från skolan i Sverige finns i stort antal i Dalarna, i Blekinge, i Skåne, i Västergötland och i Bohuslän.

Funtarna i Sjuhäradsbygden har alldeles samma utseende som de gotländska, och överensstämmer in i detalj med dem. De kan dock icke vara importerade från Gotland. Materialet är nämligen undantagslöst i dessa västgötafuntar sandsten – underkambrisk västgötsandsten.

Förklaringen torde således vara denna. Från Gotland har man lärt känna funttypen. Man har sedan sökt så noga som möjligt efterbilda dem i sitt eget material – sandstenen.

Av Sjuhäradsbygdens musselcuppsfuntar är *Sandhult* och *Öxabäck* de högsta, 99 cm höga. *Hulared* är något lägre 95 cm, under det att funten i *Vist*, som saknar ett mellanstycke mellan cuppan och foten, endast når en höjd av 72 cm. Hulared- och Sandhult-funtarna och tidigare säkert också funten i *Vist* är slanka och ståtliga med en rund grundform. Öxabäck-funten är något tyngre och har dessutom fyrpassform. Samtliga dessa funtar är väl huggna och utgör goda exempel på avancerad stenhuggningsteknik. Både helheten och de utsmykande detaljerna, de utsparade banden, ribborna etc. präglas av en säker formkänsla. Av funtarna saknar Hulared, Sandhult och Öxa-

bäck uttömningshål under det att sådant finns i Vist. Dateringen torde bli 1200-talets senare del, där Vist med sitt uttömningshål torde vara äldst och där sannolikt Öxabäck-funten är den yngsta.

Några funtar från Halland

Också gemensamt med Halland har Sjuhäradsbygden lång gräns. Men även med detta landskap har dopfuntsutbytet varit påfallande ringa.

Några funtar i Sjuhäradsbygden tycks visserligen ha kommit från Halland, som den tiden tillhörde Danmark. Det är funtarna i gränsocknarna *Karl-Gustav* och *Älvsered*, vilken senare dopfunt tycks vara sammanställd av delar från två funtar av helt olika material.

Cuppan i *Älvsered* är av granit, ganska grovt tillhuggen och helt utan utsmyckning. Den är närmast krukformad med cylindrisk överdel och något buktande nedtill. Uttömningshål saknas. Tekniken är pikhuggning. Det torde icke råda någon tvekan om att denna cuppa kommer från det dåtida Danmark, där granitfuntar av liknande eller annat slag var regeln.

Foten i *Älvsered* är av en mörkare bergart, en mörkgrå, medelgrov granodioritisk plagioklas – hornblände-bergart (enl. S.G.U.). Foten är plintformad, nedtill rundad och uppptill formad som en stympad kon med kraftig vulst kring övre delen.

Funten i *Karl-Gustav* är mycket enkel med cuppa och fot av granit. Formen på cuppan överensstämmer så gott som helt med Älvsered-funten. Foten är en stympad kon med något konkav översida. Uttömningshål saknas även här. Tekniken är också i detta fall pikhuggning.

De halländska funtarna har en mycket intressant utgångspunkt. Man har nämligen i landskapet hittat en funtverkstad belägen ungefär en kilometer norr om Fagereds kyrka intill den gamla landsvägen. Platsen bär märkligt nog ännu namnet Funtaliden.

Första gången denna plats observerades i större sammanhang var år 1908, då fil. kand. Sigfrid S. Gunnäs företog en undersökning av

Karl-Gustav

Älvsered
1 och 2

den. Han hade fått reda på att en påbörjad dopfunt skulle ligga vid Funtaliden av kyrkoherden i Fagereds pastorat Johan Wettergren.

När Gunnäs och hans medhjälpare undersökte platsen, gjorde de ett nytt fynd, en påbörjad dopfuntskål av svart granit, som sändes till Historiska museet i Lund. Den hade övergivits, därför att den spruckit. Den förvaras fortfarande i Lund.

Hösten 1910 företog Gunnäs ännu en undersökning vid Funtaliden. Också denna gång nådde han intressanta resultat. Han fann nämligen dels ett stenblock, avsett som en fot till en dopfunt, dels en påbörjad cuppa. Även dessa föremål sändes till Lund.

Naturligtvis ställde Gunnäs sig frågan, om det någonstans i någon kyrka finnes bevarade funtar, utförda vid Funtaliden. Han kunde själv genast konstatera att dopfunten i Fagereds kyrka var av alldeles samma typ som de påträffade från Funtaliden. Funtarna i Källsjö, Köinge, och Svarträ kunde också snart räknas till gruppen. Funten i Vapnö hade uppenbarligen även kommit från samma verkstad.

Gunnäs publicerade sina iakttagelser år 1918.¹⁶⁵

I sin uppsats tog han också upp frågan om de nämnda funtarna i Alvsborgs län: ”Emellertid finnes det i några socknar, vilka tillsammans med de nyssnämnda bilda ett sammanhängande område, ännu en grupp dopfuntar, som röja liknande ursprung som de skildrade. De kunna även ha formats av samma stenhuggare eller en lärjunge till denne, om de också inte skulle härröra från Funtaliden. Liksom Fagereds-gruppen äro de nämligen alster av den primitiva bygdekunsten. Kyrkorna i fråga äro Källsjö och Nösslinge i Halland samt Elfsered och Karl-Gustavs på västgöta sidan. Källsjö är annex till Fagered och Högvalds ån flyter från Elfsereds socken in i Fagered. Såväl kyrkliga som geografiska förbindelser peka alltså mot Funtaliden.

Materialet till funtarna i fråga äro svart granit, med undantag för skålen å Elfseredsfunten, som består av en ljusare granitsort.”¹⁶⁶

Gunnäs pekade vidare på att funten från Karl-Gustav saknar ut-

tömningshål och antog, att samma förhållande rådde för de andra. Han framhöll också att det givetvis finns en hel del avvikelser inom denna grupp, den s. k. *Källsjö-gruppen*, liksom den andra också av honom uppkallade *Fagered-gruppen*.

Gunnäs tog slutligen även upp dateringsproblemet. "Karl-Gustavsfunten har av Göteborgs Museum daterats till 1200-talet", påpekade han. För sin del accepterade han 1200-talet som datering för Fagereds-typen: "Den romanska formen, som helt präglar funtarna av Fagereds-typen, får därför trots sin skröplighet bli utslagsgivande för dateringen, och denna torde kunna bestämmas till 1200-talets senare del."¹⁶⁷

Källsjö-gruppen för han däremot till tiden omkring år 1300: "Källsjö-gruppen åter röjer inflytande från gotiken . . . och rimligt är därför, att dessa funtar äro ett eller annat tiotal år yngre än de förra. Deras tillkomst synes sättas till tiden omkring 1300."¹⁶⁸

* * *

Sedan den tid då Sigfrid Gunnäs gjorde sina undersökningar har nytt material kommit i dagen. En tidigare icke känd medeltidsfunt från Köinge har återfunnits. Den har legat i en kyrkogårdsmur. Den är dock av en något ålderdomligare typ. Också en dopfunt till Ullareds kyrka har hittats och förts till kyrkan. Den tillhör Fagered-gruppen, och har förmodligen tillverkats vid Funtaliden. I Enslöv har man också en dopfunt, som helt överensstämmer med Fagered-funtarna och som likaledes kan vara tillverkad vid Funtaliden.¹⁶⁹

Den som främst bidragit till dessa nya fynd är Bror Jansson. Han har även fäst uppmärksamheten på ytterligare en funttillverkningsplats i Halland, belägen vid den s. k. Funtabacken i Nösslinge socken. Också här har en icke obetydlig funttillverkning ägt rum under medeltiden.¹⁷⁰ Det är icke omöjligt, att en del av de ovannämnda funtarna, som klart avviker från den allmänna typen, kan ha utförts här och icke vid Funtaliden i Fagered. Ytterligare funtar härifrån är t. ex. en skadad cuppa numera i vapenhuset i Skällinge kyrka. Vidare har man tidigare hittat ännu en dopfunt därstädes. En dopfunt

från Funtabacken, Berg, Nösslinge, var f. ö. med redan på Göteborgsutställningen 1923.¹⁷¹

Man har säkert med rätta antagit, att ”dopfuntsverkstaden vid Funtabacken i Nösslinge har försett några av bygdens kyrkor med stendopfuntar”. Bror Jansson konstaterar, att ”Stenhuggarverkstaden är samtidig med den, som funnits vid Funtaliden i Fagered”.¹⁷² Ej heller detta antagande finns anledning att motsäga. Han har slutligen också konstaterat, att ”typen på funtarna och tekniken är likartad” men att stenarterna är något olika, mörkare i Fagered, varför man kan ”skilja funtarna från de olika platserna bl. a. på materialet.”¹⁷³

En medeltida malmfunt i Sjuhäradsbygden

Malmfuntar från medeltiden är mycket sällsynta i Västsverige. I Halland förekommer malmfuntar, men de är alla från efterreformatorisk tid.¹⁷⁴

Berghem

I Sjuhäradsbygden finns emellertid en dopfunt av malm, av vars inskrift framgår, att den faller inom medeltiden – funten i *Berghems* kyrka. Funten är relativt liten endast c:a 35 cm. och är gjuten alldeles som en liten kyrkklocka med samma teknik och förfarande. Den är försedd med tre ben eller stöd. Den får sättas i samband med den relativt omfattande tillverkningen av kyrkklockor under slutet av medeltiden. Och den är säkerligen som vi skall se utförd av just klockgjutare. Det egendomliga är, att funten inte fått några efterföljare någonstades i trakten.

Av största intresse är funtens latinska inskrift. Sölve Gardell har tolkat denna så: ”Anno domini millesimo quadringentesimo quadregesimo nono factum et completum est hoc opus per manus Johannis et Hinrici artificum.”¹⁷⁵ I översättning tolkar han inskriften sålunda: ”Herrans år 1449 gjordes och fullbordades detta arbete av konsthantverkarna Johannes och Henriks händer.”

Det har funnits en tidigare uppgift, att dopfunten skulle vara da-

terad år 1418.¹⁷⁶ Denna uppgift skulle alltså, enligt Gardells tolkning, vara felaktig och funtens riktiga datering år 1449.

Genom inskriften får vi viktiga upplysningar om funten, bl. a. namnen på tillverkarna. Det torde finnas möjligheter att fastställa identiteten av dessa och att därvid inplacera Berghem-funtens i ett större kultur- och konsthistoriskt sammanhang. Det gjutarmärke för mästern Johannes, som finns på dopfuntens, är nämligen exakt det samma, som klockgjutare Johannes anbragt på klockan i Lena kyrka, Kullings härad, Västergötland år 1410.¹⁷⁷

ÖVRIGA FUNTAR ELLER FUNTFRAGMENT

Utöver de ovan redovisade funtarna inom Sjuhäradsbygden finns ett antal funtar eller funtfragment, som icke med bestämdhet kan inplaceras i någon skola, och vars konst- och kulturhistoriska samband är osäkra. En sådan funtdetalj finns i *Bredared*. Det är underdelen av en cuppa försedd med relativt väl utförda flätfragment. Liknande flätornamentik finns som vi sett på andra funtar, t. ex. i Revesjö, där den dock är placerad på fotens sida. Det finns alltså ingen direkt anledning att antaga, att funten i Bredared överensstämmer med den i Revesjö. När så litet återstår av funten som i Bredared, torde man bäst lämna frågan öppen, hur funten en gång sett ut.

En annan funtdel med osäkert samband är ett fragment i Hajom, betecknat såsom *Hajom 2*. Av materialet att döma – kalksandsten – har denna funtdel inte haft samband med den andra funten på platsen, som i detta arbete betecknats såsom Hajom 1 och som skildrar Staffanslegenden. Ganska lik Hajom 2 är däremot en funtdel i Nittorp, *Nittorp 2*. Inte heller denna kan av materialet att döma ha haft samband med funten Nittorp 1 på platsen. Av funten i *Stängsered* har jag endast återfunnit ett fragment – ett skaft – trots tre besök på platsen. Enligt Håkanson¹⁷⁸ skulle ”dopfunten vara medeltida och stå utanför kyrkans västra dörr”. Cuppan skulle vara nedgrävd i marken enligt meddelande av kyrkoherde U. B. Wahlberg den 30 januari 1942. Jag har emellertid noggrant undersökt området och även efterlyst funten i trakten utan resultat. Det nämnda fragmentet är helt cylindriskt och saknar utsmyckning. Slutligen finns det ett funtfragment i Dalum, *Dalum 2*, som har en kraftig vulst och en

Bredared

Hajom 2

Nittorp 2

Strängsered

Dalum 2

repstav. Detta är heller ej tillräckligt för en närmare identifiering lika litet som i fråga om de övriga fragmenten. Även denna räknas alltså till gruppen av osäkra funtar.

I *Mölneby säteri*, i Östra Frölunda socken finns slutligen en dopfunt, som är mycket egenartad. Den är av kalktyp i en del med rundad cuppa, rund fot och insvängt skaftparti. På hela dopfunten finns ornamentik, dels i form av dubbla spetsflickkragar, som övergår i ringkedjor, dels nedåt ornament påminnande om vapensköldar med kors, snedstreck etc. Skaftet och foten har slutligen ett nät av platta ribbor.

Funten har genomgående centralt uttömningshål och är av västgötasandsten. Den har enligt traditionen i mer än hundra år stått i herregårdens park. Enligt N. G. Djurklou fanns funten på 1860-talet i Amundstorp, och han säger om den: ”Vid Amundstorps skattegård står framför ingången den gamla dopfunten från Svenljunga.” Att det verkligen är fråga om samma funt framgår av hans bifogade teckning.¹⁷⁹

Trots att vissa detaljer, ribbor etc., överensstämmer med andra funtar, t. ex. Månstad-funten, visar Mölneby-funten inget som helst skolsamband med någon annan funt i Sjuhäradsbygden.

Mölneby

SAMMANFATTNING OCH PERSPEKTIV

Den nu avslutade redogörelsen har alltså visat, att Sjuhäradsbygden har ovanligt många dopfuntar eller dopfuntsfragment bevarade från medeltiden. Mer än etthundra funtar har således redovisats. Detta är ett förvånansvärt stort antal, och det innebär, att cirka 85 % av det medeltida dopfuntsbeståndet har bevarats i helt eller fragmentariskt tillstånd till våra dagar. Denna siffra är den hittills näst högsta som registrerats i Västsverige. Dalsland har största antalet, 92 %.

Samtidigt har redovisningen ovan klargjort, att dopfuntsmaterialet även ur kvalitativ synpunkt är både värdefullt och intressant. Visserligen finns ett antal enkla funtar inom området, närmare bestämt cirka 30 %, men denna siffra är snarast jämförelsevis låg. I västgötaområdet åt NV är således siffran c:a 37 %.

Grundtyperna för funtarna är två: *de cylindriska* (4 %) och *de kalkformade* (96 %). Samtliga utom en inom den förra gruppen uppvisar direkta, bevisbara drag från England. En mästare bland dessa dopfuntar är till namnet känd, mästare Tormod, som utfört funten i Blidsberg. De cylindriska funtarna måste samtliga anses vara mycket märkliga.

Inom gruppen av kalkformade funtar är givetvis variationen mycket större, och impulserna kommer från många håll. Två mästar-namn är kända, dels Thorkillus, som utfört funten i Bollebygd, och dels – och framför allt – mästare Andreas. Denne är den utan gensägelse mest betydande funtkonstnären i Sjuhäradsbygden under

medeltiden. Hans dopfuntar visar två olika huvudtyper, dels figurprydda funtar med rik och intressant bildsmyckning, dels ringkedjesmyckade dopfuntar. Märkligt nog har han signerat en enda funt av vardera slaget: *Gällstad* och *Finnekumla*. Därigenom har vi utmärkta möjligheter att kartlägga skolsambanden.

Överhuvudtaget är antalet figursmyckade funtar mycket stort inom området, eller mer än 20 %. De ringkedjesmyckade funtarna i vilken grupp man då också räknar in de dopfuntar, som har förenklade ringkedjor, uppgår likaledes till omkring 20%. Växtornerade funtar, som man annars velat göra gällande helt dominerar Väst-sverige, uppgår till inte mer än 13 %. Sjuhäradsbygden intager alltså också i detta avseende en viss särställning.

* * *

Sjuhäradsbygden är ett gammalt gränsland konstaterades inledningsvis. Samtidigt framhölls även, att områdets gränser var av två vitt skilda slag, nämligen dels s. k. linje- eller streckgräns och dels s. k. områdes- eller zongräns. Det är alldeles uppenbart, att karaktären på själva gränsen också spelat en stor roll vid kulturutbytet. Dopfuntarna illustrerar detta på ett mycket klarläggande sätt. Gränsen mot nuvarande Skaraborg har i gammal tid endast varit häradsgräns av linje- eller strecktyp. Utan några hämningar har således kulturen kunnat passera fram och åter över denna i princip obefintliga skiljemur. Cirka en tredjedel av alla dopfuntarna inom Sjuhäradsbygden har också kommit från nuvarande Skaraborgs län. Exempel finns även på en motsatt rörelse men denna är av relativt liten omfattning. (Jmfr t. ex. Flisby). Men det är inte bara fråga om de färdiga dopfuntarna. Materialet till dopfuntarna, *sandstenen*, har också förts över gränsen från de stora brotten i det centrala Västergötland, främst från Kinnekulle och Gudhemstrakten till Sjuhäradsbygden, för att där färdighuggas till funtar. Man kan räkna med att inte mindre än en tredjedel av alla funtarna inom området tillverkas där.

De övriga gränserna har helt annan karaktär. Smålandsgränsen är

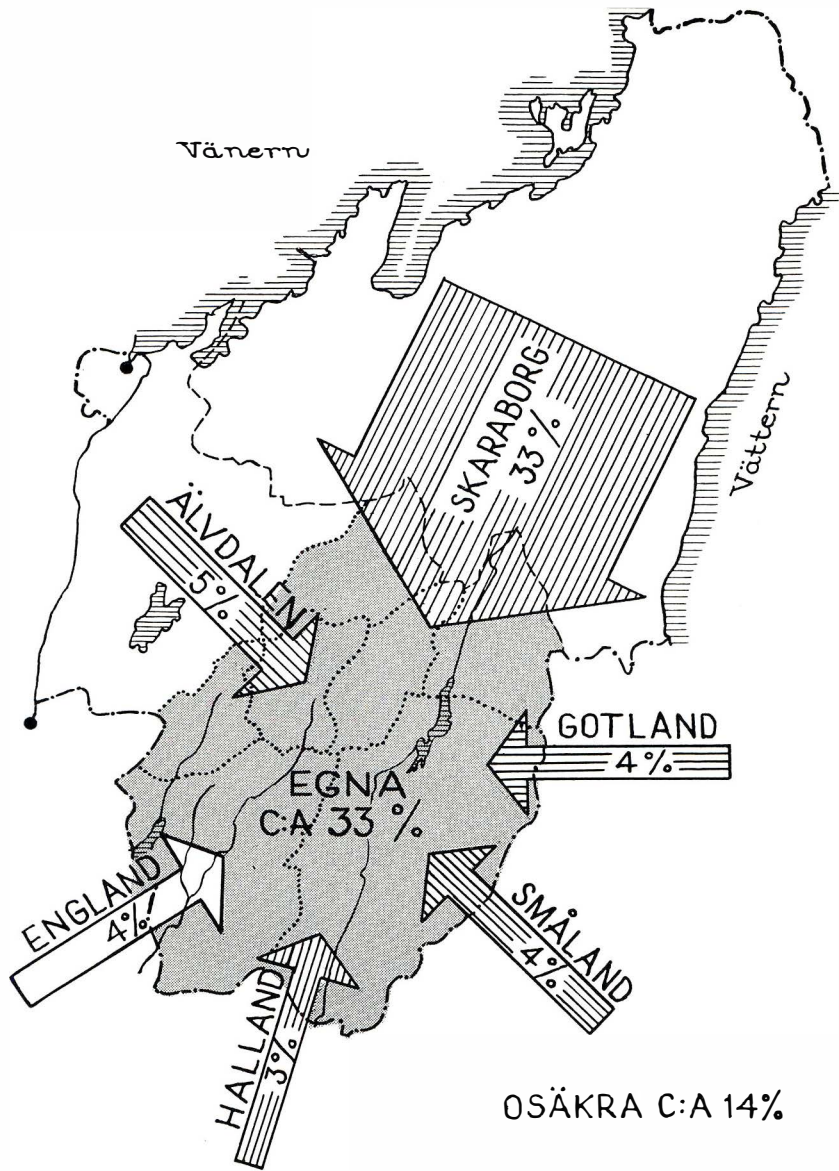
en typisk områdes- eller zongräns. Förbindelserna över dessa gränsområden har varit av överraskande liten omfattning. Dopfuntarna visar också detta – 4 % importfuntar från Småland kan jämföras med de c:a 33 % från Skaraborg.

Hallandsgränsen och gränsen mot Göta Älvdalsområdet har en delvis annan karaktär, en blandkaraktär. I dalgångarna kunde gränsen vara en streckgräns, men i områdena mellan floddalarna var den typisk zongräns. Utbytet med Halland hämmades dock av en här tillkommande faktor, den politiska. Vad denna betytt negativt för kulturutbytet kan dock i detta sammanhang endast antydast. Tre procent importerade funtar från egentliga Halland är en härvid upplysande siffra. Dessa importfuntar finns i just två dalstråk.

Men utom dessa tre procent har också en viss import till Sjuhäradsbygden gått *via* Halland. Det rör sig om vissa täljstensfuntar tillhörande den s. k. Starrkärr-skolan. Dessa förmodas stamma från Älvdalsområdet. De har kommit längs Nordhallands dalstråk in i Västergötland och finns nu i gränstrakterna där. De kan givetvis också tänkas vara tillverkade i Nordhalland.

Längs ett dalstråk har slutligen även Thorkillus-funten i Bollebygd kommit in i Sjuhäradsbygden. Sammanlagda procenten importfuntar från Älvdalsområdet 5 % förstärker snarast intrycket av dessa gränssers isolerande karaktär. Mot importfuntarna från Skaraborgsområdet, cirka 33 %, kommer alltså på Sjuhäradsbygdens övriga långa gränser den obetydliga importen av inalles cirka 12 % (Se kartorna).

Både indirekt och direkt har Gotland övat ett inflytande på Sjuhäradsbygdens konst. Vi har sett, hur detaljer, t. ex. figurdetaljer på dopfuntarna endast kan förklaras som härstammande från ön i Östersjön. Även om dessa impulser inte bör övervärderas, vilket i många avseenden varit fallet tidigare, är kultursambanden obestridliga. Men mer direkt har, som nämnts, också Gotland påverkat Sjuhäradsbygden. De fyra procent dopfuntar av det s. k. musselcuppslaget har ju gotländskt ursprung. Materialet i representanterna från Sjuhäradsbygden, västergötsk sandsten, säger oss emellertid, att de

Kontakt över gränserna kring Sjuhäradsbygden.

inte direkt importerats. De gotländska musselcuppsfuntarna är ju undantagslöst utförda i kalksten. Idén har importerats och omsatts i inhemsk produktion.

* * *

Så framstår alltså det medeltida dopfuntsmaterialet i Sjuhäradsbygden som en skatt, värd vår forskning och omsorg. För Västsveriges del är den förhållandevis både ovanligt omfattande och rik. Men i ett större perspektiv gäller för Sjuhäradsbygdens liksom för en del andra områdens i Västsverige medeltida dopfuntskonst vad Roosval sagt: "Baptismal art . . . is unusually rich and may be compared with the same art in England, though, England is certainly much favoured in this respect!"¹⁸⁰

Kors å Tärby-funten.
Foto W. Å.

SUMMARY AND SURVEY

The now completed report has shown that the Sjuhärad district has an unusually large number of fonts and fragments of fonts dating back to the Middle Ages. More than one hundred fonts have consequently been reported. This is a surprisingly large number, and it means that about 85 % of the original mediæval fonts, whole or in fragments, have survived to the present day. This figure is so far the next highest reported from Western Sweden. Dalsland has the greatest number, 92 %.

At the same time the above-mentioned report has revealed that those fonts, with regard to their quality, are both valuable and interesting. It is true that there are a number of simple fonts within the area, in fact about 30 %, but this can be considered a relatively low number. In the northwestern West Göta district the number is 37 %.

There are two basic types of fonts: the *cylindrical* ones (4 %) and the *chalice-shaped* ones (96 %). In the former group all except one show direct evidence of English influence. The name of the sculptor of one of those fonts is known — Master Tomod — who made the font in Blidsberg. All the cylindrical fonts must be considered particularly noteworthy.

Within the group of chalice-shaped fonts the variations naturally are much greater and inspired from many different sources. The names of two master sculptors are known, Thorkillus, who made the font in Bollebygd, and — the foremost — the master sculptor, Andreas. The latter was without doubt the most important artist making fonts in the Sjuhärad district during the Middle Ages. He made two main types, those decorated with figures and interesting scenes, and those decorated with chain links. Strangely enough he has only signed one font of each kind, at *Gällstad* and at *Finnekumla*. Thanks to this we have, however, excellent possibilities of establishing the connections between the different schools.

The number of fonts in the area decorated with figures is in fact very large or more than 20 %. The fonts decorated with chain patterns, amongst which are included fonts with simpler chain designs, also constitute about 20 %. Fonts decorated with plant designs, earlier supposed to have completely dominated in the west of Sweden, do not constitute more than 13 %. From this aspect also the Sjuhärad district is of special importance.

The Sjuhärad district is former border country, and the boundaries of the district were of two very different kinds, the so-called line boundaries on the one hand and on the other hand the so-called district or zone boundaries. It is quite evident that the character of the actual boundaries has also played a very important role in the cultural exchange. The fonts illustrate this very clearly. The boundary of the present day Skaraborg county was in olden times no more than a district boundary of the line type. Consequently there was nothing to prevent culture and ideas from passing backwards and forwards over this, to all intents and purposes, non-existent barrier. And about one third of all the fonts in the Sjuhärad district came from the region which is now Skaraborg county. There are even examples, relatively limited however, of a movement in the opposite direction (cf. Flisby). But this is not only a question of completed fonts. The material, *sandstone*, was also brought across the boundary from the big quarries in the middle of Västergötland, in particular from Kinnekulle and around Gudhem. The stone was hewn and made into fonts within the Sjuhärad district. It can be reckoned that not less than one third of all the fonts found in the area were also made there.

The other boundaries have quite a different character. The boundary of Småland is a typical district or zone boundary. Communications across this border country were surprisingly few. The fonts also give evidence of this — 4 % fonts imported from Småland compared with about 33 % from Skaraborg.

The boundary of Halland and the one against the Göta river valley have, to some extent, a different character, a character combining the two types of boundaries. In the valleys there could be line boundaries but in the areas in between there were typical zone boundaries. In the case of Halland cultural exchange was prevented by an additional factor, the political situation. How effectively the frontier hindered cultural exchange between the two areas can only be hinted at in this context. 3 % of the imported fonts came from Halland, which is in itself indicative, and they are to be found in two of the valleys.

In addition to these 3 %, certain imported fonts were brought to the Sjuhärad district through Halland. These were soapstone fonts from the so-called Starrkärr school, apparently with their origin in the Göta river area. They were brought into South Västergötland along the valleys in the north of Halland and are nowadays to be found in the border regions. It is, of course, also possible that they were made in the north of Halland.

Finally, the font by Thorkillus in Bollebygd reached the Sjuhärad area along a valley. The total per cent of fonts imported from the Göta river area, 5 %, only tends to emphasise the isolated nature of the border country. Compared with the number of fonts imported from the Skaraborg area, about 33 %, the total import to the Sjuhärad area across all the other long boundaries was a mere 12 %.

Gotland has both directly and indirectly influenced the development of art in the

Sjuhärad district. We have shown how details, for example details of figures decorating the fonts, can only be explained as having originated from the Baltic island. Even if the importance of this influence should not be exaggerated, as has often earlier been the case, the cultural links cannot be denied. But, as mentioned before, Gotland has also affected the Sjuhärad district more directly. The 4 0/0 of fonts of the so-called shell-shaped type originate from Gotland. The fact that the material is sandstone from Västergötland indicates, however, that they were not imported directly. All shell-shaped fonts in Gotland, without exception, are made of limestone. The idea was imported and then used in local production.

Thus the mediæval fonts in the Sjuhärad district and the problems they provide are well worth research and care. With regard to the whole of Western Sweden they are both numerous and fine. Considered on a wider scale the words of Roosval can be used about the art of mediæval fonts in the Sjuhärad district as well as in other parts of Western Sweden: "Baptismal art . . . is unusually rich and may be compared with the same art in England, though, England is certainly much favoured in this respect!"

NOTER

Inledning

1. Se t. ex. B. Sterner, Sjuhäradsbygden 1949 och i detta arbete anf. litteratur.
2. Författaren har efter fältstudier framlagt en undersökning år 1941 om gränsförhållandena vid bl. a. Sjuhäradsbygdens södra del för historiska licentiatsseminariet vid dåvarande Göteborgs Högskola.
3. Så t. ex. Otto Jansé, Fn dopfunt med framställningar ur legenden om den helige Nicolau? (Gäller Od-funten) I: Svenska Forminnes Föreningens Tidskrift 12, 1905; G. Djurklou, Strödda anteckningar om Kinds härad i Västergötland i äldre tider. I: Ib 3, 1876—1878; Hans Hildebrand, Några ord om Västergötlands äldre medeltidskonst. I: Ib 5, 1883; N. G. Djurklou, Elfsborgs län 1—2 (1868—1869) nämner följande funtar: Blidsberg, Gällstad, Finnekumla, Broddarp, Hyssna, Borgstena, Långhem, Håjom, Tärby, Dalstorp, Knätte, Revesjö, Månstad, S. Åsarp och Berghem. I handskrift; P. A. Sæve, T. F. Antiquitets Intendents berättelse 1862 och 1963. I handskrift.
4. Gunnar Håkansson's samling i ATA. Journal 1—5. I handskrift.
5. Roosval 1, 2 och 3.
Fischer 1, 2 och 3. (Se vidare litt. förteckningen.)
6. Åtskilliga sådana arbeten finns inom området. (Se litt. förteckningen.)
7. Rune Norberg, Art. Dopfunt i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Del 3. Malmö 1958.
8. Om äldre Västgötalagen se Svenska Landskapslagar utg. av Åke Holmbäck och Elias Wessén, Uppsala 1946, vidare Nat. Beckman, Äldre Västgötalagen, Uppsala 1924, varur ovanstående uppgift hämtats; Ivan Otman, Äldre Västgötalagen, Helsingfors 1883 samt Samling af Sveriges Gamla Lagar, Stockholm 1827.
9. Bohuslän har cirka 60 % bevarade medeltida dopfuntar, Värmland 80 %, Dalsland har högsta siffran i Sverige 92 %. I Norden endast överträffat av Nordjylland med 93 %. Østfold har något under 60 %.
10. Roosval 2, s. 215 ff.
11. Det engelska dopfuntsmaterialet finns sammanfört i The Courtauld Institute of Art, London, genomgången av författaren 1959 och 1963.
12. Fischer 2, s. 68 ff. Gruppen omfattar följande funtar: Hangelösa, Götene, Synnerby, Böja samt de närbesläktade: Gösslunda, Ova, Råda och Saleby, vidare Kestad och den välkända funten i Ottravad, den senare nu i SHM.
13. Fischer 2, s. 71.
14. Fischer 1, s. 51.
15. Funten finns noggrant fotograferad, avritad och beskriven i The Courtauld Institute of Art, London.
16. Material som ovan.
17. Roosval 3, s. 86.
18. Uttalande från Sveriges Geologiska Undersökning, dat. den 25 nov. 1963.
19. Roosval 3, s. 86.
20. The Courtauld Institute of Art, London.
21. Uttalande från Sveriges Geologiska Undersökning, dat. den 25 nov. 1963.
22. Elisabeth Svärdström. Jfr Fornvännen 1962, s. 105 not 9. Även brev till författaren, dat. den 22 nov. 1963.
23. M. Mackeprang, Danmarks middelalderlige Døpefonte, Köpenhamn 1941; Roosval 2.
24. Roosval 3, s. 88.
25. Jfr Roosval 2, s. 218: "Das mir bekannte späteste Vorkommen der Vierseiter ist der Taufstein von Gällstad, signiert von Meister Andreas. Durch die schlagende Ähnlichkeit seiner Arkadendekoration mit gottländischen Erscheinungen wird er in die Zeit nach cca 1170 gerückt."
26. Se t. ex. H. Hildebrand, Sveriges Medeltid III, Stockholm 1898—1903; Densamme, Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid, 2 uppl., Stockholm 1907.
27. Se litt. förteckningen.
28. Fischer 3, s. 26.
29. Roosval 3, s. 86.
30. Fischer 3, s. 29.
31. Se om dessa fyrkantiga funtar, Hallbäck 2 och däri anförd litt. Jfr Roosvals ovan antydda motsatta uppfattning.
32. Fischer 3, s. 29.

33. Fischer 2, s. 90. Jfr även Hallbäck 3, s. 105.
34. Fischer 3, s. 30.
35. Fischer 3, s. 30.
36. Fischer 2, s. 101 f. Jfr L. Tynell, Skånes medeltida dopfuntar s. 11 f och 143.
37. Fischer 2, s. 102.
38. Fischer 2, s. 102.
39. Jfr materialet i ATA, Gotlands Fornsal, Visby.
40. Fischer 2, s. 102.
41. Fischer 2, s. 102 f.
42. Jfr materialet i The Courtauld Institute of Art, London.
43. Fischer 2, s. 103.
44. Roosval 2, s. 122.
45. Fischer 3, s. 31.
46. Fischer 2, s. 103. Det finns i Norge en dopfuntskola i Gudbrandsdalen, som har ringkedjan som ett av sina vanligaste motiv. Denna skola, som av Kjellberg (se litt.-fört.) beskrives så: "Fontene er alltid hugget i to stykker, en sirkelrund dyp skål, som oftest med et lavt skaft, og en rund, steil fot med to eller flere avtrapninger. De ha alltid uttömningshull. Dekorasjonen varieres med noen faste motiver: forsenkede stjerner og entrelacemotiver, ringkedjor og båndfletninger", har uppenbarligen inget direkt samband med mästern Andreas. De norska funtarna är dessutom genomgående av täljsten. Skolorna är m. a. o. parallella företeelser, där den norska kan vara något äldre — dock obetydligt.
47. Fischer 3, s. 32.
48. Fischer 2, s. 103.
49. Roosval 2, s. 221.
50. Roosval 1, s. 22.
51. Roosval 2, s. 222.
52. Roosval 3, s. 88.
53. Blomqvist, s. 118.
54. Blomqvist, s. 119.
55. Blomqvist, s. 119.
56. Blomqvist, s. 120.
57. Blomqvist, s. 120.
58. Norberg 2, s. 8 f.
59. Norberg 2, s. 10.
60. Uppgifter i The Courtauld Institute of Art, London.
61. Fischer 1, s. 84 och 90.
62. Roosval 1, s. 39.
63. Roosval 1, s. 39.
64. Roosval 1, s. 40.
65. Uppgifter i The Courtauld Institute of Art, London.
66. Djurklou, om Staffan, s. 342 ff.
67. Djurklou, om Staffan, s. 348 f.
68. Djurklou, om Staffan, s. 352.
69. Djurklou, om Staffan, s. 353.
70. Roosval 2, s. 83.
71. Roosval 2, s. 84.
72. Lindblom, 1, s. 160. Många författare har som bekant behandlat Staffanslegenden. Nämnas bör t. ex. Bengt G. Söderberg, som i sitt arbete om mästern Sighmunder i Dädesjö även behandlat Staffanslegenden. Se även Hilding Celander, Stjärngossarna.
73. Roosval 1, s. 60 f.
74. Roosval 1, s. 60 f.
75. Roosval 1, s. 61.
76. Roosval 2, s. 197 ff.
77. Roosval 1, s. 20 f. Långhem-funten publicerades dock redan på 1870-talet av G. Djurklou, Strödda anteckningar om Kinds härad i Västergötland i äldre tider. Svenska Fornminnesföreningens tidskrift 1875—1877 med bild och kort kommentar s. 173, resp. 172.
78. Janse, s. 58 ff.
79. Janse, s. 59.
80. Om Tournay-gruppen se t. ex. Francis Bond, Fonts and Font Covers, London 1908. Se ock Hallbäck 3, s. 109 f.
81. Janse, s. 60.
82. Janse, s. 61.
83. Janse, s. 62.
84. Mackeprang, se ock Hallbäck 7.
85. Roosval 1, s. 18.
86. Fischer 2, s. 93.
87. Att funten verkligen är från Södra Ving framgår av protokollsutdrag i SHM av den 28 okt. 1877 daterat Vings — Äs härads församling.
88. Fischer 2, s. 93.
89. Roosval 1, s. 18.
90. Se om Skalunda-skolan Roosval 1, s. 38 ff, Fischer 1, s. 93 ff, Fischer 2, s. 94 ff, Roosval 2, s. 221 ff, Hallbäck 1, s. 21 ff.
91. Fischer 2, s. 96. Varnum måste dock vara felbestämd. Skall vara Önum.
92. Fischer 2, s. 94.
93. Avbildningar i The Courtauld Institute of Art, London.
94. Fischer 2, s. 94 ff. Roosval 1, s. 38.
95. Fischer 2, s. 94 f, Roosval 2, s. 221 ff. Jfr Sophus Bugge, Bidrag till tolkning af danske og tildels svenske Inskrifter...
96. Rydbeck, Bidrag till Lunds domkyrkas byggnadshistoria.
97. Se Hallbäck 6, s. 15 ff.
98. Roosval 2, s. 223 f.
99. Fischer, Sv. K., Vg., s. 173, Wideen, Stil-

- historiska bilder från Västergötlands kyrkor, Roosval 1, s. 44—45, Hallbäck 1, s. 21. Jfr också Roosvals datering av Sighrafr till ca 1175—1210, 2, s. 187.
100. Så t. ex. Helge Kjellin 2, Karlstads stifts kyrkor s. 614 ang. funten i Eda, Värmland.
 101. Norberg 1, spalt 249.
 102. Fischer 2, s. 68 ff.
 103. Fischer 2, s. 117 ff.
 104. Fischer 2, s. 119.
 105. Fischer 2, s. 119.
 106. Sölve Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid, Harald Wideen, Västergötlands romanska gravmonument, Carl T. af Ugglas, Till de västgötska "liljestenarnas" genealogi, Folke Högberg, Stavkorshällar och liljestenar i Västergötland m. fl.
 107. Hallbäck 3, s. 118 ff.
 108. Högberg, fig. 7.
 109. Högberg, fig. 52.
 110. Högberg, fig. 59.
 111. Högberg, fig. 53, 54.
 112. Hallbäck 3, s. 152 och 165.
 113. Roosval 1, s. 65.
 114. Hallbäck 3, s. 121 ff.
 115. Mackeprang, s. 64, fig. 35.
 116. Hallbäck 1, 2, 3, 5 och 6.
 117. Hallbäck 2, s. 26.
 118. Johan Pettersson a. a.
 119. Uppgifter i The Courtauld Institute of Art, London.
 120. Hallbäck 3, s. 115 ff.
 121. Hallbäck 3, s. 115 f.
 122. Hallbäck 3, s. 116 f.
 123. Hallbäck 3, s. 117.
 124. Hallbäck 3, s. 117.
 125. Hallbäck 2, s. 48, Marstrand.
 126. Gunnar Håkansson's samling i ATA. Journal nr 2, s. 14.
 127. Många forskare har behandlat denne mästare. Namnet på Rolfstorp-funten tolkades till en början felaktigt "Thorbillus". Se härom Hallbäck 2, s. 43 ff. och däri anförd litteratur. Se ock Norberg 1, spalt 249.
 128. Se Hallbäck 3, s. 132.
 129. G. Olsson i: Sverige och landet vid Göta älvs mynning under medeltiden.
 130. Hallbäck 2, s. 57 ff. Jfr även Alfa Olsson "En hällristning och ett täljstensbrott i södra Bohuslän". I: Göteborgs och Bohusläns Fornminnes Förenings Tidskrift. 1937.
 131. Elof Lindälv, Täljstensfynd och täljstensbrott i Halland. I: Vår Bygd 1964. Jfr även häri anförd litteratur.
 132. Hallbäck 4, s. 32 ff.
 133. På funtarna i Säve och Björlanda, Bohuslän.
 134. Roosval 2, s. 189 ff och Ragnhild Strömbom. Calcarius, En gotländsk stenhuggarverkstad under 1100-talets slut och 1200-talets förra hälft. I: Konsthistorisk tidskrift 1942: 4.
 135. Hallbäck 4, s. 33.
 136. Hallbäck 4, s. 35.
 137. Det har ibland ifrågasatts, om Thorkillus verkligen skulle ha utfört funten i Bollebygd. Tillräckligt starka stilistiska skäl torde dock framburits för att eliminera denna fråga och klart hänföra Bollebygd-funten till Thorkillus och hans skola.
 138. Roosval 1, s. 68 f.
 139. Roosval 1, s. 69.
 140. Fischer 2, s. 112.
 141. Fischer 2, s. 113.
 142. Hallbäck 2, s. 57.
 143. Hallbäck 3, s. 139. Här saknas funten i Horred, som emellertid är typisk för skolan.
 144. Mackeprang, s. 382. Fig. 183. M. säger om funten: "Den har förövrig en fuldstaendig Parallel i Förlanda i Halland".
 145. Hallbäck 2, s. 56 f.
 146. Hallbäck 3, s. 140.
 147. Roosval 2, s. 137.
 148. Roosval 2, s. 137.
 149. Blomqvist, s. 74.
 150. Blomqvist, s. 75.
 151. Blomqvist, s. 75.
 152. Blomqvist, s. 76, 77, 78.
 153. Blomqvist, s. 83.
 154. Wrangel, s. 208—209.
 155. Tynell 1—4.
 156. Blomqvist, s. 90.
 157. Roosval 2, s. 142.
 158. Blomqvist, s. 122.
 159. Roosval 2, s. 197 ff.
 160. Roosval 2, s. 197.
 161. Roosval 2, s. 192.
 162. Roosval 2, s. 198.
 163. Roosval 2, s. 200.
 164. Roosval 2, s. 202.
 165. Gunnäs, s. 97 ff. Se ock Tynell 1—4 s. 147.
 166. Gunnäs, s. 101.
 167. Gunnäs, s. 103.
 168. Gunnäs, s. 103.
 169. Goda redogörelser för funtplatserna i Fagered och Nösslinge har lämnats av

- teol. dr Bror Jansson (se litt. förteckningen). Därifrån är flera uppgifter ovan hämtade. Se ock Hallandsbygd 1962—1963 s. 33 ff.
170. Bror Jansson, Medeltida dopfuntsverkstad . . .
171. Utställningskatalogen till Jubileumsutställningen i Göteborg 1923 nr 140.
172. Bror Jansson a. a.
173. Bror Jansson a. a.
174. Jfr ATA.
175. Gunnar Håkansson. Samling i ATA. Journal 1, s. 116.
176. Mellander, A. s. 219.
177. N. G. Djurklou. Elfsborgs län 1—2, s. 64. Jfr denna uppgift med Gardells datering ovan.
178. Gunnar Håkansson 1, s. 60.
179. N. G. Djurklou, s. 113.
180. Roosval 3, s. 94.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkivaliska källor

Stockholm

K. Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien: Antikvarisk topografiska arkivet (ATA). Sveriges kyrkors arkiv. Statens historiska museums samlingar.

Handskrifter: Djurklou, N. G. Elfsborgs län 1—2, 1868—1869. Håkansson, Gunnar. Journal 1—5. Säve, P. A., T. F. Antikvitets Intendentens berättelse 1862 och 1863.

Göteborg

Historiska museets arkiv och samlingar.

Oslo

Riksantikvariatets arkiv.

Universitetets Oldsaksamlings arkiv och samlingar.

Norsk Folkemuseums arkiv.

Privat ägo: Reidar Kjellberg, Døbefont och dåpskikk i Norge i middelalderen. Manuskript 1933.

Sarpsborg

Borgarsyssel Museums arkiv och samlingar.

London

The Courtauld Institute of Art: Arkiv och samlingar.

Litteratur:

B 451. Cozens-Hardy: Norfolk crosses. 1934—35.

B 463:2. Collins, A.: Some twelfth-century animal carvings and their sources in the Besriaries. 1940.

B 463:2. Wilde, John: Depicting the Baptism. 1953.

B 463:2. Grainger, Harold: Some splendid baptismal fonts in Yorkshirewolds churches. Country Life Nov. 13 1937 LXXXII p. 504.

B 463:2. Horsburg, Patrik: Some Cornish fonts of the 12th century. Country L 1941 LXXXIX p. 64.

B 463:2. Robinson, J. Denton: Carvings in a Sussex church. Country L May 20 1949 CV p. 1195.

B 463:2. Collins, A.: The iconography of Darenth font. 1943.

B 463:2. "Countrywoman": On a Norman font. Country L 1940 LXXXVIII p. 151.

B 463:2. Cornish, A.: The Lancut font. Country L July 6 1945 XCVIII p. 34.

B 463:2. Dean, Dorothy Hamilton: An interesting font. Country L 1941 XC p. 1075.

B 463:2. Kirby, H.: A Norman font. Country L Sept. 14 1951 CX p. 825.

B 463:2. Carpenter, J.: A Yorkshire font. Country L June 29 1945 MCVII p. 1132.

B 463:2. Spencer, Thomas N.: A fine Norman font. Country L LXXVII Jan. 29 1935 p. 694.

B 463:2. Booty, E.: The Nativity in sculpture. Country L Jan. 1 1938 LXXXIII p. 23.

B 463:2. Rogers, F.: A font with a stoup. Country L April 1942 XCI p. 671.

B 463:2. W. J.: Symbolism of a font. Country L Jan. 10 1949 CV p. 1387. W. M.: Heart burials. Country L May 21 1953 CXIII p. 1617.

B 461. Fryer, Alfred: Fonts with representations on the seven sacraments. 1933.

B 461. Bond, Francis: Fonts and font covers. 1908.

B 462. Collinwood, W.: Northumbrian crosses of the pre-Norman age. 1927.

B 463. Anderson, Maisie Désirée: Animal carvings in British churches. 1938. Dens. The medieval carver. 1935.

B 463. Carter, John: Specimens of the ancient sculpture and painting now remaining in England from the earliest period to the reign of Henry VIII. 1887.

B 463. Fden, Cecil H.: Black Tournai fonts in England. 1909.

B 463. Gardner, Arthur: English medieval sculpture. 1951. Dens. A handbook of English medieval sculpture. 1935.

B 463. Prior (Edward S) and Arthur Gardner: An account of medieval figure-sculpture in England. 1912.

B 463. Saxl, Fritz: English sculptures of the twelfth century. 1954.

B 463. Zarnecki, Terry: Regional schools of English sculpture in the twelfth century. 1950.

Zarnecki, George: English Romanesque sculpture 1066—1140, London 1951. Dens. Later English Romanesque sculpture 1140—1210, London 1953.

Dens.: The sources of English romaneseque sculpture. 1955.

B 463. Allen, J.: Early Cristian symbolism in Great Britain and Ireland. 1887. Druce, G. C.:

Lead fonts in England with some reference to french examples. *Journal of the British Archæological Association*, vol. 39. 1934.
B 463. Andersson, Aron: England — Norge — Sverige i 1200-talets plastik. 1955. *Dens. English influence in Norwegian and Swedish figuresculpture in wood 1220—1270*. 1949.
Walker, A. Katherine: An introduction of the study of English fonts. 1908.
Roosval, Johnny: Swedish and English fonts. *Burl. Mag.* 1918 vol. 32 p. 85.

Köpenhamn
Nationalmuseets arkiv och samlingar.

Lund
Kulturhistoriska Föreningens för Södra Sveriges samlingar.

Tryckta källor

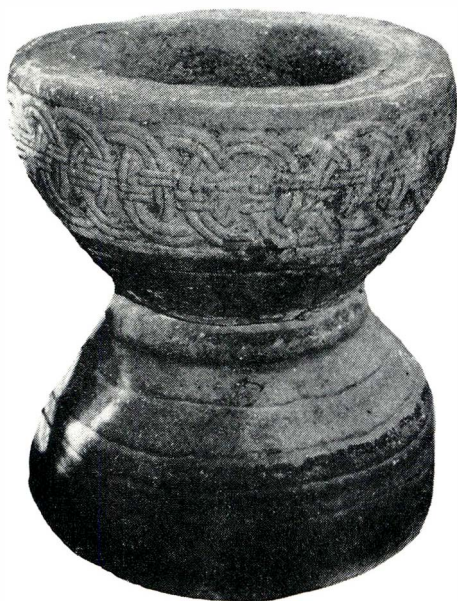
- Beckman, Nat.: Äldre Västgötalagen. Uppsala 1924.
Bergqvist, N.: Rångedala 1847—1947, 1947. — Toarp, 1952. — Tärby, 1951.
Bergstrand, C.-M.: Kulturbilder från 1700-talets Västergötland, III, 1935.
Blomqvist, Ragnar: Studier i Smålands romanska stenkonst. Lund 1929.
Boethius, Gerda: Kyrkhärbret i Älvdal. Fataburen 1931.
Bond, Francis: Fonts and font covers. London 1908.
Bugge, Sophus: Bidrag til tolkning af danske og tildels svenske Inskrifter. Köpenhamn 1900.
Celandier, Hilding: Stjärngossarna. Nord. Mus. handlingar 38, Stockholm 1950.
Cornell, Henrik: Den svenska konstens historia. Stockholm 1959.
Djurklou, G.: Strödda anteckningar om Kinds härad i Västergötland i äldre tider. Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1876—78.
— "Hvem var Staffan Stalledräng?" Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1902.
Ewald, G.: Västergötland i ord och bild, 1930.
Fett, Harry: Norges kirker i Middelalderen. Kristiania 1909.
Fischer, Ernst: Västergötlands romanska stenkonst. Göteborg 1918 = Fischer 1.
— Västergötlands kyrkliga konst under medeltiden. Uppsala 1920 = Fischer 2.
— Engelsk influens på den västgötska skulpturen omkring år 1100. Västergötlands Fornminnesföreningens Tidskrift 1918.
— Den västgötske stenmästaren Andreas och hans verk. *Tidskrift för konstvetenskap* 1918 = Fischer 3.
Gardell, Sölve: Gravmonument från Sveriges medeltid, Göteborg 1937.
Gunnäs, Sigfrid P.: En medeltida dopfuntsverkstad. Fornvännen 1918.
Hallbäck, S. A.: Medeltida dopfuntar på Dal. Värnersborg 1959 = Hallbäck 1.
— Medeltida dopfuntar i Bohuslän. Vänersborg 1961 = Hallbäck 2.
— Medeltida dopfuntar i Älvsborgs läns norra Västgötadel. Västergötlands Fornminnesföreningens Tidskrift, Band VI, 3—4, 1963 = Hallbäck 3.
— Bohuslän—Gotland, Pöler i vår medeltida konst. Vikarvets årsbok 1960—61 = Hallbäck 4.
— Värmlands medeltida dopfuntar. Karlstads stifts julbok 1963 = Hallbäck 5.
— Värmlands medeltida dopfuntar. Karlstad 1965 = Hallbäck 6.
— Jylländska län i Bohusläns stenkonst. Vikarvet 1962—63 = Hallbäck 7.
Hallerbäck, I.: Vad säga de fredliga vårdar, 1951.
Hildebrand, Hans: Den Kyrkliga konsten under Sveriges medeltid. Stockholm 1907.
— Några ord om Västergötlands äldre medeltidskonst. Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1883.
— Sveriges Medeltid III. Stockholm 1898—1903.
Hvarfner, H.: Broddarps gamla och nya kyrka, 1948.
— Eriksbergs gamla och nya kyrka, 1949.
— Od, Molla, Alboga, Öra, 1959.
Högberg, F.: Stavkorshällar och liljestenar i Västergötland, 1960.
Janse, Otto: En dopfunt med framställningar ur legenden om den helige Nikolaus? Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1905.
Jansson, Bror: Dopfuntsluggeri på 1300-talet gav namn åt Funtaliden i Fagered. Hallands Nyheter 21/12 1961.
— Medeltida dopfuntsverkstad vid Funtabacken i Nösslinge. Hallands Nyheter 5/6 1963.
— Ätradalens medeltida Stendopfuntar, Hallandsbygd 1962—63.
Jansson, Sven B. F.: Runinskrifter i Sverige. Uppsala 1963.
Johansson, A. O.: Sandhult, 1954.
Johansson, H.: Hyssna, 1952.
Johansson, H.: Vedumsbygden, 1954.
Kjellin, Helge: Karlstads stifts kyrkor. Karlstads stift i Ord och Bild. 1952.
Källström, O. och Askmark, R.: Altare och funt. Stockholm 1948.

- Lindblom, A.: Sveriges Konsthistoria I. Stockholm 1944.
- Lindälv, Elof: Täljstensfynd och täljstensbrott i Halland. Vår Bygd 1964.
- Mackeprang, M.: Danmarks middelalderlige Døbefonte. København 1941.
- Melander, August: Anteckningar om Marks och Bollebygd's Härader i Älvsborgs län m. m., Göteborg 1913.
- Nicolaysen, N.: Kunst og Haandverk fra Norges Fortid. Kristiania 1881—91.
- Norberg, Rune: Artikeln Dopfundt i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Del 3. Malmö 1958 = Norberg 1.
- Medeltida dopfundt i Sörmland. Sörmäländska kyrkor del 2. Eskilstuna 1944 = Norberg 2.
- Norges kirker. Utg. av Riksantikvarietatet, Oslo. Del 1—2 av Sigrid och Håkon Christie. Oslo 1959. (N. K.)
- Nisbeth, Åke: Södra Åsarps kyrka. Från Borås och de sju häraderna 1964.
- Olsson, Alfa: En hällristning och ett täljstensbrott i Södra Bohuslän. Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings Tidskrift 1937.
- Olsson, G.: Sverige och landet vid Göta älvs mynning under medeltiden. Göteborg 1953.
- Otman, Ivan: Aldre Västgötalagen. Helsingfors 1883.
- Pettersson, Johan: Stjärnformiga karvsnittsornament i sten. Några anteckningar till ett stycke norsk-svensk kyrkokonst. Rig 1955.
- Pudelko, G.: Romanische Taufsteine. Berlin 1932.
- Roosval, Johnny: Dopfundt i Statens Historiska Museum. Stockholm 1917. = Roosval 1.
- Die Steinmeister Gottlands. Stockholm 1918. = Roosval 2.
- Swedish and English Fonts. Burlington Magazine 1918. = Roosval 3.
- Studier i Danmark. 1918. = Roosval 4.
- Rudbeck, G. S.: Kyrkorna i Vist och Brunn. 1955.
- Rydbeck, Monica: Skånes stenmästare före 1200. Lund 1936.
- Rydbeck, Otto: Bidrag till Lunds domkyrkas byggnadshistoria. Lund-Leipzig 1915.
- Medeltida kalkmålningar i Skånes kyrkor. Lund 1904.
- Salqvist, B.: Algustorps kyrka 1957.
- Samling af Sweriges Gamla Lagar. Stockholm 1827.
- Schmid, Toni: När Värmland och Dal kristnades. Karlstads stift i ord och bild. Stockholm 1952.
- Skara stift i Ord och Bild 1—2. 1949.
- Skjølvold, Arne: Klebersteinsindustrien i vikingetiden. Oslo 1961.
- Sterner, B.: Sjuhäradsbygden 1949.
- Strömbom, Ragnhild: Calcarius, en gotländsk stenhuggarverkstad under 1100-talets slut och 1200-talets förra hälft. Konsthistorisk tidskrift 1942.
- Styffe: C. G.: Skandinavien under unionstiden. Stockholm 1911.
- Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium . . . utgivet av Sigurd Curman och Johnny Roosval, Västergötland, band 1; Värmland, band 1. (Sv. K.)
- Söderberg, Bengt G.: Mäster Sighmunder i Dädesjö, Malmö 1957.
- "Romansk kyrkkonst" och Stiftets kyrkor" I: Skara stift i ord och bild, 1948.
- Tynell, Lars: Skånes medeltida dopfundt, 1—4. Stockholm 1913—1921.
- Ugglas, Carl R. af: Till de västgötska "liljestenarnas" genealogi. Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift 1948.
- Wallin, Sigurd: Seglora kyrka på Skansen, Stockholm 1918.
- Wideen, Harald: Stilhistoriska bilder från Västergötlands kyrkor. Julhälsningar till församlingarna i Skara stift 1953.
- Medeltidskyrkan i Eriksberg. Från Borås och de sju häraderna 1961.
- Västergötlands romanska gravmonument. Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg 1937.
- Wrangel, E.: Lunds domkyrkas konsthistoria, Lund 1923.

KATALOG
ÖVER
MEDELTIDA DOPFUNTAR
I SJUHÄRADSBYGDEN

FÖRKORTNINGAR

H = största höjd, B = största bredd, R = cuppens inre diameter, Dj = cuppens djup.

ALBOGA, Gäsene härad

H. 85 cm, B. 72 cm, R. 46 cm, Dj. 23 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med något rundade sidor och med skrånande undersida. På cuppanns liv fris av ringkedjor. På cuppanns rand två försänkta, koncentriska cirklar.

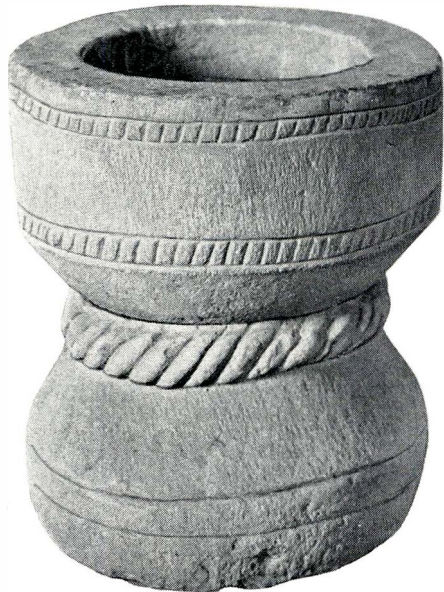
b) *Foten*, rund plintformad med skrånande översida, avslutad uppåt med vulst. Foten indelas av fyra koncentriska, försänkta cirklar horisontellt i fält, varav det mittersta kring övergången från fotens vertikala till dess skrånande sida rundats konvext under det att de omgivande fälten har antydning till konkav rundning.

Centralt uttömningshål.

Skador: Stora sprickor, bortslagna stycken, färgrester osv.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

ASKLANDA, Gäsene härad

H. 78 cm, B. 66 cm, R. 43,5 cm, Dj. 19 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk, med buktande undersida. Upp- och nedtill bandornament med motgående tandning.

b) *Foten*, konisk avslutad upptill med kraftig vulst, repstavsutformad, nedtill med av två ritsar avgränsat band.

Centralt genomgående uttömningshål.

Funten väl bibehållen, endast med mindre skador t. ex. på repstaven.

Nuvarande uppställningsplats: Kyrkans kor åt norr.

Foto C. C.

BERGHEM, Marks härad

H. 35 cm, B. 55 cm, Dj. 30 cm.

Av malm. I en del.

a) *Cuppan*, klockformad med tre fötter. På cuppans sida överst vapensköld med fyra romber och Kristusbild. Mellan dem ordet: ARTIFICUM. Under detta hjärta och kors med inskrift: "ANO DM MCCCCXLIX (1449) FACTUM ET COMPLETUM EST HOC OPUS PER MANUS JOHANNIS ET HENRICI".

Uttömningshål saknas.

Oskadd.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder. Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (142).

Foto C. C.

BJÖRKETORP, Bollebygds härad

H. 80 cm, B. 64 cm, R. 48 cm, Dj. 27 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida, nedåt avslutad med kraftig vulst. På cuppans liv växtornament i form av palmettfris.

b) *Foten*, rund, skivformad med cylindriskt relativt kort skaft. Funten saknar uttömningshål.

Den har varit mycket svårt skadad, vittrad, sprucken. Bitar har bl. a. brutits loss till slipstenar eller brynen i gammal tid. Numera lagad med konststen.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor, något åt norr.

Litt: H. J. Strömbergs skissbok från 1857 i G. M.

Foto C. C.

BLIDSBERG, Redvägs härad

H. 97 cm (därav cuppan 60 cm), B. 75 cm, R. 52 cm, Dj. 29 cm.

Av sandsten, gulaktig i cuppan, gråaktig i skaftet. I två delar.

a) *Cuppan*, närmast uppåtriktad päronformad. Cuppans liv indelat genom horisontella rundstavar. Mellan dessa dels spetsflik-, dels zig-zagornament, enkla eller dubbeltecknade. Dessutom finns två arkadbågar. Upptill längs randen runinskrift, av vilken framgår att funten utförts av en stenhugare Tormod (se s. 16).

b) *Foten*, eller skaftet av annorlunda gråaktig sandsten, är närmast cylindrisk, något skrånande mot mitten kring vilken går en kraftig rundstav. Såväl cuppan som fot eller skaft har troligen haft centralt uttömningshål.

Relativt betydande skador, numera dock i stort sett lagade med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

BOLLEBYGD, Bollebygds härad

H. 72 cm, B. 55 cm, R. 45 cm, Dj. 23 cm.

Av täljsten. I tre delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med rundad undersida och nedtill avslutad med kraftig vulst. På livet spiralvriden akantus.

b) Långt *skaft*, närmast cylindriskt dock obetydligt skrånande. Nedtill ett kors.

c) *Fotskivan*, rund med på översidan en platta med utsparning för skaftet. Från denna tre tvådelade växtornament samt en trebladig knopp.

Centralt genomgående uttömningshål.

Svåra skador i form dels av lossbrutna stycken, dels av bortmejslade stycken, dels slutligen också av färgstänk.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr.

Foto W. Å.

BORGSTENA, Vedens härad

H. 90 cm, B. 73 cm, R. 52 cm, Dj. 25 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. Cuppans liv indelat i sju arkader, varav en dubbel. I svicklarna bladornament. Inom arkaderna figurscener el. dyl.: Kungskapens träd, Adam och Eva (Syndafallet), man och kvinna, sittande man med bok, två gestalter med ett föremål mellan sig, två heliga, den ene med kråkla, den andre med kors. I Syndafallsscenen runinskrift som icke kunnat tolkas.

b) *Foten* är nedtill fyrkantig och övergår upptill i rund form, avslutad med vulst. På fotens ena sida ett ritsat, dubbelt band med spiraler eller rankor.

Centralt uttömningshål.

Svårt skadad genom vittring, sprickbildning. Nu i SHM med inv. nr. 4385 med följande presentation: ”av västgötsk stenhugvare, som efterbildar gotländsk eller skånsk förlaga. 1100-talets slut.”

Litt: Dopfuntar i SHM.

Foto ATA.

BORÄS, Caroli kyrka

se sidan 191.

BREDARED, Vedens härad

St. L. 58 cm, B. 32 cm, Tjocklek 27 cm.

Fragment av *cuppa*. Cuppan förefaller ha varit i det närmaste cylindrisk med skrånande undersida med vackert och väl utförda flätornament. Väggen synes ha varit cirka 10 cm tjock.

Nuvarande förvaringsplats: På kyrkogården på södra sidan av ingången vid tornet.

Foto C. C.

BRODDARP, Gäsene härad

H. 80 cm, B. 61 cm, R. 45 cm, Dj. 23,5 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. Upp till utsparat band med egenartade figurer och inskrift av runor och minuskler utan mening. Ned till på livet kraftig repstav. Mellan denna och bandet upptill välhuggen växtbård av halvpalmetter, som mötas å ena sidan. På cuppanns rand fyra kors eller korsblommor.

b) *Foten*, stympad kon, upptill avslutad med markerad vulst. Verkar något för kraftig för den spröda, graciösa cuppan.

Centralt, relativt stort (4 cm) uttömningshål, omgivet av försänkt ring.

Här och var, främst å cuppan, sprickor och färgfläckar.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr framför dopaltaret.

Foto C. C.

BRUNN, Redvägs härad

H. 81 cm, B. 71 cm, R. 46 cm, Dj. 21 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk, svagt buktande och med skrånande undersida. På randen två koncentriska kretsar och kors. På livet ringkedjefris.

b) *Foten*, rund skivformad med skrånande översida, upptill avslutad med kraftig vulst. På sidan två koncentriska, ritsade kretsar. Övergången till översidan rundad. På översidan — avdelat genom ritsar — ett konkavt fält. På foten kors.

Centralt, litet uttömningshål.

Skador genom vittring, bortfallna stycken och färgstänk.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

BÖNE, Redvägs härad

H. 93 cm, B. 69 cm, R. 46 cm, Dj. 26 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande, svagt konkav undersida. På funtens rand två koncentriska cirklar, på dess liv ringkedjefris.

b) *Foten*, rund skivformad med skrånande överdel, avslutad med svagt utformad vulst. Vid övergången till översidan vulstformad rundning. På översidan två koncentriska spetsflikkragar.

Centralt igenpluggat uttömningshål.

Skador: Vittring, sprickor delvis lagade med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

DALSTORP, Kinds härad

H. 97 cm, B. 89,5 cm, R. 68,5 cm, Dj. 31 cm.

Av kalksten. I tre delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. Caviteten fyrpassformad. Upptill på cuppan repstav, därefter åtta vidbågade pärlprydda arkadfalt. Inom bågarne växtornament, närmast trädformade. Rankor går också ut över bågarne och upp i svicklarna. På undersidan plattuggna rankor i rutor med trebladsmönster. Nedtill repstav.

b) *Skaft*, cylindrisk, upp- och nedtill försett med plattuggna, välformade ringkedjor.

c) *Fot*, rund med upptill hålkäl och avslutad med vulst.

Centralt uttömningshål.

Småsprickor vanliga, vittringsskador, bortslagna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: I Göteborgs Musei medeltidsavdelning. Nr. 282. Daterad "omkring 1200".

Foto W. Å.

DALUM 1, Redvägs härad

H. 46 cm, L. 47 cm, Tjocklek 12 cm.

Av sandsten. Fragment av cuppa.

Cuppan har varit cylindrisk med skrånande undersida. Nedtill på livet enkel rundstav samt figurmotiv häst (?) och kentaur, som i höger hand har svärd. Mellan figurerna vinkelornament. Endast detta fragment bevarat.

Nuvarande förvaringsplats: I kyrkans södra vapenhus.

Foto C. C.

DALUM 2, Redvägs härad

St. L. 65 cm, St. B. 26 cm, Tjocklek 15 cm.

Av sandsten. Fragment av fot.

Foten har varit cylindrisk med upptill skrånande översida. Vid övergången mellan liv och sida kraftig vulst och under denna repstav. Endast detta fragment, som hittats i kyrkans stenvägg, bevarat. Kan möjligtvis varit fot till nr 1.

Nuvarande förvaringsplats: I klockstapel:n.

Foto W. A.

DANNIKE, Kinds härad

H. 77 cm, B. 64 cm, R. 44 cm, Dj. ? (igen-satt).

Av sandsten. Förr i två, numera i en del med cylindrisk *cuppa* med ringkedjefris och med skrånande undersida, täckt med uppåtriktade, rundade fjäll samt med rund *foot* med skrånande översida och upptill avslutad med kraftig vulst. Delarna sammansatta med cement. På randen två koncentriske ritsade cirklar.

Sprickor och bortfallna stycken.

Uttömningshål troligt.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

ERIKSBERGS GAMLA KYRKA, Gäsene härad

H. 72 cm, B. 50 cm, R. 40 cm, Dj. 31 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, krukformad med upptill enkel, nedtill dubbel rundstav och nedåt avslutad med kort skaft.

b) *Foten*, skivformad med svagt skrånande översida och kraftig vulst samt kort skaft. Centralt, mycket litet uttömningshål (1,5 cm).

Relativt väl bevarad, dock smärre sprickor å såväl cuppa som fot. Har förmodligen varit målad i sen tid.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

FINNEKUMLA, Kinds härad

H. 84 cm, B. 66 cm, R. 47 cm, Dj. 22 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida, nedtill avslutad med kraftig vulst. På livet ringkedjefris och på undersidan uppåtriktade, utmejslade, konkava fjäll. På cuppanns rand utsparat band.

b) *Foten*, rund med en avtrappning på översidan mot ett kort koniskt skaft. På fotens översida flera ritsade cirklar. På fotens sida inskrift:

††R††††††††††

Centralt stort uttömningshål.

Stora skador, bl. a. sprickor.

Funten som tillhör Göteborgs museum (reg. nr: 288) är åter deponerad i kyrkan och uppställd i koret åt söder. Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (123).

Foto C. C.

FIVLERED, Redvägs härad

H. 76 cm, B. 67 cm, R. 48 cm, Dj. 22 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida och helt utan dekor.

b) *Foten*, rund med buktande översida och upptill avslutad med stor vulst.

Centralt uttömningshål.

Skador: Stor spricka, vittring, bortfallna stycken, sentida målarfärg.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

FOTSKÅL, Marks härad

H. 94 (därav cuppan 54 cm), B. 75 cm,
R. 51 cm, Dj. 24 cm.

Av sandsten. Endast cuppan och möjligtvis
en fotplatta från gamla funten bevarad.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande under-
sida, nedtill avslutad med vulst. Upp-
och nedtill på cuppanns liv utsparade band. Mel-
lan dem i relief vacker ringkedjefris. Obser-
vera dock, att en av ringarna av utrym-
messkål är oval och ej rund. På cuppanns un-
dersida krans med uppåtriktade, rundade
fjäll.

b) Den nuvarande *foten* består av två ej
sammanhörande delar: en fotskiva av sand-
sten med något buktande översida och ett
kort cylindriskt skaft av granit — nygjort.
Litet centralt uttömningshål.

Vissa skador finns: Sprickbildning, kantstöt-
ning etc.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor
åt söder.

Foto C. C.

FRITLSA, Marks härad

H. 79 cm, B. 79 cm, R. 49 cm, Dj. 27 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande un-
dersida och nedtill avslutad med vulst. På
randen dubbeltecknade, ritsade halvkretsar
och växtornament. På livet upp- och ned-
till motvända spetsflikkragar, av vilka den
nedre ej helt färdighuggits. Däremellan för-
enkla ringkedjefris, som på ett ställe av-
brytes av dubbelhugget kors. På cuppanns
undersida tre plastiska rundstavsstycken.

b) *Foten*, rund skivformad med skrånande,
något konkav översida, dekorerad med ra-
diära, vertikala ritsar.

Centralt uttömningshål påbörjat i form av
en kraftig grop.

Omfattande skador genom vittring och
bortslagna stycken.

Har tillhört Göteborgs museum med reg.nr.
6670.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor
åt söder framför särskilt dopaltare.

Foto C. C.

FÄNNESLUNDA, Äs härad

H. 84 cm, B. 74 cm, R. 52 cm, Dj. 25 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skråande undersida. På livet fris med elva cirklar, innehållande åttadelade karvsnittsstjärnor. På undersidan dubbla ritsade zig-zag-band.

b) *Foten*, rund skivformad med buktande översida, dekorerad med dubbla zig-zagband och skaft, närmast cylindriskt, dekorerat med flätornament i upphöjd relief.

Centralt uttömningshål.

Relativt väl bevarad, dock någon vittring.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr.

Foto C. C.

GINGRI, Äs härad

H. ca 75 cm. (Cuppan's höjd 40 cm), B. 67 cm, R. 41 cm, Dj. 21 cm.

Cuppan av sandsten. Numera i tre delar.

Endast cuppan ursprunglig.

Cylindrisk med rundad undersida utan ornamentik.

Relativt väl bevarad, dock med vissa sprickor.

Nu på gamla kyrkplatsen, uppallad på två stenblock.

Saknar uttömningshål.

Foto W. Å.

GROVARE, Äs härad

H. 85 cm, B. 80 cm, R. 50 cm, Dj. 25 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. Randen försedd med två koncentriska ritsar. Livet indelat i åtta arkadfält med följande figurer och scener i platt relief: Fransk, stående lilja, Mikael's strid med draken, Fågel, Palmett, Agnus Dei, Äldre man med långt skägg och gloria, i högra handen bok, i vänstra stor pung. Dräkten fotsid med lång kappa. Därefter yngre man med gloria med höger hand lyftad med lång- och pekfinger mot himmelen, i vänster hand mindre pung. Klädd som föregående. Slutligen Kristus i dopscen.

b) *Foten*, rund, skivformad med skrånande översida indelad av koncentriska, dubbla ritsar.

Centralt uttömningshål.

En del skador, bl. a. på foten, bortslagna stycken, färgstänk etc.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

GRUDE, Gäsene härad

H. 82 cm, B. 66 cm, R. 45 cm, Dj. 19 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, närmast cylindrisk med buktande undersida. Upp- och nedtill på dess liv enkla, skurna, motgående repstavar.

b) *Foten*, i form av stympad kon med upp- till list och nedtill avrundning.

Genomgående, stort centralt uttömningshål (ca 5 cm).

Funten är relativt väl bevarad. Här och där mindre sprickor. Dessutom spår efter färg från sen tid.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför bänkarna.

Foto C. C.

GRÖNAHÖG, Kinds härad

H. 88 cm, B. 78 cm, R. 61 cm, Dj. 27 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. Helt odecorerad.

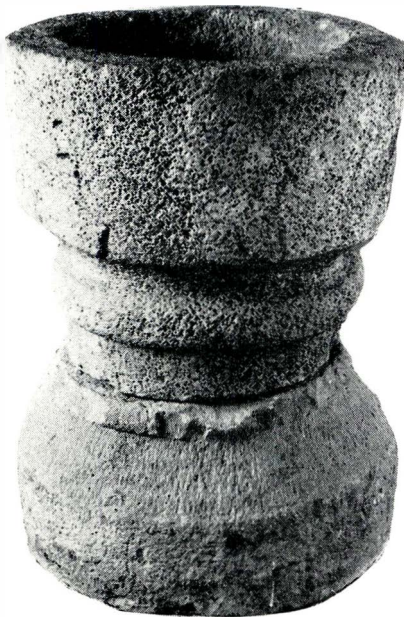
b) *Foten*, fyrkantig, upptill övergående i rund form.

Stort centralt uttömningshål.

Funten har länge stått utomhus och har betydande skador, men den har renoverats med cement och fått sidorna avslipade.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

GULIERED, Redvägs härad

H. 92 cm, B. 67 cm, R. 47 cm, Dj. 19 cm.

Av sandsten. I två helt olika och eventuellt ej sammanhörande delar:

a) *Cuppan*, krukformad med konkav undersida och skaft, vilket på mitten avdelas av kraftig vulst.

b) *Foten*, rund, skivformad med skrånande översida och upptill avslutad med vulst.

Uttömningshål saknas.

Skador: stark vittring, sprickbildning, bortfallna mindre bitar.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

HAJOM 1, Marks härad

H. 79 cm (därav cuppan 42 cm), B. 75 cm, R. 60 cm, Dj. 24 cm.

Av sandsten. Endast cuppan ursprunglig.

a) *Cuppan*, rundad nedåt, avslutad med mycket kort skaft. Upptill på cuppanns liv mellan två försänkta ritsar fris av växtornament i relief. Livet f. ö. indelat i sex arkadfält med följande figurscener:

1) Man bärande barn med gloria över vattenställe. I handen stav: Den helige Kristoffer.

2) Två gestalter, som böjer sig över knäliggande gestalt. Över scenen en figur: Stefanus martyrdöd.

3) Två krönta gestalter sittande vid bord samt en stående bredvid: Konung Herodes med tuppen.

4) Man ridande på apelkastad häst i natten med måne och stjärna: Staffan.

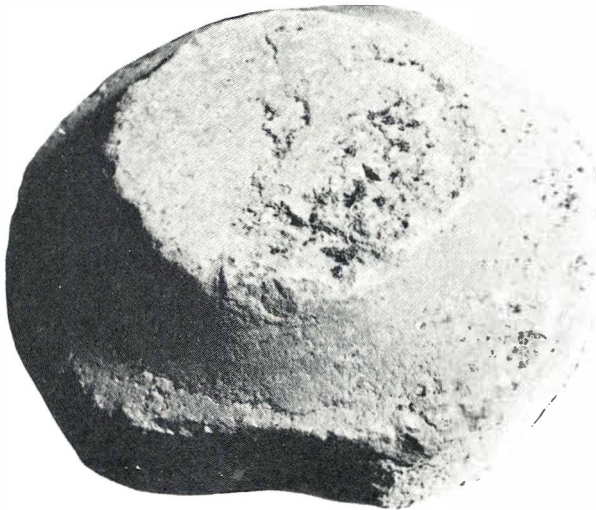
5) Kvinnogestalt hållande fram ett lindebarn till en annan, som lägger sin hand på dess huvud: Simeon och Kristus. Ornament uppåt, avslutad med fransk lilja. I svicklarna mellan arkadfälten: Ovalt ornament, Fransk lilja, Tupp, Människoansikte en face, korsformat växtornament, krets och kors.

Cuppan delvis svårt vittrad och sprucken. Uttömningshål saknas.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder med Hajom 2 som fot och nytt skaft.

Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (126).

Foto W.Å.

HAJOM 2, Marks härad

H. 19 cm, B. 50 cm.

Av sandsten. Endast en del återstår.

Rund fotskiva med uppåt skränande något konkav översida.

Saknar uttömningshål.

Vittrad, bitar bortslagna.

Foto W. Å.

HEDARED, Vedens härad

H. 74 cm (totalt, varav cuppan 42 cm), B. 64 cm, R. 45 cm, Dj. 23 cm.

Av sandsten. Endast en del av gamla funten återstår.

Cuppan, närmast cylindrisk, dock med obehärdigt skrånande sidor och skrånande undersida. Helt osmyckad.

Uttömningshål saknas.

Mycket betydande skador, bl. a. sprickbildning, ett stycke av cuppanns vägg helt borta osv. Funten har länge legat i kyrkogårdsmuren.

Nuvarande uppställningsplats: På nygjord granitsockel i Hedareds stavkyrkas långhus åt sydost.

Foto C. C.

HILLARED, Kinds härad

H. 94 cm, B. 71 cm, R. 47 cm, Dj. 24 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida, vilken är täckt av uppåtriktade, rundade fjäll och avslutad med vulst. På randen två koncentriske ritsade cirklar. På livet sju arkadfält med i platt reliefteknik utförda följande scener eller figurer:

- 1) Den korsfäste Kristus med Longinus.
- 2) En fågel.
- 3) En fransk lilja.
- 4) Agnus dei.
- 5) Kristus i en dopscen.
- 6) Två heliga samt
- 7) Kristi födelse.

Mellan scenerna platta räfflade kolonner. Fyra kors i cuppan.

b) *Foten*, rund med räfflad fotskiva och skrånande översida. Denna är försedd *dels* med nedåtriktade fjäll, *dels* med ansiktsmasker, vända nedåt, någon uppåt.

Centralt uttömningshål.

Svåra skador bl. a. genom vittring, sprickbildning och sentida målning. Delvis lagad med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr.

Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (125).

Foto C. C.

HOLSJUNGA, Kinds härad

H. 66 cm, B. 60 cm, R. 47 cm, Dj. kan ej avgöras.

Av sandsten. I en del.

Cuppan rundad, nedtill avslutad av kraftig vulst och rundad fot. På cuppanns liv för-
enkla ringkedjor. På *foten* flätornament.
Centralt uttömningshål, igensatt med skruv.
Funten illa behandlad. Den har dels gamla
skador, avslagna bitar etc. dels också sen
påmålning med oljefärg, bruna ytor med
svarta konturer.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor
åt söder.

Litt: Boken om Mjöbäck, Älvsered, Hol-
sjunga, Varberg 1961 s. 73.

Foto C. C.

HORRED, Marks härad

H. 78 cm, B. 80 cm, R. 68 cm, Dj. 31 cm.

Av täljsten. I två fyrpassformade delar.

a) *Cuppan*, fyrpassformad med rakt liv, och
med rundad undersida. Nedtill avslutad med
mycket kort skaft. Vid övergången till det-
ta rundstav. Längs randen försänkt band;
därefter arkadindelning med 15 rundbågiga
arkader med typisk utsmyckning enligt
Starrkärrsskolans mönster. Över kolonnerna
försänkta rundlar med mittpunkt.

b) *Foten* med fyrpassformad fotskiva och
uppåt något skränande skaft, som upptill
har rundstav.

Uttömningshål saknas.

Relativt väl bevarad. Har möjligtvis förr
haft kort skaft mellan cuppan och foten.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor
åt söder.

Foto W. Å.

HOV, Gäsene härad

H. 73 cm, B. 62,5 cm, R. 45 cm, Dj. 21 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med buktande undersida. Upp- och nedtill å livet motgående repstavar.

b) *Foten*, rund med vulstformad övergång och skrånande översida, upptill avslutad med kraftig repstav.

Centralt uttömningshål.

Spår efter skador, mest upptill. Numera hjälpligt lagad med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför särskilt dopaltare.

Foto C. C.

HUDENE, Gäsene härad

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande något konkav undersida. Utan dekor.

b) *Foten* som en förenklad attisk bas med kort, skrånande skaft. Funten förstördes vid kyrkans brand 1927, och nu förvaras cirka femton fragment av den i kyrkans uthus.

Foto ATA.

HULARED, Kinds härad

H. 95 cm, B. 70 cm, R. 50 cm, Dj. 22 cm.
Av sandsten. I tre delar.

a) *Cuppan*, rundad med upptill försänkt band, nedtill musselcuppsornament.

b) *Skaftet* som en stympad kon, upptill avslutad med kraftig vulst.

c) *Foten*, rund fotskiva med konkav översida, liksom skaftet utan dekor.

Saknar uttömningshål.

Sprickor här och var, bortslagna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: I Göteborgs museums medeltidsavdelning. Nr. 283. Daterad till "1200-talets slut".

Foto G. M.

HUMLA, Redvägs härad

H. 93 cm, B. 77 cm, R. 51 cm, Dj. 29 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med något konkav, skrånande undersida. På randen koncentriska ritsade cirklar. På livet vacker ringkedjefris.

b) *Foten*, rund med skrånande översida, upptill avslutad med kraftig repstav. Vid övergången från sidan till översidan rundning och på översidan dels spetsflikkrage, dels koncentriska ritsade cirklar.

Centralt uttömningshål.

Stora skador genom vittring. Bortfallna stycken etc. I cuppan mindre skål av sandsten.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför särskilt dopaltare.

Foto W. Å.

HYSSNA, Marks härad

H. 81 cm, B. 67 cm, R. 50 cm, Dj. 21 cm.
Cuppan av sandsten, foten och skaftet av kalksten.

a) *Cuppan*, rundad. Upptill på livet akan-tusfris, nedtill indelning genom vertikala rundstavar. Inom fältet figurer, liljor, kors, ornament.

b) *Skaftet* cylindriskt, upptill avslutat med vulst.

c) *Foten*, rund fotskiva med konkav över-sida, är helt slät.

Uttömningshål saknas.

Svåra skador på funtens alla delar.

Nu i SHM med inv. nr. 9409.

Litt: Dopfuntar i SHM.

Foto ATA.

HÄCKSVIK, Kinds härad

H. 85 cm, B. 70 cm, R. 53 cm, Dj. 29 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, närmast cylindrisk med rundad undersida med på livet "förenklad" ring-kedjefris.

b) *Foten*, som stympad kon, upptill avslu-tad med kraftig vulst. Från denna nedåtri-k-tad spetsflikkrage. Strax ovanför fotens ned-re kant försänkt cirkel.

Centralt genomgående uttömningshål.

Skador: Relativt svåra sprickor. Funten dock lagad med två tenar och ett järnband.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans långhus åt norr framför särskilt dopaltare — kyrkans gamla högaltare.

Foto C. C.

HÄLLSTAD, Äs härad

H. 77 cm, B. 72,5 cm, R. 51 cm, Dj. 28 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med något buktad undersida. På livet sex arkadfält med flacka rundbågar och mellan dem kolonner. I svicklarna treblad. Huvudscenen: Kristi dop med Kristus och Johannes omgivna på ömse sidor — inom var sitt arkadfält — av två alldeles lika motvända änglar. I de övriga fälten två franska liljor på ömse sidor om ett fabeldjur — en aspis. På randen ett A.

b) *Foten* har en något större diameter än cuppan (82 cm) och är formad som en förenklad attisk bas.

Centralt uttömningshål.

Skador: Framförallt cuppan svårt skadad genom vittring, sprickbildning och bortfallna stycken. Foten bättre bevarad.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (127).

Foto W. Å.

HÄRNA, Äs härad

H. 73 cm (varav foten 43), B. 68 cm, R. 44 cm, Dj. 19 cm.

Av sandsten: cuppan gulare, foten rödare. I två delar.

a) *Cuppan* med något buktande sidor och relativt plan undersida. Saknar helt utsmyckning.

b) *Foten* som en stympad kon med något konvexa sidor och upptill avslutad med kraftig vulst. På dess sida markerad repstav och nedtill utsparat bandornament. (Foten kan ha varit cuppa till en annan funt.)

Centrala, stora uttömningshål i såväl cuppa som fot.

Relativt väl bevarad, dock med vissa sprickor.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor mot söder framför särskilt dopaltare.

Foto W. Å.

HÖSSNA, Redvägs härad

H. 86 cm, B. 63 cm, R. 43 cm, Dj. 21 cm.

Av sandsten. Numera i en del — troligen tidigare två.

Dessa delar har varit två till det yttre nästan alldeles lika delar — halvklotformade med två avtrappningar, den ena upp- och den andra nedåtvänd. Mellan dem cylindriskt skaft.

Centralt uttömningshål.

Skador: Funten vittrad, sned, relativt okänsligt lagad med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

JÄLLBY, Gäsene härad

H. 91 cm, B. 65 cm, R. 49 cm, Dj. 28 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, närmast cylinderformad med svagt buktande sidor. Nedtill kort, kraftigt skaft med kring mitten rundstav.

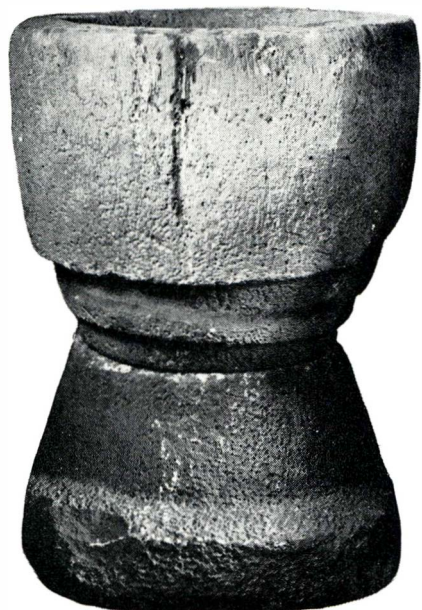
b) *Foten*, nedtill fyrkantig (ca 60x55 cm) med rundade hörn. Uppåt övergående i rund form som stympad kon utan ornament. Foten, nedtill fyrkantig (ca 60x55 cm) med svagt utåtbuktande sidor och rundade hörn. Uppåt koniskt, stympat skaft utan ornamentik.

Centralt uttömningshål.

Skador: Vissa sprickor bl. a. i cuppan. Ett hörn avslaget.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor på norra sidan intill altaret.

Foto C. C.

KALV, Kinds härad

H. 75 cm, B. 64 cm, R. 49 cm, Dj. 28 cm.

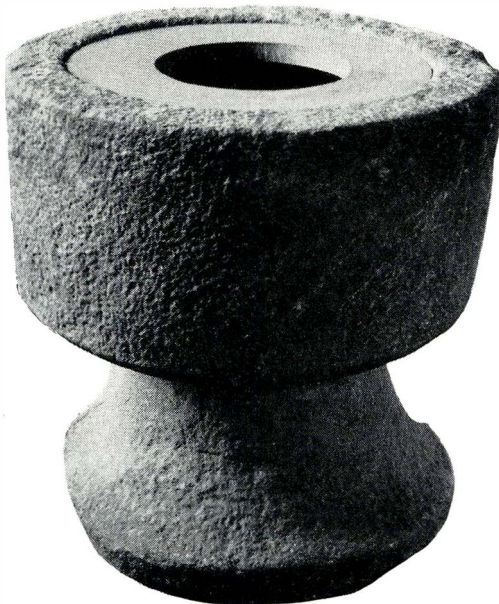
Av sandsten (tämligen grov). I en del med rundad cuppa, kraftig odecorerad vulst och rundad fot. Längs cuppans rand utspärad kant. På livet förenklad ringkedjefris.

Centralt genomgående uttömningshål.

Skador: Svåra sprickor, stora bortslagna bita, främst å foten.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför särskilt dopaltare.

Foto W. Å.

KARL-GUSTAV, Marks härad

H. 70,5 cm, B. 70 cm, R. 52 cm, Dj. 29 cm.

Av gnejs. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk, något litet skrånande med buktande undersida. Saknar helt ornament.

b) *Foten* med rund fotskiva, som uppåt skrånar konkavt. Även helt utan utsmyckning.

Uttömningshål saknas. Genom funten går stor spricka och även annan sprickbildning förekommer.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder. Har tillhört Göteborgs Museum.

Foto C. C.

KNÄTTE, Redvägs härad

H. 87 cm, B. 71 cm, R. 52 cm, Dj. 21 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med buktande undersida. Upp- och nedtill på livet repstavar, däremellan s. k. kvastpalmstfris.

b) *Foten*, halvsfärisk, upptill avslutad med kraftig repstav. På sidorna dekorerad med liljor och kors i platt relief.

Centralt uttömningshål.

Skador: Utslagna partier, sprickor.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr.

Foto C. C.

KVINNESTAD, Gäsene härad

H. 90 cm, B. 68 cm, R. 45 cm, Dj. 24 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med rundad undersida utan ornamentik.

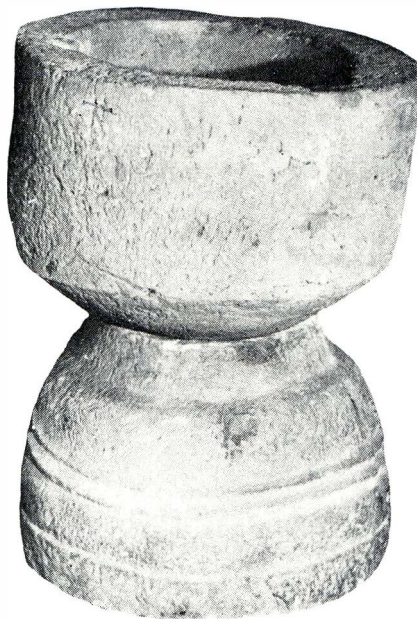
b) *Foten*, rundad med nederst utsparat band, vidare vulstaktigt parti och dubbel ringprofil. Saknar f. ö. ornamentik.

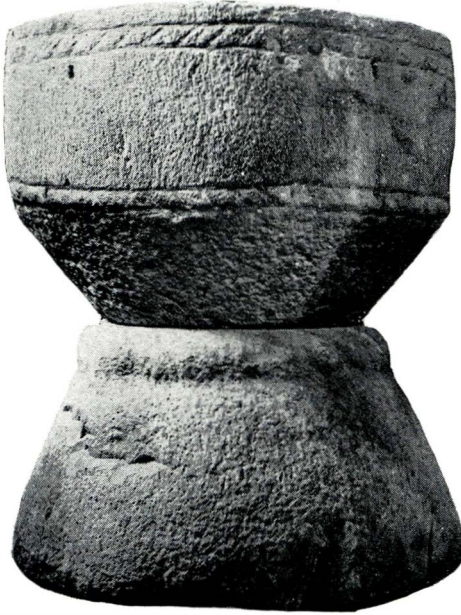
Centralt uttömningshål.

Skador framförallt vittringsskador och sprickor.

Nu i kyrkans kor åt norr. Foten har förr varit stöd till predikstolen och cuppan har förvarats i en vedbod.

Foto W. Å.

KALLUNGA, Gäsene härad

H. 79 cm, B. 63 cm, R. 49 cm, Dj. 25 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. Upp- och nedtill å livet motgående repstavar.

b) *Foten*, stympad kon upptill avslutad med repstav eller vulst.

Centralt uttömningshål.

Utslagna bitar, vittring och omfattande skador.

Funtens fot har stått under predikstolen.

Cuppan har förvarats i klockstapel.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

KÄRRÄKRA, Äs härad

H. 75,5 (varav cuppan 43 cm), B. 62 cm, R. 49 cm, Dj. 21 cm.

Av sandsten. Endast en del ursprunglig.

Cuppan närmast "karformad" eller "päronformad", alltså rund med starkt skrånande, något buktande sidor. På mitten repstav.

Nedtill avslutad med kraftig vulst.

Centralt uttömningshål.

Relativt svåra skador genom vittring, sprickor etc. Lagad med cement.

Numera placerad å cementfot i kyrkans kor åt söder.

Foto W. Å.

KÖLABY, Redvägs härad

H. 30 cm, Sidan 50x50 cm.

Av sandsten. Endast foten bevarad.

Fyrkantig fotplatta med utspärade hörn, kringslutande kolonnbas med dubbla vulster.

Centralt uttömningshål.

Svårt skadad, bortslagna stycken etc.

Nuvarande förvaringsplats: I kyrkans tornvind.

Foto W. Å.

KÖLINGARED, Redvägs härad

H. 80 cm, B. 64 cm, R. 45 cm, Dj. 22 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida och nedtill avslutad med kraftig vulst. På randen fyra gekiska kors. F.ö. ingen utmyckning.

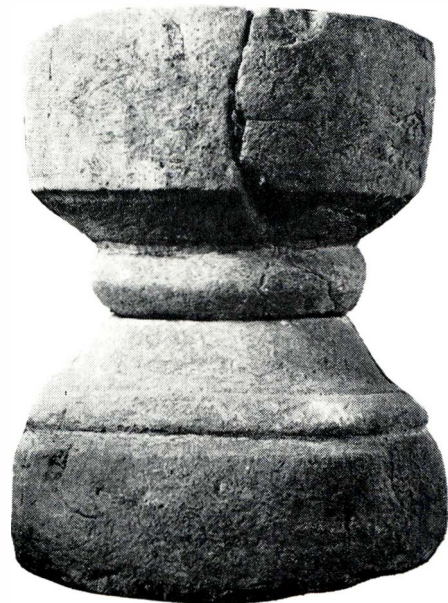
b) *Foten*, rund med skrånande översida och med vulst vid övergången till översidan som enda utsmyckning.

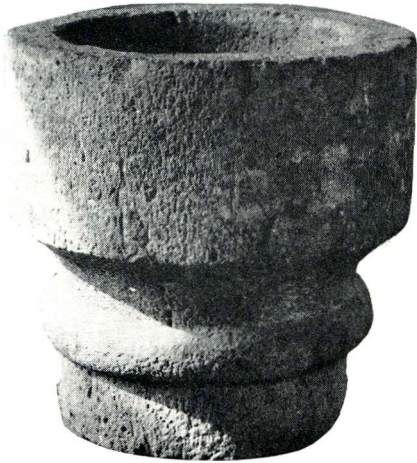
Centralt uttömningshål.

Skador: Stora, svåra sprickor och bortfallna bitar.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

LIARED, Redvägs härad

H. 69 cm, B. 67 cm, R. 50 cm, Dj. 19,5 cm.
Av sandsten. I en del.

Cuppan, krukformad med konkav undersida och skaft, vilket på mitten avdelas av kraftig vulst, med (på ena sidan) antydan till repornament.

Uttömningshål saknas.

Relativt väl bibehållen, dock här och var mindre sprickbildning. Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder på modern rund platta av gråsten.

Foto C. C.

LÅNGHEM, Kinds härad

H. 99 cm, B. 85 cm, R. 55 cm, Dj. 26 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, närmast cylindrisk, dock något skrånande och med rundad svagt skrånande undersida, nedtill avslutad med diminutivt skaft. På cuppanns liv figurscener i platt relief: Man i fotsid dräkt väpnad med sköld och svärd i kamp med en kentaure, som också har samma beväpning. Mellan dem fågel, som spärrar ut klorna mot kentauren. T. h. människoliknande gestalt. Därefter två efter varandra gående fyrfotadjur. Så följer korsbärande lamm och en stor fågel över vars rygg ett kors finns. Så en man i fotsid dräkt, som med sin vänstra hand håller en pelare och slutligen en scen, där en gestalt med kors i handen återgives mellan två, av vilka den vänstra har en pung i sin vänstra hand, den högra har vinge. Dessa figurer, som alla har en gloria, står på en plattform och mittfiguren, som synes vara naken befinner sig i ett lådliknande, räfflat föremål.

b) *Foten*, förenklad kolonnbas, är ganska klumpig och saknar figural utsmyckning. Centralt uttömningshål.

Svårt skadad, bl. a. genom vittring, sprickbildning. Hela funten är något sned.

Nu i SHM med inv. nr. 4505. Dateras där till "1100-talets mitt?".

Litt: Dopfuntar i SHM.

Foto: ATA.

MARBÄCK, Kinds härad

H. 83 cm, B. 70 cm, R. 46 cm, Dj. kan ej avgöras (troligen ca 30 cm).

Av sandsten. Numera i en del, förr i två.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida avslutad med vulst. På livet ringkedjefris. På undersidan uppåtriktade fjäll.
b) *Foten*, rund uppåt skrånande med vulst. Under vulsten fris av akantusrankor, över densamma nedåtriktade blad.

Har troligen haft centralt uttömningshål (numera igensatt).

Mycket betydande skador, som dock numera hjälpligt lagats med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

MJÄLDRUNGA, Gäsene härad

H. 87 cm, B. 72 cm, R. 40 cm, Dj. 20 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, rundad med upptill ett utsparat band längs randen, därefter ett vulstartat parti och tre koncentriska upphöjda, utsparade falsar. Undersida skrånande mot foten.

b) *Foten*, cylindrisk, plintformad grovt tillhuggen med skrånande överdel.

Centralt uttömningshål, omgivet av en försänkt ring.

Skador: Utspild färg, sprickor och här och var bortslagna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder intill medeltida träskulptur.

Foto C. C.

MOLLA, Gäsene härad

H. 74 cm, B. 80 cm, R. 52 cm, Dj. (numera) 19 cm.

Av sandsten. Förr i två delar, nu i en.

Cuppan, närmast cylindrisk, med plan dock något skrånande undersida. Livet figursmyckat med följande scener inom fyrkantiga figurfält. 1) Fyrfotadjur, 2) do vänt mot nr 1, 3) En rad gestalter, 4) Ytterligare gestalter, 5) Djur. På grund av vittring är figurerna mycket otydliga.

Rund *fotskiva* med kraftig vulst. På över sidan avtrappning samt repstavsornament, som löper samman till knutar åt sidorna.

Centralt uttömningshål.

Mycket omfattande, närmast ruinerande skador, dock delvis lagade med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

MURUM, Äs härad

H. 85 cm, B. 70 cm, R. 50 cm, Dj. 24 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande, något konkav undersida. Saknar helt utsmyckning.

b) *Foten*, rund och utformad som förenklad attisk bas.

Genomgående centralt uttömningshål.

Sprickor, utslagna bitar, inskrivna sena bokstäver "S. R." på cuppanns liv.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför dopaltare med Thorvaldsens Kristus.

Foto W. A.

MÄNSTAD, Kinds härad

H. 75 cm (därav cuppan 60 cm), B. 60 cm, R. 47 cm, Dj. 31 cm.

Av röd sandsten. I en del.

Cuppan, cylindrisk och avlång. Upptill odekorerad, därefter egenartad indelning med spetsflikarkader, galler- och nätornament. I arkaderna kors av olika slag samt liljor etc.

Centralt uttömningshål.

Stora sprickor och skador, lagade med cement.

Placerad framför kyrkans altare på en gråaktig sandstensskiva. Även denna skiva har uttömningshål.

Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (110).

Foto C. C.

MÄRDAKLEV, Kinds härad

H. 65 cm, B. 70 cm, R. 52 cm, Dj. 28 cm.

Av sandsten. I en del med rundad cuppa, vulst och fot. Längs cuppens rand försänkt kant. Därefter på cuppens liv, dels zig-zagornament, dels förenklade ringkedjor, dels nedtill bandflätor. På vulsten egenartade rep- och flätornament och under denna nedåtriktad spetflickrage.

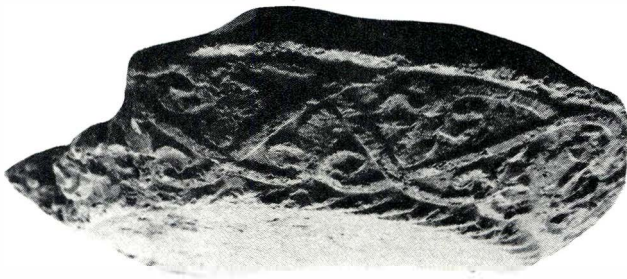
Uttömningshål saknas.

Svåra skador: sprickor, vittring etc.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr framför särskilt dopaltare.

Foto W. Å.

NITTORP 1, Kinds härad

St. H. 14 cm, St. B. 66 cm.

Av kalksten. Dopfuntsfragment.

Skivformat med skrånande sida. I övergången repstav. På sidan vacker liljefris. Har förmodligen varit undersidan till en funtcuppa.

Saknar uttömningshål.

Nu i kyrkans torn, i en fönsternisch.

Foto W. Å.

NITTORP 2, Kinds härad

St. H. 13 cm, St. B. 55 cm.

Av sandsten. Dopfuntsfragment.

Del av cuppa eller fot, skivformat med enfang och rundad sida.

Saknar uttömningshål.

Stor sprickbildning.

Nu i kyrkans torn, i en fönsternisch.

Foto W. Å.

NORRA ÄSARP, Redvägs härad

H. 82 cm, B. 69 cm, R. 50 cm, Dj. 27 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. Upp- och nedtill repstavar.

b) *Foten*, rund, plintformad, uppåt något skrånande och avslutad med kraftig repstav. Kring mitten en ännu kraftigare, motgående repstav.

Funten har förmodligen haft centralt uttömningshål.

Svåra skador, som lagats med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

NÄRUNGA, Gäsene härad

H. 94 cm, B. 70 cm, R. 45 cm, Dj. 24 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande närmast konkav undersida. Cuppens liv är dekorerat upptill och nedtill med kragar av dels spets- dels rundfjäll. I mittfältet inom vida arkadbågar står kors, liljor etc.

b) *Foten*, konisk med kraftig vulst. Den är dessutom dekorerad med fyra knippen, vertikala ritsar, tre i varje.

Cuppan har centralt uttömningshål, foten däremot avrinningskanal åt ena sidan i form av en djup skåra.

Funten har flera sprickor och smärre skador. Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor.

Foto C. C.

OD, Gäsene härad

H. 94 cm, B. 76 cm, R. 52 cm, Dj. 26 cm.
Av sandsten. I två delar. (Förmodligen tidigare tre.)

a) *Cuppan*, närmast cylindrisk, dock något skrånande och med svagt buktande sidor. Undersidan närmast plan, avslutad med ett kort, skrånande skaft. Detta — numera fäst vid det egentliga skaftet med cement — fortsättes alltså via vulst i detta närmast cylindriska skaft med kring mitten bandornament. Cuppan har på randen en spetsflikkrage och är på sidorna uppdelad genom raka räfflade kolonner i figurfält, upptill avslutade med repstav. Följande scener kan identifieras:

1) Två djur vända från varandra försedda med svansar. Över det högra kors.

2) Ytterligare två liknande djur. Dessa har dock huvudena riktade mot varandra.

3) Man knäböjande framför en med biskopsstav utrustad gestalt.

4) Tre gestalter bakom ett med tre räfflor indelat plan.

Scenerna har tolkats som inspirerade från engelsk-franska s. k. Tournaiuntar, där bl. a. liknande djurgrupper är vanliga. De övriga scenerna skildrar enligt denna tolkning berättelser om den helige Nikolaus, nämligen hur biskop Nikolaus skänker gåvor till en förtvivlad ädling, så att dennes döttrar kan få hemgift. Fadern ligger på knä framför St. Nikolaus. Vidare tre män i en båt, antydande berättelsen om hur St. Nikolaus, sjöfararnas helgon, räddade tre sjöfarande från döden.

b) *Foten*, klumpig och grov, en rundad skiva med skrånande översida, upptill försedd med vulst. På översidan dessutom svagt markerad repstav.

Centralt uttömningshål.

Skador: Svåra sprickor. Funten, som bär spår efter att ha varit utsatt för väder och vind, är mycket vittrad och figurerna därför synnerligen otydliga. Den är dock numera hjälpligt lagad med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför särskilt dopaltare.

Litt: Otto Janse, "En dopfunt med framställningar ur legenden om den helige Nikolaus?", i Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1905.

Foto C. C.

ORNUNGA 1, Gäsene härad

H. 79 cm, B. 69 cm, R. 45 cm, Dj. 21 cm.

Av grov och hålig sandsten. I två delar.

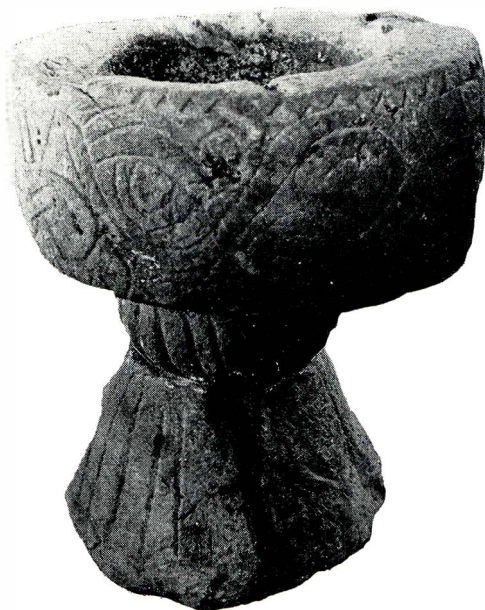
a) *Cuppan*, cylindrisk med skränande undersida, avslutad nedtill med kraftig repstav. Upptill och nedtill på cuppans liv spetsflikbårder. Däremellan i platt teknik bandslingor, erinrande om runstensslingor.
b) *Foten*, en stympad kon — har nedtill en runtgående, avgränsande rits. Från denna går uppåtriktade, radiära ritsar.

Cuppan har centralt uttömningshål. Fotens uttömning sker genom en sidoskåra. (Jmfr Närunga.)

Funten, som är ojämn, har många skador, sprickor, vittring, o. dyl. På sidan en större, mörk fläck (tjära?).

Nuvarande uppställningsplats: Nya kyrkans kor.

Foto C. C.

ORNUNGA 2, Gäsene härad

H. 73 cm, B. 76 cm, R. 53 cm, Dj. 22 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, rundad och på livet försedd med icke helt utarbetade akantusrankor och blad, i huvudsak endast konturhuggna. Nära kanten korsformat märke.

b) *Foten*, firsidig med kraftig repstav.

Centralt uttömningshål.

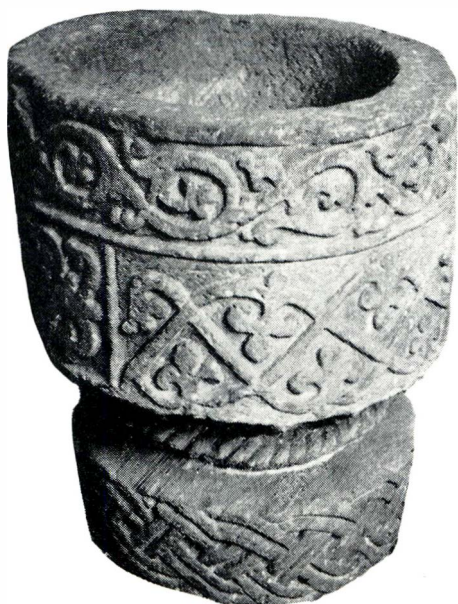
Inga större skador.

Nuvarande uppställningsplats: SHM (inv. nr. 6332). Funten till SHM år 1878.

Litt: Dopfuntar i SHM s. 65.

Foto ATA.

REVESJÖ, Kinds härad

H. 80 cm, B. 64,5 cm, R. 48 cm, Dj. 28 cm.
Av sandsten. En del.

Cuppan, stor cylindrisk med skrånande undersida och avdelad från skivformad cylindrisk *foot* genom kraftig repstav. Överst på cuppens sida mellan band och rundstav bandornament. Där nedanför flätverk med liljor, treblad och andra växtornament. På undersidan radiärt ställda, plastiska repstavsstycken samt på fotskivans sida flätornament. Alla ornament utom rundstavar i platt relief. Uttömningshål saknas.

Relativt väl bevarad, dock någon vittring. Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför dopaltare. Foto C. C.

RÄNGEDALA 1, Äs härad

H. 39 cm, B. 76 cm, R. (ca) 48 cm, Dj. 27,5 cm.

Av sandsten. Endast cuppan bevarad.

Cuppan, cylindrisk med skrånande undersida. Upp- och nedtill å livet utsparade band. Däremellan fris av flätornament i relief. På undersidan ritsade rundade, uppåtriktade fjäll. Centralt uttömningshål.

Skador bl. a. genom i sen tid tillslagen rand. Nuvarande uppställningsplats: Som cuppa tillsammans med Rångedala 2 i kyrkans kor åt söder. (Passar ej helt samman.) Foto W. Å.

RÄNGEDALA 2, Äs härad

H. 39 cm, B. (ca) 75 cm, R. och Dj. ej avläsbara.

Av sandsten. Endast cuppan bevarad.

Cuppan, cylindrisk med skrånande undersida. Upptill å livet utsparat band, nedtill dubbel rundstav. Däremellan fris med dels i mitten ringkedjor, dels på båda sidorna därom flätornament, allt i platt relief. På undersidan rundade, ritsade, uppåtriktade fjäll. Centralt uttömningshål.

Skador, bl. a. sprickor och bortslagna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: Som fot tillsammans med Rångedala 1 i kyrkans kor åt söder. (Passar ej helt samman.) Foto W. Å.

SANDHULT, Vedens härad

H. 99 cm, B. 69 cm, R. 49 cm, Dj. 22,5 cm.
Av sandsten. I tre delar.

a) *Cuppan*, skålformad, regelbunden med upptill utsparat band, nedtill musselornamentik med 16 utsparade mycket regelbundna fält.

b) *Skaftet*, koniskt, lätt konkavt, upptill avslutat med kraftig vulst.

c) *Foten*, som utgör direkt fortsättning på skaftet, är på översidan mer konkav avslutas med en 10 cm hög fotplatta.

Funten mycket väl bevarad med en ornamentik av osedvanlig skärpa, dock någon skada på vulsten (nu reparerad).

Uttömningshål saknas.

Nu i kyrkans kor åt söder.

Foto W. Å.

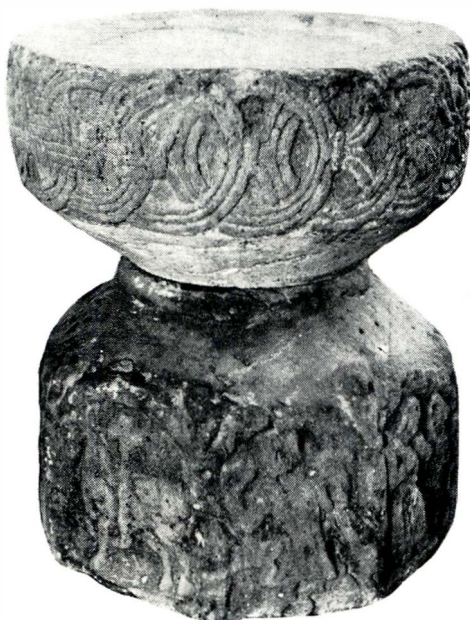

SEGLORA, Marks härad

Kyrkans medeltida dopfunten återfanns vid grävningsundersökningen i den brända kyrkans grund, krossad i ett stort antal små hårt skörbrända bitar, som tillsammans utgöra blott en mindre del av funtens hela massa. Dessa fragment visa emellertid, att funten var gjord av sandsten. Cuppan är halvklotformig med överst en rad från varandra fristående sexbladiga rosor, därunder en runt cuppan löpande vulst, under vilken är uthuggen en slags godronning. I brädden är inhugget ett litet kors.

Foten är rund, hålkälsformat insvängd med ett inhugget runt om löpande meanderornament. Ett mellanstycke som säkerligen funnits mellan foten och cuppan kan ej till formen fastställas genom de bevarade fragmenten. Att funten tillhör den tidigare delen av medeltiden framgår tydligt av dess allmänna stilkaraktär, men att närmare fastställa dess datering och släktskapssammanhang saknar jag för närvarande möjlighet, då ingen funt av nära besläktad form för närvarande synes vara känd.

Sigurd Wallin: Seglora kyrka på Skansen. Sthlm 1918. s. 86—87.

SEXDREGA, Kinds härad

H. 32 cm, B. 72 cm, R. 47 cm, Dj. kan ej avgöras.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. På livet ringkedjefris, som åt ena hållet har sammanbindande "spännen".

b) *Foten*, nedtill åttakantig upptill övergående i rund form, avslutad med vulst. På fotens liv inom rundbågiga arkader med mellanställda kolonner med ovala kapitäl följande figurer eller scener: Agnus dei, kors, växtornament, do, blomma, man med fotsid dräkt och höjd hand, man i do dräkt och med svärd, man i do dräkt och med kräkla.

Centralt uttömningshål.

Svåra skador, främst genom vittring. Nu delvis lagad med cement.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr.

Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (124).

Foto W. Å.

SKEPHULT, Marks härad

H. 60 cm, B. 67 cm, R. 48,5 cm, Dj. 29 cm.

Av sandsten. I en del.

Cuppan, cylindrisk nedåt rundad och försedd med dubbel vulst och kort cylindriskt skaft. På cuppanns rand flathuggen repstav. På cuppanns liv sju arkader med vida rundbågar. Inom sex av dessa konturhuggna växtornament. I den sjunde siluettmarkerat ansikte med toppluva eller struthätta.

Centralt, stort uttömningshål.

Funten relativt välbevarad men har sentida påmålning med guld och brunt. I cuppanns inre en i sen tid borthuggen kant.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför krucifix.

Foto C. C.

SKÖLVENE, Gäsene härad

H. 86 cm, B. 76 cm, R. 49 cm, Dj. 25,5 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med rundad undersida. Livet dekorerat med vackert utarbetade arkadfält med följande figurer eller figurscener i platt relief. 1) Träd med lövade grenar, 2) Fabeldjur — vingad aspis, 3) Djävulen fjättrad, 4) Kristi dop, 5) Mikael's strid med draken, 6) Lejon med upplyftat huvud, lång tunga och slingrande, tvåklunven svans. Mellan scenerna kolonner med skivformade kapital.

b) *Foten*, formad som en förenklad attisk bas, upptill avfasad och skrånande.

Centralt uttömningshål.

Funten relativt väl bevarad, dock med viss sprickbildning och med en del bortslagna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför krucifix.

Utställd vid Göteborgs Jubileumsutställning 1923 (117).

Foto C. C.

SOLBERGA, Redvägs härad

H. 75 cm, B. 64 cm, R. 49 cm, Dj. 24 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med rundad undersida. Upp- och nedtill motgående repstavar.

b) *Foten*, rund med skrånande översida och med rundad övergång mellan sida och översida. Foten är upptill avslutad med kraftig repstav.

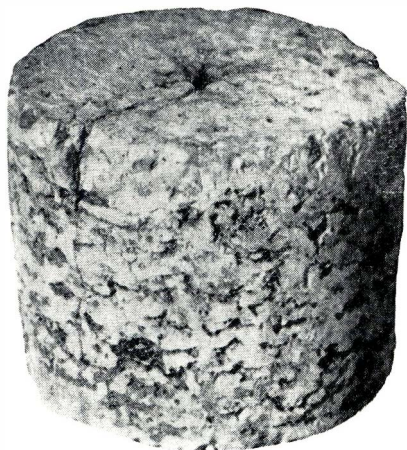
Centralt uttömningshål.

Sprickor, mindre skador.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor i nisch åt söder.

Foto C. C.

STRÅNGSERED, Redvägs härad

H. 29 cm, B. 33 cm.

Av sandsten. Del till dopfunt.

Förmodligen skaftet, cylindriskt, runt. Utan utsmyckning.

Centralt uttömningshål.

Nuvarande förvaringsplats: I kyrkans södra vapenhus.

Foto W. Å.

SURTEBY 1, Marks härad

H. 87 cm, B. 68 cm, R. 54 cm, Dj. 26 cm.

Av täljsten. I två delar, fyrpassformade.

a) *Cuppan* fyrpassformad med vertikala sidor och skrånande botten, nedtill avslutad med rundstav. Cuppans liv indelat i 12 arkadfält med växtornament, bandflätor, blomsterornament samt ett kors, som på samma gång har ankarform, allt i relief. Ett fält saknar utsmyckning. Arkadkolonnerna har ringformade kapital och delar sig nedtill i två delar, som sedan viker sig upp i arkadfälten och bildar ornamenten.

b) *Foten*, fyrpassformad med enkel fotskiva övergående i skaftet, som på mitten har rundstav.

Uttömningshål saknas.

Funten är relativt oskadd, men har några sprickor och mindre bortfallna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: Kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

SURTEBY 2, Marks härad

H. 38 cm, B. 71 cm, R. 47 cm, Dj. 21 cm.

Av sandsten, gråaktig. Endast cuppan bevarad:

Cuppan, cylindrisk med buktande undersida. Upp- och nedtill å livet utsparade band. Mellan dem ringkedjefris i relief i något förenklat utförande, närmast bandflätor.

Litet, centralt uttömningshål.

Skador flerstädes: sprickor, bortfallna stycken, spår av vit sentida färg etc.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans vapenhus. Enligt pastor loci troligen kommen från Kattunga kyrka.

Foto C. C.

SURTEBY 3, Marks härad

H. 37 cm, B. 66 cm, R. 50 cm, Dj. 23 cm.

Av sandsten, rödaktig. Endast cuppan bevarad.

Cylindrisk med konkav undersida, saknar helt utsmyckning.

Uttömningshål saknas.

Svåra skador, mest sprickor eller sprickbildning, en nästan genomgående.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans vapenhus.

Foto C. C.

SÖDRA BJÖRKE, Gäsene härad

H. 80 cm, B. 78 cm, R. 49 cm, Dj. 25 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. På livet mycket otydliga figurer, bl. a. två djur, vända mot varandra med förenade framfötter. Djuren har utsträckta tungor, olika svansar, den ena nedåtböjd med lejonplym, den andra yvig och uppåtböjd.

b) *Foten*, som en förenklad attisk bas med dubbla vulster och dem emellan käl, nedtill repstav.

Centralt genomgående uttömningshål.

Skador: Bl. a. stor spricka i cuppan's kant. Cuppan lavtäckt.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr, i närheten av altaret.

Foto C. C.

SÖDRA VING, Äs härad

H. 81 cm, B. 64 cm, R. 52 cm, Dj. 24 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med rundad undersida. Livet prytt med rik plastisk ornamentik. Upp till flätornament, därefter rundstav, så figurfält indelade genom vertikala rundstavar, repstavar eller enkla, räfflade kolonner: Gestalt med svärd och hårfläta, fyrfotad djur bitande sig i nacken, frontalgestalt med en lyftad, en sänkt hand, två gestalter, fyrfotad djur kämpande med ormar, som också når in i nästa bildfält. Ned till rundstav, som ett stycke övergår i sick-sacklinje. Figurfälten utfyllas av linje- och sick-sackornament.

b) *Foten*, skivformad, på översidan trappad med rundlar, försedda med skurna eller mejslade ornament.

Stort centralt uttömningshål med trattformig överdel.

Svårt skadad: Bortslagna stycken, vittring, sprickor.

Nu i SHM med inv. nr. 6576, och där daterad till "1100-talets mitt?".

Litt: Dopfuntar i SHM, som dock uppger att funten är från Ving i Valle härad.

Av prot. i SHM 28/10 1877 framgår, att funten tillhört Södra Vings kyrka, Äs härad Foto ATA.

SÖDRA ÄSARP, Kinds härad

H. 90 cm (varav sockeln 9 cm), B. 71 cm, R. 57 cm, Dj. 25 cm.

Av sandsten. I en del.

Cuppan, cylindrisk med ned till konkavt skaft, som på mitten har trefasat band. Överst på funtens liv utsparat band. Därefter ned till följande figurscener utan någon indelning: Krucifix (Kristus trampar på Den Onde), Kentaur utan armar, Två odjur med ryggarna mot varandra, under dem en fågel, Ett odjur, mindre odjur över fågel. Samtl. figurer i plattrelief. Uttömningshål saknas. Mycket välbehållen, endast ett bortslaget stycke på skaftet. Funten något skev. Placerad under predikstolen till 1933.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans långhus åt sydost. Foto C. C.

TOARP, Äs härad

H. 88 cm, B. 80 cm, R. (nuvarande) 51 cm, Dj. 22 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. På livet nedtill utsparat band, däröver ringkedjefris. På undersidan uppåtriktade blad.

b) *Foten*, rundad, konvex med upptill liten enfang. På foten litet kors.

Centralt uttömningshål.

Foten har varit helt sönderslagen och i mer än 100 år i kyrkans vallmur. Kring sekelskiftet gjorde man försök att åter använda foten men misslyckades, varefter den bortkastades. År 1942 återfanns den i en mosse väster om kyrkan. Den är numera hopsatt med cement. Skador jämväl å cuppan, sprickbildning och i sen tid tillslagen rand. Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

TORPA SLOTT, Kinds härad

H. 87 cm, B. 64 cm, R. 41 cm, Dj. 24 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk, något buktad, med konkav undersida. På livet ringkedjefris.

b) *Foten*, rund med skrånande översida. Vid dennas början rundstav, därefter på översidan dubbla spetsflikkragar.

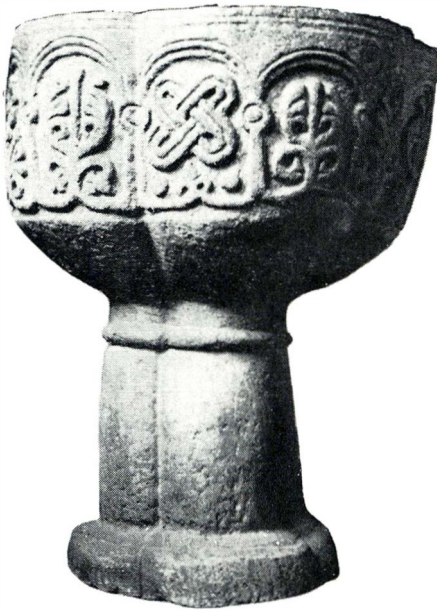
Centralt uttömningshål.

Svåra skador med vittring, sprickbildning etc. På randen slitskador.

Nuvarande uppställningsplats: I slottskapellets förрум.

Foto C. C.

TOSTARED, Marks härad

H. 90 cm, B. 72 cm, R. 59 cm, Dj. 31 cm.

Av täljsten. I två delar, fyrpassformade.

a) *Cuppan*, fyrpassformad med vertikala sidor och något buktande undersida, nedtill avslutad med kort skaft och rundstav. Cuppans liv indelat i 12 arkadfält med växtornament, bandflätor, blomsterornament i relief, ett i varje fält. Arkadkolonnerna har ringformade kapital och delar sig nedtill i två delar, som sedan viker sig upp i arkadfälten och bildar ornamenten.

b) *Foten*, fyrpassformad med enkel fotskiva övergående i skaftet. På fotskivans översida försänkt rand.

Uttömningshål saknas.

Funten, som är relativt väl bevarad, har dock vissa vittringsskador, stänk av färg etc. Nuvarande uppställningsplats: Kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

TVÄRRED, Kinds härad

H. 93 cm, B. 73 cm, R. 44 cm, Dj. 21 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande undersida. På randen två koncentriska cirklar. På livet ringkedjefris. På undersidan, rundade, uppåtriktade fjäll.

b) *Foten*, rund med skrånande översida. Vid övergången till denna rundning samt på översidan ritsad cirkel.

Centralt uttömningshål.

Stora skador: Sprickor, bortslagna stycken, färglämningar.

Nuvarande förvaringsplats i Göteborgs museum nr. 299, i dess magasin.

Foto G. M.

TÄMTA, Vedens härad

H. 84,5 cm, B. 62 cm, R. 40 cm, Dj. 20,5 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, något sned, närmast cylindrisk, dock något skrånande nedåt samt med svagt konkav undersida. Upp- och nedtill på livet stiliserade repstavar, utförda i enkel ristningsteknik.

b) *Foten*, rund fotplatta uppåt konformad, svagt konkav och avslutad med en kraftig repstav.

Centralt uttömningshål.

Skador på foten och vulsten i form av bortfallna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: Kyrkans kor åt söder.

Foto W. Å.

TÄRBY, Äs härad

H. 91 cm, B. 84 cm, R. 49 cm, Dj. 23 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande, något konkav undersida. På randen två ritsade, koncentriska cirklar och mellan dem fyra likarmade kors. På funtens liv sju arkadfält med följande figurscener:

- 1) Agnus Dei.
- 2) Stridsman med svärd och sköld. Bakom honom odjur med vinge och klor (aspis).
- 3) Mikael's strid med draken.
- 4) Longinus stoppande fingrarna i munnen. Upp till t. v. Guds hand med två utstäckta fingrar.
- 5) Födelsen, t. h. Maria, t. v. S:ta Anna, upptill i krubban Jesusbarnet.
- 6) Djur.
- 7) Ansiktsmask, omgiven av två voluter placerade ovanpå en arkad med tre bågar.

b) *Foten*, rund med skrånande översida, vid övergången rundning. På sidan flätornament, på översidan akantus och upptill koncentriska ritsar och hålkäl.

Centralt uttömningshål.

Något skev, skador genom sprickor etc.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto W. Å.

TOLLSJÖ, Bollebygds härad

H. (totalt) 82 cm (cuppan ca 50 cm), B. 74 cm, R. 44 cm, Dj. 20,5 cm.

Av sandsten. Endast en del bevarad.

Cuppan, närmast cylindrisk med något buktad undersida och avslutad nedåt med kraftig repstav. Sidan indelad i sex fält genom enkla konturtecknade kolonner. Inom dessa fält: Fransk stående lilja, kors, fågel (tupp?), djur (drake?), krucifix. Figurerna i relief, utspårade mot nedsänkt bakgrund.

Uttömningshål saknas.

Skador: Sprickor, stark vittring, varför figurerna är synnerligen otydliga. I kanten upp till ett ca 4 cm stort hål.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr på nygjord rund stenplatta.

Foto C. C.

VARNUM, Äs härad

H. 81 cm, B. 71 cm, R. 45 cm, Dj. 20 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk något skrånande nedåt och med rundad undersida. Cuppans rand försedd med konturhuggna, dubbla bågar. Cuppans liv indelat i fem arkadfält. En sjättedel utan indelning. Inom arkadfälten följande figurer: Kors, stående fransk lilja, fågel. Samtliga konturtecknade. Upp- och nedtill på cuppans liv motvända spetsflikkragar.

b) *Foten*, rund, plintformad med skrånande, något konkav översida och upptill avslutad med mycket markerad repstav. Mellan denna och fotplattan är fotens översida indelad med vertikala ritsar, av vilka en fördjupats till uttömningsränna (jfr Närunga).

Centralt uttömningshål i cuppan, dock numera igensatt.

Skador bl. a. på cuppan, numera lagade med cement.

Funten har ett registreringsnummer (med vit tusch) "2249".

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr.

Foto W. Å.

VESENE, Gäsene härad

H. 79 cm (Cuppans höjd 60 cm), B. 77 cm,
R. 48 cm, Dj. 28 cm.

Av sandsten. Numera i två delar.

a) *Cuppan*, lätt konkav, päronformad, fasetterad med kort skaft.

b) *Foten*, nygjord, rundad, fasetterad.

Cuppan har centralt uttömningshål.

Väl bevarad, färgfläckar.

Nu i kyrkans kor åt norr.

Foto C. C.

VIST, Redvägs härad

H. 72 cm, B. 71 cm, R. 48 cm, Dj. 23 cm.

Av sandsten. Numera i två delar.

a) *Cuppan*, skålformad med upptill utsparat bandornament samt nedtill musselornament med 16 speglar. Skaftet förkommet.

b) *Foten*, konisk konkav med 10 cm rund fotplatta.

Centralt uttömningshål.

Stora skador, bortslagna stycken, tjärstänk, vittrad.

Numera i kyrkans kor åt söder.

Foto W. Å.

VÅNGA, Vedens härad

H. 93 cm, B. 68 cm, R. 43 cm, Dj. 23 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med rundad undersida. Enda utsmyckning enkel repstav nedtill å livet.

b) *Foten*, rund, plintformad med skrånande, något konkav översida. Vid övergången antydning till repstav, dock nästan helt utplånad.

Centralt, relativt litet uttömningshåll.

Skador: Sprickor och vittring. Funten har tidigare legat i två delar utanför kyrkan.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder. Har dophuv, daterad 1645.

Foto W. Å.

ÄLEKULLA, Marks härad

H. 96 cm, B. 74 cm, R. 62,5 cm, Dj. (ca) 30 cm (igensatt).

Av täljsten. I två fyrpassformade delar.

a) *Cuppan*, fyrpassformad med rakt liv och buktande undersida. Upptill utsparat band, därefter arkadindelning med 12 rundbågiga arkader med växtornament och palmetsutsmäckning enligt Starrkärr-skolans schema. Över kolonnerna försänkta cirklar med mittpunkt.

b) *Foten*, fyrpassformad skivformad med uppåt skrånande långt skaft, på mitten försett med rundstav. På skaftet en försänkt cirkel med mittpunkt.

Uttömningshåll saknas.

Väl bibehållen, dock smärre skavanker här och var. I cuppkanten bl. a. bortslaget stycke.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder.

Foto C. C.

ÄLVSERED 1, Kinds härad

H. 45 cm, B. 62 cm, R. 45 cm, Dj. 25 cm.

Av granit.

Cuppan, krukformad med närmast cylindriska sidor och något buktande undersida.

Pikhuggen. Saknar helt utsmyckning.

Uttömningshål saknas.

Relativt väl bevarad.

Nuvarande uppställningsplats: Tillsammans med Älvsered 2 i kyrkans kor åt söder. Tidigare i profant bruk. Uppsatt i kyrkan 1953.

Foto C. C.

ÄLVSERED 2, Kinds härad

H. 39 cm, B. 50 cm.

Av gnejs. En del, foten, bevarad, plintformad, nedtill rundad, upptill formad som stympad kon med kraftig vulst kring övre delen.

Relativt omfattande skador, sprickor, bortvittrade stycken.

Nuvarande uppställningsplats: Tillsammans med Älvsered 1 i kyrkans kor åt söder.

Uppsatt i kyrkan 1953.

Foto C. C.

ÅSPERED, Ås härad

H. 80 cm, B. 70 cm, R. 46 cm, Dj. 21 cm.

Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk med skrånande, något konkav undersida. På randen ritsad cirkel. På livet ringkedjefris.

b) *Foten*, rund, plintformad skrånande översida, rundad övergång. Översidan indelad av ytterligare en ritsad cirkel samt hålkäl.

Centralt uttömningshål.

Stora skador genom vittring m. m., sprickor, bortfallna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: i kyrkans kor åt söder.

Foto W. Å.

ÖLSREMMA, Kinds härad

H. 95 cm, B. 72 cm, R. 54 cm, Dj. 28 cm.
Av sandsten. I en del.

Cuppan, cylindrisk med skrånande undersida samt plintformad, uppåt skrånande fot. Mellan cuppan och foten kraftig repstav. Längs cuppanns rand utsparat band, på livet i platt relief välformad ranka och halvpalmetter. Uttömningshål saknas.

I stort sett välbehållen. Något skev. Viss sprickbildning etc.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför särskilt dopaltare.

Foto C. C.

ÖRA, Gäsene härad

H. 86,5 cm, B. 69 cm, R. 48 cm, Dj. 23 cm.
Av sandsten. I två delar.

a) *Cuppan*, cylindrisk något buktande med skrånande undersida. Helt odecorerad.

b) *Foten*, rund med buktad översida övergående i mycket kort skrånande skaft. Nederst utsparat band. På mitten dubbel rundstav.

Stort centralt uttömningshål.

Funten relativt väl bevarad men har bl. a. färgspår från sen tid.

Nu i kyrkans kor åt söder.

Foto W. Å.

ÖSTRA FRÖLUNDA, Kinds härad

H. 37 cm, B. 65 cm, R. 52 cm, Dj. 27 cm.

Av sandsten. I en del.

Cuppan, åttkantig med rund skränande underdel och utan utsmyckning.

Uttömningshål åt ena sidan.

Sprickor och vittring.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt norr på nygjord stensockel.

Foto C. C.

MÖLNEBY herrgård, ÖSTRA
FRÖLUNDA, Kinds härad

H. 75 cm, B. 71 cm, R. 53 cm, Dj. 31 cm.

Av sandsten. I en del.

Hela funten med rundad cuppa, åt båda sidor utsvängt skaft samt rund fotplatta är huggen ur ett enda block. På cuppens liv upptill två spetsflikkragar, som åt ena sidan övergår i ringkedjor. Nedtill ornament, påminnande om vapensköldar med kors, snedstreck etc. i platt relief. Skaftet är inklätt av vertikala och horisontella utsparade, platta ribbor, bildande ett nät. Foten odecorerad. Centralt genomgående uttömningshål.

Mycket svåra skador, stark vittring, betydande sprickbildning, stora bortfallna delar å cuppa och fot. Cuppan lagad med cement. Nuvarande uppställningsplats: I herrgården, tidigare i minst hundra år i dess park. Enl. Djurklou härstammar funten från Svenljunga kyrka.

Foto C. C.

OXABÄCK, Marks härad

H. 99 cm, B. 67 cm, R. 53 cm, Dj. 26 cm.

Av sandsten. I tre delar.

a) *Cuppan*, fyrpassformad, rundad, kupad, med s. k. musselindelning. Upptill mellan loberna kraftiga försänkta ritsar. Cuppan målad i sen tid med grå färg och ljusare färgstänk samt med de nämnda ritsarna i guld.

b) *Skafvet*, fyrpassformat uppåt skrånande och avslutat med kraftig vulst.

c) *Foten*, fyrpassformad med skrånande, något konkav översida.

Uttömningshål saknas.

Skador: Viss sprickbildning och några mindre avslagna stycken.

Nuvarande uppställningsplats: I kyrkans kor åt söder framför särskilt dopaltare.

Foto W. Å.

BORÄS, Caroli kyrka

Ett fragment av sandsten, som utan tvivel stammar från en medeltida dopfunt. Stenstycket mäter 42 cm i höjd och är synbarligen icke brandskadat. Fragmentet har tydligen tillhört en dopfunts kupa och av ornamentiken att döma har den utförts

av stensemästaren Andreas, som var verksam i Västergötland omkring 1200.

Räkenskaper och protokoll ge oss inte några uppgifter om kyrkans dopfunt. Det är därför befogat att antaga att Torpa kyrkas medeltida dopfunt övertogs av den nya 1600-talskyrkan. Det förefaller dessutom, som om denna dopfunt överlevde branden

1681, trots den stora förödelse som denna åstadkom. I det äldsta bevarade inventariet, som är daterat den 4 maj 1688, upptages nämligen "en font av sten". Den nämnes även i inv. 1691 och 1696. Den synes ha förstörts vid 1727 års brand, ty i 1738 års inv. upptages "en funt av sten given av handelsmannen Anders Åkerhult och Anders Bengtsson Hassle åhr 1733"; om denna funt var nygjord eller förvärfvad från någon kyrka veta vi inte. Denna funt söndergrusades

av branden 1822. Om dess utseende är ingenting bekant. (Givetvis är det tänkbart att det bevarade fragmentet stammar från denna funt och att Mäster Anders' funt sålunda från början befunnit sig i en annan kyrka. Mot ett sådant sammanhang talar emellertid den omständigheten att fragmentet icke uppvisar några brandspår.)

Förvaringsplats: ett av tornrummen.

Sten Karling: Kyrkorna i Borås och Brämhult. Borås 1955. Sid. 149 f., bild sid. 66.

FÄLTÖVERSTEN

KNUT HÅKANSSON HAND

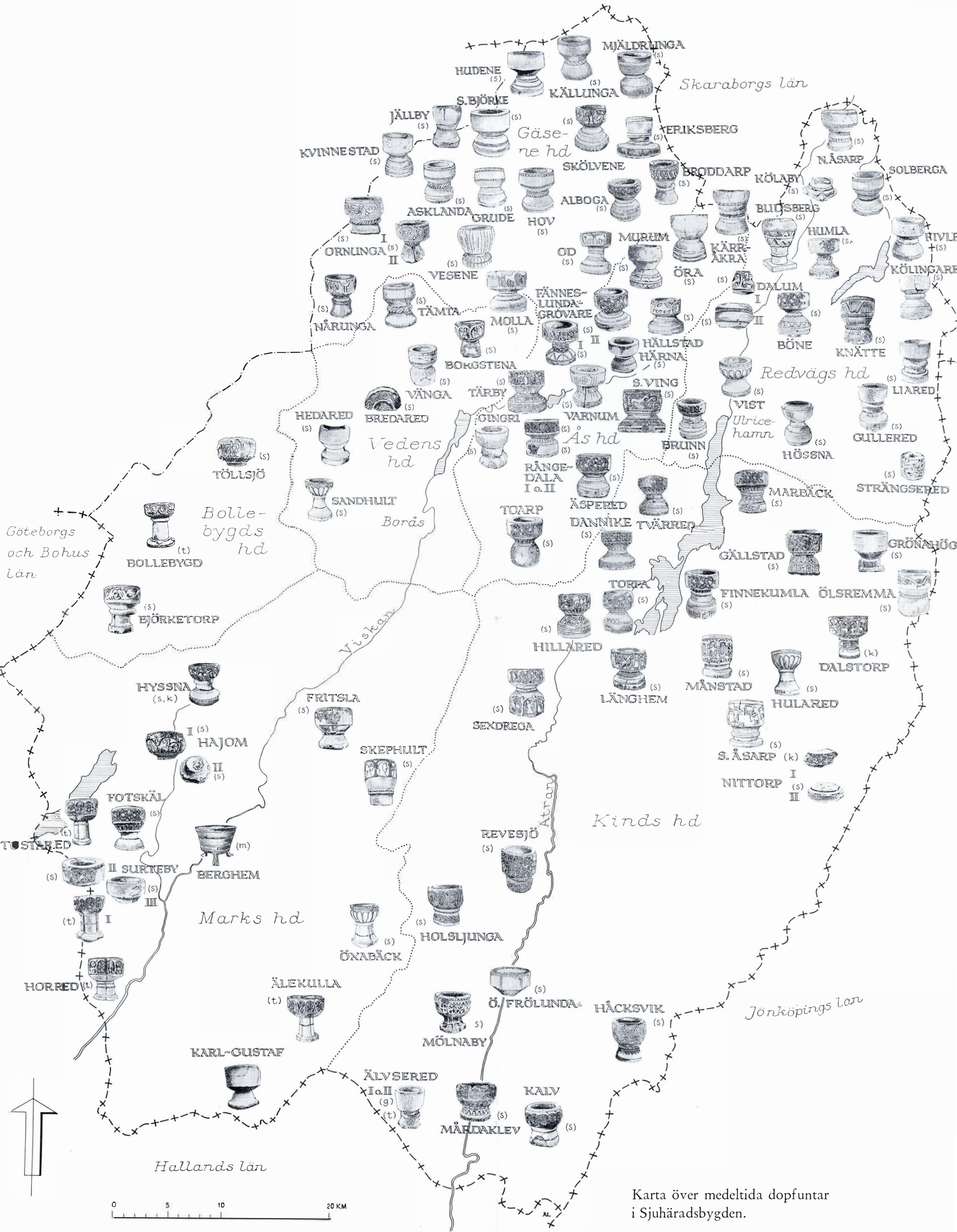
AV
SETH TINGVALL

För att hylla minnet av en tapper västgöte från vår egen bygd, en krigsman, som levde för fyra sekler sedan, har jag skrivit ned dessa kortfattade rader. Minneshyllningen är ägnad Knut Håkansson Hand, som i sitt vapen förde en framåtvänd högerhand i blått fält. Han föddes i Kinds härad och härstammade från gamla västgötska frälseläkter, lierade med landskapets förnämsta ätter. Han växte troligen upp på släktgården Attorp i Södra Säms socken, belägen ej långt från Åsundens strand. Efter ingånget gifte med Märta Arvidsdotter, som tillhörde ätten Drake från Västbo, bebodde han och hans maka Attorps gård. I äktenskapet föddes tio barn. Men lugn och ro förunnades ej familjefadern under längre tid. Västergötland var ju gränsprovins till danskarnas Halland, och ofta förekom krigiska härjningar i gränstrakterna. Under åren 1563—65 innehade Knut Håkansson Hand flera viktiga befäl i kriget mot Danmark. Så t. ex. var han fältöverste i den häravdelning, som i augusti 1565 inryckte i Halland med uppdrag att intaga Varberg, vilket även lyckades. Den 13 oktober samma år slog han en dansk styrka vid Falkenberg och ödelade staden. Kort därefter den 20 oktober 1565 stupade han i slaget vid Axtorna, där han anförde en division av fotfolket. Han begrovs i Gällstads gamla kyrka i släkten Hands gravkor. I en tidningsartikel 1934 uppgavs det, att Hand begrovs i Södra Säms kyrka. Detta är felaktigt, ett fel, som jag själv upprepat i en personhistorisk skildring.

Mycket litet känner vi till om fältöverstens personliga egenskaper förutom hans omvittnade tapperhet. I ett avseende har han gjort sig känd inom ett visst intressant gebit. Han var nämligen en av de få västgötar, som på 1500-talet sysslade med genealogiskt arbete och skrev samman släktredogörelser, vilka bevarats till vår tid. Syftet med dessa anteckningar var att bevisa släktskap mellan honom och hans hustru samt med Stenbockarna på Torpa. Det låg kanske en viss självhävdelse bakom en sådan redovisning av släktled. Ju närmare kungatronen, desto större ära. Att släkten nått långt fram mot makt och härlighet bevisar bl. a. detta att fältöversten kunde räkna dubbel släktskap med Katarina Stenbock, Gustav Vasas 3:dje gemål, att Gustav Vasa höll bröllop på Stockholms slott för fältöverstens syster Gertrud, gift med Herman Fleming, att fältöverstens dotter Brita, som gifte sig med en Lilliehöök, ävenså fick slottsbröllop av Johan III och att Erik XIV:s dotter Virginia blev gift med Håkan Knutsson Hand, en av fältöverstens söner. Många fler intressanta kontakter med stormän och kungligheter kan man leta fram i den Handska ätten — men det anförda får vara nog i denna korta släktöversikt.

Det Handska släktvapnet kan man här och var påträffa i kyrkor i Västergötland och annorstädes. Så t. ex. finns en färglagd vapensköld i Hillareds kyrka, där Virginia Hand, gift med en överste Lilliehöök, ligger begravd. (Den oblatask av silver, som hon skänkte kyrkan, finns ännu bevarad.) Vid Levene kyrka finns en gammal vacker gravsten över Karin Hand med det gamla släktvapnet ut-hugget. Hon var gift med landshövdingen i Älvsborgs län Johan Rytter. Bägge makarna finns i nära kroppsstorlek på denna välbevarade sten. Så har vi en glasmålning av släktvapnet i S:ta Birgitta-kyrkan i Olshammar och även en målning på glas i Lützenkapellet. Till Hand-vapnet i Gällstad återkommer jag senare.

Ätten Hand är sedan länge utdöd, men den lever kvar med den typiska handen i vapnet i den ännu talrika släkten Drake af Hagelsrum. Fältöversten fick det gamla folkkungagodset Hagelsrum i Mållilla som belöning av Erik XIV till evärdlig ägo för sig och sin ätt,

Karta över medeltida dopfontar i Sjuhäradsbygden.

Gravhäll över fältöverste K. Hand († 1565).

och det var hans son Arvid Knutsson, som upptog moderns Drake-namn men behöll som sagt faderns Handvapen. Hans barnbarn var Gustaf Drake, vars sjörövarbragder på gott och framförallt ont skildras av Viktor Rydberg i "Fribytaren på Östersjön". Det kan vara av ett visst intresse för oss boråsare och sjuhäradsbor att veta att här i vår trakt ännu idag finns minst ett hundratal personer, som kan räkna härstamning från den gamle fältöversten. Många av dessa ättlingar har ingen vetskap härom. Jag behöver blott göra ett axplock

inom familjerna Krusell, Brink, Leffler, Bergendahl, af Forselles, Rydman, Westfeldt, af Ekenstam, Tingvall, Nelton, Rejnö och många flera.

Vad finns idag kvar av föremål, som minner om den tappre krigaren? Först och främst vill jag erinra om den stora gravstenen, som ursprungligen fanns i Gällstads gamla kyrka och sedan bevarats i den 1824 nybyggda helgedomen. Det är en ståtlig och väl bevarad gravvård, där krigsmannen tidlöst liksom spejande ser ut mot betraktaren, något bister med sin kala hjässa och sitt långa helskäg. Han är iklädd en förnämlig rustning med två franska liljor som höftornament. Vid hans vänstra sida hänger hans stora slagsvård. På bägge sidor intill hans huvud finns vapen uthuggna, dels hans eget (en hand) och dels han makas (en drake). Tyvärr är det mig obekant om några försök gjorts att uppleta det gamla Handska gravkoret, där kanske fältöverstens kista och slagsvård kunde påträffas.

Jag lämnar Gällstad och dröjer ett ögonblick vid några föremål, som vi äger här i Borås museum, nämligen några tenntallrikar. Dessa blev 1907 funna i en åker i Snårsbo, Sexdrega socken, av en plöjande bonde. Tallrikarna har tillhört fältöverstens svåger hövitsmannen Peder Kijl, gift med Agneta Drake. Det är mycket troligt, att vår gode fältöverste från dessa tallrikar ätit festlig måltid på Kijlarnas arvegods Stora Apelnäs i Roasjö.

I höstas gjorde jag en färd till Axtorna, några mil från Varberg. En svag oktobervind drog fram över de stora vida åkrarna, där en gång för länge sedan en svensk och en dansk här drabbade samman. I min fantasi kunde jag lyssna till artilleriets kärrebysser och falkonetter, till de korsade klingornas metalliska klang, till det högljudda bullret, till de vrålande ropen . . . För min inre syn såg jag en harneskprydd kraftfull krigsman stupa i hjältemodig kamp. Det var Knut Håkansson Hand, som föll. — Från gården och åkerfält steg de höstkalla dimmorna. Det var dags att återvända till nuet.

TANKAR KRING SLAGET VID AXTORNA 1565

AV

ERIK ROSENGREN

SAMMANDRAG AV FÖREDRAG VID ÅRSMÖTET 23/5 1965.

Det blir den 20 oktober i år 400 år, sedan slaget vid Axtorna utkämpades mellan danskar och svenskar som ett väsentligt inslag i det blodiga nordiska sjuårskriget 1563–1570. Slaget är ett av de större, som ägt rum på svensk mark, och kan ifråga om förlusternas storlek och stridens hårdhet närmast jämföras med det avgörande slaget vid Lund den 4 december 1676, där danskar och svenskar ånyo möttes i den månghundraåriga kampen om landskapen kring Östersjöutloppen.

Vid Axtorna var svenskarna överlägsna i antal men besegrades. Man kan med fog fråga varför, hur och med vilken innebörd för framtiden.

Den schweiziske militärhistorikern Jean Jaques Babel har gjort ett försök att beräkna "krigen, mänsklighetens eviga följeslagare". Hans hemska siffror är givetvis rätt diskutabla men ger onekligen tankeställare. Under 5.500 år har mänskligheten plågats, säger han, av 14.500 krig, 3.460 miljoner människor har stupat och de materiella skadorna anger han med siffran 500 trillioner schweizerfrancs.

Kriget kring slaget vid Axtorna har sin del i denna makabra statistik.

Bakgrunden till det nordiska sjuårskriget är ju väl känd. Under de 200 åren 1521–1721 befann sig Sverige i krig under 125 år, mest mot

Danmark. Öresund, Skåne, Blekinge, Halland m. m. stod därvid i förgrunden.

Sjuårskriget lever ännu ”i folkets mun”, framför allt på grund av de metoder, som de krigförande begagnade under striderna till lands. Man härjade, brände och ödelade så grundligt, att spåren var märkbara i de drabbade bygderna under århundraden, ja ännu idag. Till dessa drabbade bygder hörde vår bygd och hela gränslandet mellan Västergötland och Halland.

Danskarna behärskade Västkustens älvmyrningar genom starka fästen, främst Älvsborg, Varberg och Halmstad. Betydelsefulla avgöranden träffades just omkring Varbergs fästning — slaget vid Axetorna var ett av dem.

Militärt var tiden ett övergångsskede. Kring år 1500 hade riddarhärens supremati på slagfältet slutligen krossats, genom den på fotfolket baserade taktik som född i Schweiz småningom utvecklades till den spanska och senare nederländska krigskonsten. Danmarks krigskonst hade en rent kontinental prägel, grundad på legosoldater, yrkesmän. Krutet hade tagits i bruk för ännu rätt otympliga vapen, hakebössor (musköter) och svårrörliga artilleripjäser, med korta skottvidder. Huvudvapnen var alltjämt svärdet och den långa piken. Rytteriet var tungt rustat och slogs med svärd och tunga pistoler. Ledningen av striden utfördes, i den mån den var möjlig sedan svartkrutmolnen hade börjat dölja de stridande, genom ordonnansofficerare. Stridssättet medförde som regel stora förluster på båda sidor.

I Sverige hade utvecklingen tagit en delvis annan riktning. Alltjämt gällde kravet på folkuppådet i yttersta nöd. Gustav Vasa hade genom ”1544 års härordning” skapat ett utskrivningssystem, som medgav upprättandet av ordnade förband, rytteriets ”fanor” och fotfolkets ”fänikor”. Erik XIV, som ju var en beläst, högt bildad och spekulativ natur, hade genom studier av antikens krigshistoria fått inspiration till en ny svensk taktik och krigsorganisation. Så tillkom under de första åren av 1560-talet ”Erik XIV:s fänika”, en framsynt samordning av de olika vapnen, som medgav en genomtänkt kom-

ination av rörelse och eld, av anfall och understöd. Fänikorna sammanfördes till "Konungens eget regemente" och uppsättandet av ett andra regemente påbörjades. Fotfolksfänikan hade en normalorganisation på 525 man och ryttarfanan på 300. Organisationen medgav en smidigare ledning på slagfältet men krävde å andra sidan god utbildning, stridsdisciplin och bra befäl för att fungera väl.

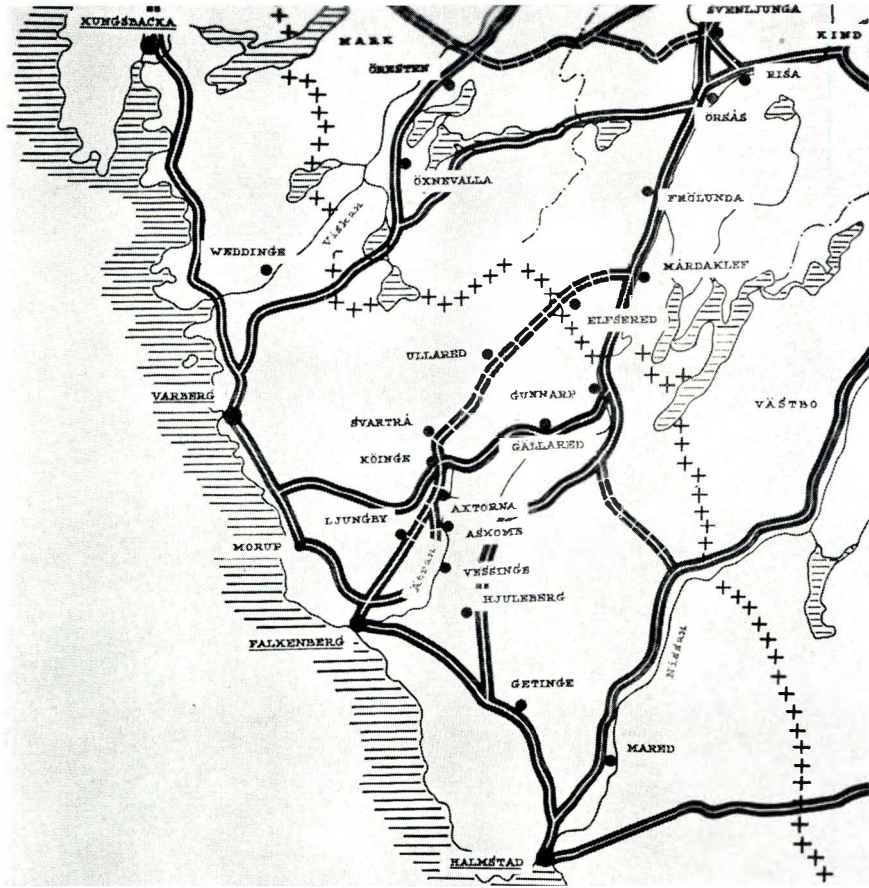
Dåtidens fältherrar hade oftast mycket besvärliga problem att bemästra, som det fordras en hel del fantasi att sätta sig in i. Man får vakta sig för direkta jämförelser med vår tids förhållanden. Hästen var det snabbaste fortskaffningsmedlet, telefon och radio fick man klara sig utan i underrättelsetjänst och stridsledning, det var svårt att underhålla även en ganska liten häravdelning – 10.000 man – och sjukdomar av alla slag var ett ständigt plågoris.

På sommaren 1565 försökte Erik XIV framtvinga ett avgörande till lands genom en sammandrabbning mellan de danska och svenska huvudarméerna. För det ändamålet måste den danska hären, under befäl av den skicklige Daniel Rantzau lockas upp från Halmstad till trakten av Varberg och där om möjligt fångas i en fälla.

Svenskar, under ledning av finländaren Nils Boije stormade Varbergs stad den 28 augusti och den 15 september föll också fästningen i svenskarnas händer. Detta medförde att Rantzau drog norrut för att undsätta Varberg. Knut Håkansson Hand – varom mera på annan plats i denna årsskrift – beordrades med en liten svensk styrka förstöra bron över Ätran vid Falkenberg – i ryggen på Rantzau. Det lyckades. Fällan var gillrad.

Den svenska huvudarmén drog nu söderut längs Ätran för att söka slag med danskarna, som till största delen utgjordes av tyska legoknektar. För att undkomma måste Rantzau utnyttja vad över Ätran – Högvadsån, bl. a. vid Axtorna. Här stod slaget.

Erik XIV lämnade, tyvärr, sin här, innan avgörandet föll. Efter vankelmodig tvekan gav han befälet åt Jakob Henriksson Hästesko och gav sig själv iväg till Jönköping, skyddad av mer än 1.500 man, bl. a. Lasse Västgötes fänika, som hade gjort större nytta i slaget.

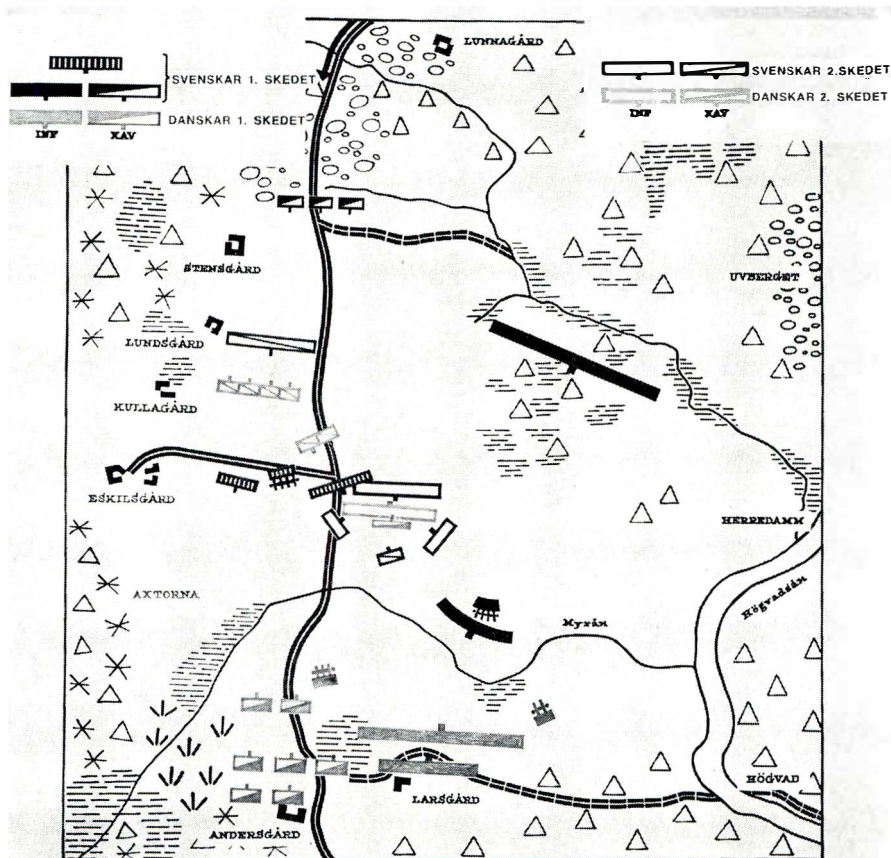

Landskapet kring Axtorna med vägar.

Den svenska hären bestod av 24 fänikor och 15 fanor, tillsammans 8.000 man infanteri, 3.000 man rytteri och 47 ”artilleripjäser”.

Danskarna var underlägsna i antal, 7.000 man fotfolk, 1.800 ryttere och 21 pjäser.

Slaget vid Axtorna den 20 oktober 1565 utkämpades inom en ytterst begränsad yta, omkring 2 km². I öster begränsades slagfältet av Högvadsån, i väster av en skogklädd platå. Terrängen var lätt kuperad, delvis sumpig och bröts av små dungar av träd och buskar.

Härarnas uppställning vid Axtorna.

Vädret var besvärligt, med ihållande regn som gjort vägar och terräng svårframkomliga.

Slaget utkämpades under den korta tiden av 8–9 timmar, från omkring kl. 11.00 till mörkrets inbrott. Detaljer framgår av skisserna, som ger en tämligen god bild av slagets livliga förlopp och de växlande lägena. I centrum för striden stod det s. k. Byaberget, som dominerade det flacka slagfältet.

Den svenska planen var god men den kunde inte genomföras. Av-

görande för utgången var det svenska rytteriets nederlag, medan däremot Erik XIV:s skapelse, det nya infanteriet, kämpade väl. Danskarna hade i Daniel Rantzau en överlägsen ledare, handlingskraftig och med klar och snabb blick för lägets möjligheter.

När mörkret föll var utgången klar. Svenskarna drog sig tillbaka, kvarlämnande sitt artilleri, och fortsatte de följande dagarna reträtten, utan att söka strid på nytt. Danskarna var emellertid också utmattade och ur stånd att förfölja. Rantzau drog sig också han undan, genom att efter övergång av Ätran vika söderut.

På slagfältet räknade segraren in mer än 3.000 döda, flertalet svenskar. Bland de stupade fanns också den tidigare nämnde Knut Håkansson Hand.

Sjuårskriget fortsatte ända till 1570 och freden i Stettin, ”Älvsborgs första lösen”. Slaget vid Axtorna fick – genom utgången – en endast begränsad inverkan på krigets förlopp.

Inledningsvis ställde jag ett par frågor. Hur? Skildringen ger en koncentrerad föreställning om hur det gick till. Varför? Skälen till utgången är naturligtvis flera – konungens avfärd, Rantzaus överlägsna skicklighet, vädret. Men avgörande torde ha varit det svenska rytteriets bristande förmåga att i strid motstå det vältränade tyska yrkeskavalleriet. Konungens reformarbete hade ännu icke nått rytteriets organisation och taktik.

Däremot visade det nyorganiserade svenska infanteriet, trots bristande utbildning i de nya formerna och trots otillräcklig skolning av befälet, att konungen i sitt nydaningsarbete var på rätt väg. Genom slagets utgång och Erik XIV:s avsättning ett par år senare kom emellertid detta reformarbete av sig redan i inledningen. Det skulle dröja ytterligare 50 år, innan Gustav II Adolf tog itu med den svenska arméorganisationen på nytt. På sitt sätt är emellertid Axtorna ett led på vägen mot Breitenfeld och Wittstock.

För närmare studium av slaget vid Axtorna hänvisas den intresserade till Generalstabens krigshistoriska avdelnings (Gustaf Petri) Meddelande från Kungl. Krigsarkivet 1926 ”Axtorna. En studie i organisation och taktik.”

DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING

STYRELSE:

Civ.-ing. AXEL-UNO NYLANDER, ordf.

Doktor SETH TINGVALL, v. ordf.

Bankkamrer HARALD JÖRNMARK, skattmästare

Landsantikvarie INGEGÄRD VALLIN,
intendent och sekreterare

Rektor CARL ANDERSSON

Rektor GUSTAF BOGER

Kom.-rådet FRITJOF BOO

Verkst.-arb. TORSTEN EDLUND

Civ.-ing. ERIK FRANG

Stadsark. ROLAND GANDVIK

Lektor TORSTEN HEDBERG

Direktör GUNNAR HEDELIN

Fru MARGIT HÖRSTADIUS

Skogsarb. KNUT IVARSSON

Kapten BENGT KJELLGREN

Direktör YNGVE MAGNUSSON

Fil. dr. IVAR MOBERG

Bibl.-ass. LILIAN PERSSON*

Redaktör ERIK PERSSON*

Överläkare TOIVO STENSTAM

Notarie GUSTAF ADOLF WESTFELDT

Agronom FREDRIK ZETHELIUS

* Valda av Stadsfullmäktige i Borås

Arbetsutskott:

Herrar NYLANDER, ordf., FRANG, JÖRNMARK, TINGVALL, WESTFELDT
och ZETHELIUS samt fröken VALLIN.

FÖRENINGENS FÖRTJÄNSTPLAKETT har 1965 tilldelats:

Silver:

ERIK ROSENGREN

Brons:

OLOF ANDERSSON, Öxabäck

KARL JOHANSSON, Rångedala

BROR-RUNE SVANHÄLL, Torestorp

Å R S B E R Ä T T E L S E 1 9 6 4

År 1964 var ett jubileumsår för museet i Ramnaparken. Midsommaren 1914 invigdes nämligen Borås museum, varvid man samtidigt högtidlighöll Kulturhistoriska föreningens 10-åriga tillvaro. Vid sitt oktorbersammanträde 1911 hade Stadsfullmäktige bifallit en ansökan från Kulturhistoriska föreningen att i Idrottsparken (numera Ramnaparken) få uppföra de byggnader föreningen ägde och senare kunde komma att förvärva och att i parken även få placera vissa fornminnen. Under de följande åren hade till parken flyttats Kinnarumma gamla träkyrka, Gäsenestugan, Marbestugan, visthusboden från Nittorp och skvaltkvarnen från Istorp. Museisamlingarna, som från början inrymts i en av Enskilda banken upplåten lokal, hade snabbt vuxit så att de måst flyttas, och hade sedan 1904 förvarats i Tekniska skolans vindsvåning tills de nu överfördes till Friluftsmuseet.

Häradshövding Thor Odenocrants, föreningens ordförande, gav vid invigningsdagen en återblick på föreningens arbete. Gunnar Blomgren redogjorde för byggnaderna och samlingarna och hoppades "att det mål föreningen satt sig före, att åt bygden bevara minnen från gångna släkters liv från vaggan till graven, genom helg och söcken, skulle uppskattas och bli till gagn även för vetenskapen".

Landshövding Husberg förrättade invigningen och framhöll i sitt tal: "En hel mängd av de arbetsområden, där våra fäders verksamhet utvecklades, de se nu för tiden ut på ett helt annat sätt än förr. Uppgifterna ha ändrats, nya mål ha kommit och satts fram större och annorlunda . . . Det är givet att vi måste glädjas åt en utveckling som sålunda föregår . . . men vad som nu finnes det har icke tillkommit i och genom den nuvarande generationens möda och arbete. Man får icke förgäta att all kultur har sin historia . . . Vad skulle vi väl säga

om en arvinge, som när han hittar i sin ärvda gård föremål, om vilka han visste att de en gång gladde och gagnade hans föräldrar, ändå tar sig till att utan någon känslans gensägelse kasta dem i skräpvrån? Men vad som gäller om den enskilde, det kan också sägas gälla om det allmänna.”

Första gången Föreningen anhöll om anslag av Borås stad var 1904 i samband med uppställandet av samlingarna i Tekniska skolan, då erhöll man 1.525 kr. dock inte utan att varnande ord uttalats i Stadsfullmäktige: ”Sticker vi fram ett finger nu, blir det sedan att begära anslag till byggnad åt Föreningen.” 1964 har i stadens regi flyttningen till Ramnaparken av Ohlsonska gården pågått, för att där bereda föreningen musei- och expeditiionslokaler.

Årsmötet 1964 hölls den 27 maj i Kinna, där Kinna Hembygdsförening tog emot i eget hus, Lilla Sanden, och vars anläggning på Marieberg även besöktes. Efter förhandlingarna utdelades förtjänstplaketter i guld till Fru Margit Hörstadius, i silver till Rektor Gustaf Boger och i brons till Karl Andersson, Kerstin Brodin, Bengt Johansson, John Johansson och Cissi Sigurdsson. Disponenten Gunnar Ivarsson överlämnade en silverbägare, som inköpts för pengar skänkta av Borås Sparbank.

Höstmötet hölls den 12 november, då landsantikvarie Sven-Axel Hallbäck i anslutning till bilder av en serie träfigurer berättade under titeln: ”Så var det förr.”

Styrelsen har sammanträtt 10/2, 17/5 och Arbetsutskottet 10/2, 14/5 och 12/10.

Arbetet med flyttningen av Ohlsonska gården har (som även nämnts) fortgått, men avbrutits vissa perioder, då stadens fastighetskontor måst disponera arbetarna för andra uppgifter. Härigenom har färdigställandet försenats och inflyttningen kan ske först under 1965. Trångboddheten på kansliet gör de nya lokalerna särskilt efterlängtade, liksom arkivlokalerna kommer att dels erbjuda en säkrare förvaring, dels en systematisk uppställning, som kommer att underlätta arbetet avsevärt.

Besöksantalet vid museet har räknats till 13.904, vartill kommer 9.625 i kyrkan eller tillsammans 23.529. I kyrkan har 31 vigslar ägt rum.

Årsboken Från Borås och De Sju Häraderna, årg. 19, ägnades främst åt Kinds härad med bl. a. ett par artiklar om Torpa.

Museets arkiv har 1964 tillförts en osedvanligt stor mängd handlingar. En ganska omfattande samling arkivalier från provinsialläkarexpeditionen har överlämnats bestående av journaler och rapporter av olika slag. En förteckning är uppgjord men ev. kan en gallring ske, varför antalet häften ej definitivt kan uppges. Från Kronäng, Örby socken, har av herr Sven Larsson grosshandelsfirmans gamla räkenskaper överlämnats till museet, varibland 2 band med tygprover. Från Brättingstorp, Örby, har ett 10-tal prov- och mönsterböcker erhållits. En hel del av dessa prover utgöres av handvävda bomullstyger från trakten.

Den föregående år påbörjade avskriften av gamla handlingar tillhörande Ulricehamns stadsarkiv har fortsatt och 562 sidor har under året tillkommit. Liksom tidigare göres en kopia till arkivet i Ulricehamn.

Cirka 275 sidor omfattar gårdshandlingar från Hestra gård i förutvarande Torpa socken, vilka överlämnats av fru Göta Olsson.

Bildsamlingen har tillförts dels kopior av Gustaf Ewalds år 1962 till Kulturminnesrådet skänkta negativ från Älvsborgs län, vilka nu kopierats och utgör c:a 600 bilder. Negativen från Sjuhäradsbygden, c:a 300 stycken, förvaras i Borås. 16 album med fotografier samt därutöver ett stort antal kort har tillsammans med gamla handlingar överlämnats från Flamenska sterbhuset. Bilderna torde vara c:a 1 000 st. till större delen personfotografier. Fröknarna Ingrid och Vivian Weylerth har skänkt album, noter, fotografier m. m. och en tavla med motiv från Almenäs samt dessutom en del föremål. Av fru Gun Reiter har museet fått fotografier, noter och tidningsurklipp m. m.

Biblioteket har genom bytesförbindelser, gåvor och inköp tillförts 452 volymer.

Någon *utställningsverksamhet* har på grund av personal- och lokalbrist ej ägt rum. Föremål ur samlingarna har varit utställda vid specialskyltningar och utlånats i samband med reklamfotografering m. m.

Många gåvor har även under 1964 överlämnats till föremålssamlingen. Katalogen upptog vid årets slut 30.450 nummer. Under året har tillkommit över 1.200 nummer, därutöver fanns vid årsskiftet ett antal ännu omärkta föremål, som inkommit under de sista veckorna. Den stora accessionen inom såväl arkiv- som bildsamlingarna tillsammans med föremålen har betytt ett intensivt arbete på expeditionen. Utöver märkning och beskrivning tillkommer ofta rengöring, lagning m. m. innan sakerna kan placeras in på sina platser. Trångboddheten har betytt svårigheter att förvara magasinerade föremål på ett systematiskt sätt.

Bland nyförvärven kan nämnas:

Dräktsamlingen har ökats med klänningar, förkläden, skor, sommarkappa av linne, kjolar och blusar, handskar, halvvantar, kragar, fischyer, isättningar, manschetter, lösärmar, halsdukar, skärp, solfjädrar, parasoller, hårklädslar, schalar, huvuddukar och hattar m. m. Bland herrkläderna kan nämnas: Bonjour, frack, sportkostym, sommarkostym av linne, höga hattar m. m.

Barnkläder: kolt till gosse, bärpåsar och bärklänningar, mössor, underkläder, jacka m. m.

Övriga textilier: Bland gåvorna ingår dukar i damast och dräll, servetter med olika mönster, bl. a. en med invävt årtalet 1705. Prov på linnetafet vävd i Dalsjöfors för Landstingets byggnad. Hemvävda bolster- och dynvar med vackra randningar. Lakan med fina hålsömmar eller broderi. 3 st lapptäcken med olika tygmönster. En lång bänkdyna med mönstervävd översida och undersida av skinn. Broderade gardiner och draperier. Spetsgardiner, broderade mattor, kuddar och dukar, vävda och broderade bonader m. m.

Fru Elise Erikson, Rydboholm, överlämnade till museet den rya som hon på 1930-talet påträffade smutsig och ovårdad på en gård i Mark.

Västgötaryor var en gång en stor artikel i gårdfarihandlarnas varulager, men få finns bevarade i bygden.

Möbler och instrument. En taffel, ett tvådelat runt bord och en soffa i mahogny samt ett ekskåp tillhör gåvorna. Soffan har tillhört Hans Nellson och hör samman med den säng museet tidigare fått. Soffan har skänkts av arvingarna till möbelhandlare Bror Lindgren, vilka överlämnat ett flertal andra föremål. Dessa har ännu ej alla hunnit märkas utan kommer att redovisas följande år.

Då räntemedlen till *Margit Hörstadius Donationsfond* blivit tillgängliga först vid årsskiftet 1964–65 har några större inköp ej gjorts under året. En livlig insamlingsverksamhet har dock startats och mötts med stort intresse. Särskild redogörelse härför lämnas i separat årsredogörelse.

I sammanhanget bör också nämnas det förnämliga textilförvärv som Borås stads drätselkammare gjort, då man för 35.000 kr förvärvat en 1500-tals gobeläng med måtten 5x4 meter, färgerna är väl bibehållna med övervikt för klart rött och blått. Avsikten är att den skall komma att hänga i Kulturhuset. Gobelängen tillhör en tapetsvit med motiv ur Alexander den stores liv och föreställer drottning Tamorys med sin son inför Alexanders tron. Den kände flamländske konstnären Bernart van Orley (omkr. 1492–1542) uppgives ha ritat kartongen, och den är vävd i Brüssel under senare hälften av 1500-talet. 5 tapeter tillhörande samma vit finns i museet i Boston, U.S.A. Andra kända tapetserier av Bernart van Orley är Abrahams historia i Mus. für Kunstgeschichte i Wien, Maximilians jakter i Louvren, Paris, och Slaget vid Pavia i Museo Nazionale, Neapel. En del av konstnärens kartonger finns bevarade. Orley är känd som målare och har även sysslat med glasmålning. Han har sålunda utfört de praktfulla glasfönstren i Sainte Gudulle i Brüssel. Konstnärens bästa verk anses dock ha skapats inom tapetväveriet. Under påverkan av Rafael upptog han renässansens klara kompositionsschema med färre figurer och en klarare uppdelning i motsats till den tidigare vanliga massverkan av hopträngda figurer. Landskap och ar-

kitektur får större betydelse för kompositionen. Så småningom får hans figurer stor dramatisk rörlighet.

Orley och hans efterföljare fick stor betydelse för tapetväveriets utveckling i Flandern, och de stora vävda tapeterna kom att i stor utsträckning ersätta monumentalmåleriet.

Det är glädjande att Borås stad, som tidigare äger flera prov på modernt tapetväveri, genom detta förvärv har fått ett exempel på äldre förnämlig textilkonst.

Förberedelsearbeten för överflyttningen till nya lokaler har under året ägnats en hel del arbete. För förvaring av mindre textilmålningar har pappskivor med plastskydd iordningställts, varigenom de dels blir lättare att förvara, men också kan demonstreras och användas för studier utan att man behöver plocka i varje sak. Papprullar för större föremål, som kan rullas, har likaså anskaffats, och genomgång och uppordning av samlingarna pågår. Ett omfattande arbete har ägnats åt bildsamlingens uppordnande och registrering. Bror Sewed Johanssons samling på c:a 1.700 bilder har sålunda genomgått, medan de c:a 5.500 negativerna ej ännu kunnat kopieras och registreras. Insortering av äldre handlingar i arkivkapslar pågår. Dessa har hittills måst förvaras i allehanda skåp och lådor, dels på expeditionen dels i övriga museibyggnader, men kommer nu att kunna sammanföras i de nya arkivlokalerna.

Forskare- och studiebesök har ägt rum i ökad omfattning och konsultationsverksamheten per brev, telefon och vid besök har likaså ökat och omfattar förfrågningar av mycket olika slag: Litteratur, dräkter, behandling av möbler samt övrig konservering m. m., man söker fotografier av personer och byggnader eller vill ha uppgift om olika föremålsgruppers förekomst, benämning m. m. Studiegrupper och föreningar har förlagt sammanträden till museet: t. ex. smidesmästare, textilkonstnärinnor, "Känn Din stad", deltagare i färgkurs m. fl. Ett flertal förfrågningar från lärare rörande samlingarnas utnyttjande i samband med undervisningen har förekommit.

Tjänsten som *landsantikvarie* och sekreterare i Kulturminnesrådet

har även 1964 medfört handläggning av ärenden inom olika områden. Utöver av Statliga myndigheter: Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen, Vägmyndigheterna, Länsarkitekten, Arbetsmarknadsstyrelsen, Byggnadsstyrelsen samt av kyrkliga myndigheter främst Stiftsnämnderna i Göteborg och Skara genom remisser eller förordnande översända ärenden har den konsultativa verksamheten visat en ökning, då förfrågningar från kommuner, pastorat och enskilda per brev och telefon och vid besök blivit allt vanligare.

I flera *kyrkor* har restaureringsarbete pågått, varvid landsantikvarien varit kulturhistorisk kontrollant. Ärenden rörande konservering eller förvaring av kyrkliga föremål förekommer också regelbundet. Under året har ärenden berörande följande kyrkor förekommit: Borgstena, Hudene, Öra, Ulricehamn, Gunnarsjö, Sätilla, Mossebo, Hajom, Seglora, Holsljunga, vidare ärenden rörande den gamla kyrkogården i Björketorp och prästgården i Dalstorp.

Beträffande äldre byggnader har under året Bäckagården i Marbäck, som Björkmanska släktföreningen nu svarar för, förklarats som byggnadsminnesmärke. Hägna gamla gästgivaregård har förvärvats av hembygdsföreningen i Gäsene och man kommer att sätta i varje fall den gamla manbyggnaden i stånd. I Mårdaklev har den äldsta gästgivarebyggnaden i Klev tillsammans med en äldre affärsbyggnad på samma tomt förvärvats av hembygdsföreningen där. Ulricehamns rådhus har inspekterats i samband med ombyggnad för att här bereda polisen arbetslokaler. Ett flertal förfrågningar rörande bevarandet och istandsättande av gamla byggnader i enskild ägo har förekommit.

Tyvärre finns ej inom Sjuhäradsbygden några som helst fonder eller donationer för den allmänna kulturminnesvården. Det skulle många gånger behövas en ganska liten summa för att en intresserad enskild person eller hembygdsförening skulle kunna intresseras för att bevara en gammal karaktäristisk och värdefull byggnad, stenbro eller annat minnesmärke.

Fornminnesärenden har i många fall blivit aktuella i samband med

vägarbeten eller byggnadsplaner. Genom riksantikvarieämbetets försorg har utgrävningar skett inom Ulricehamns stad, föranledda av väganläggningar. I samband med grustäkt har fornlämningar i flera fall hotats eller skadats. Ärenden berörande fornminnen har förekommit på följande orter: Ö. Frölunda, Mjöbäck, Tranemo, Dals-torp, Svenljunga, Sexdrega, Hössna, Kölabý, Grude, Hov, S. Ving, Fänneslunda, Gingri, Kinna, Sätilla.

Flera av vägärendena under 1964 har rört nystakningar på långa sträckor, där fornminnen i flera fall kommer att beröras. Även natur-skyddsfrågor har varit aktuella i samband med vägärenden.

Anmälan om nya *grustäkter* har i 17 fall föranlett besiktningar. Den nya naturvårdslagens anmälningsplikt även för äldre täkter, torde komma att öka möjligheten att i framtiden få täkterna mindre stö-rande för landskapsbilden.

Byggnadsplane- och tomtärenden har under året varit flera än ti-digare, 75 stycken. Liksom föregående år har fritidsbebyggelsen ut-gjort en stor del av dessa. På allt fler ställen har förbud införts för bebyggelse inom strandområden utan tillstånd av länsstyrelsen. Det har visat sig allt svårare att bedöma ärenden var för sig. Behovet av fritidsområden i framtiden kan lätt äventyras om avstyckningar kommer till stånd utan att hänsyn tages härtill. Flera planutvidg-ningar inom samhällena har visat sig beröra fornminnen. Att avsätta en mindre ruta kring en rest sten eller att lämna en tomt inom ett villaområde obebyggd är inte alltid en lycklig lösning, då problemet vem som skall sköta detta område förr eller senare blir aktuellt. Vid allt planläggningsarbete är de nya ekonomiska kartorna till god vägledning för planförfattare, då man på ett tidigt stadium i arbetet kan konstatera förekomsten av fornminnen, och det blir större möj-lighet att anpassa bebyggelsen därefter.

Naturskyddsärendena har även ökat. Skogsplanteringar på gamla odlingar förekommer i stor skala i Sjuhäradsbygden. Landskapet kommer härigenom att ändra karaktär och den mörka barrskogen ersätter i stor utsträckning lövskogen. Detta inverkar också på flo-

ran och det blir ett alltmer angeläget önskemål att på några platser kunna bevara reservat av odlingslandskapet med karaktär av äng eller hage. När samhällena växer måste också behovet av grönområden tillgängliga även för barn och äldre tillgodoses i anslutning till bebyggelsen.

Hembygdsrörelsen visar stor livaktighet. I Limmared har under året den gamla glasmästarebostaden från brukets första tid, som hembygdsföreningen där flyttat, nu kunnat invigas och öppnas för besök. På flera håll har upprustning skett av anläggningarna. Många föreningar sysslar med torpinventering, insamling av fotografier, filmning, arbete på sockenbok m. m. En sak som man också börjat ägna intresse är uppröjning och städning kring ortens fornminnen. Många föreningar erhåller årliga kommunala anslag, man ordnar fester, har folkdanslag m. m.

Landsantikvariens resdagar har varit 113, varvid i regel flera platser besökts samma dag. Liksom tidigare har hon undervisat i Textilkonsthistoria vid Textilinstitutet, hållit ett flertal visningar och föredrag, publicerat artiklar i tidskrifter, tjänstgjort som ciceron vid resor. Syföreningen för Ramnakerkan har sammanträtt i Fällhult. Landsantikvariern är medlem i styrelsen för Institutet för Västsvensk Kulturforskning vid Göteborgs Universitet, Stiftelserna Seglora gamla prästgård och Gäsene Tingshus, De Sju Häradernas Hemslöjdsförening samt är ledamot i Kommittén för utgivande av beskrivning över Västergötland, i styrelsen för Västergötlands Turisttrafikförening och Turistkommittén i Borås, hon är även suppleant i byggnadsnämnden i Borås.

T. o. m. 15 oktober 1964 tjänstgjorde fröken Inger Davidson på museets kansli. 1 februari 1965 kunde tjänsten återbesättas med ordinarie innehavare, då förvaltare Thorsten Andersson tillträdde densamma. Från mitten av december hade då endast tillfällig hjälp funnits på kansliet. Detta har gjort landsantikvariens arbete speciellt betungande, då arbetet på expeditionen med skrivarbete, räkenska-

per, diarietföreling och annan registrering, personalledning m. m. måste utföras utöver ordinarie arbetsbörda. Diarietförda skrivelser utgjorde 3.919. Genom anslag från arbetsmarknadsstyrelsen har 4 arkivarbetare beretts arbete vid museet, varav en med placering i Ulricehamn.

Borås i maj 1965.

A.-U. Nylander

Ordförande

/ Ingegärd Vallin

Sekreterare

GÄVOR HAR SEDAN ÄRSMÖTET 1964 ÖVERLÄMNATS AV

Tandläkare Rikard von Ahn, Borås	Fru Signe Lundgren, Borås
Fröken Alice Andersson, Borås	Fru Ing-Marie Lusensky, Borås
Lektor Elna Bengtsson, Borås	Fru Nilsander, Kinna
Borås Wärfveri AB, Borås	Herr Stig Nyberg, Göteborg
Fru Gunborg Carlsson, Borås	Direktör och fru Axel Nylander, Strömsfors
Herr Harry Davidson, Borås	Fru Clara Nyman, Borås
Fröken Inger Davidson, Borås	Doktor E. Odencrants, Borås
Fru Karin Engdahl, Kinna	Oscar Ohlsons AB, Borås
Fru Elise Erikson, Rydboholm	Herr Gunnar Olofsson, Sandared
Fröknarna Flaméns dödsbo, Borås	Fru Göta Olsson, Borås
Fru Alfhild Foghammar, Borås	Fru Ellen Pettersson, Borås
Gulins AB, Borås	Fröken Lizzie Pettersson, Borås
Doktor Erik Hagberg, Borås	Teol. doktor E. Petzäll, Borås
Herr H. Hessner, Borås	Fru Gun Reiter, Borås
Fröken Alfhild Johansson, Ulricehamn	Fröken Gerda Rodling, Fritsla
Fröken Berta Johansson, Ulricehamn	Ingenjör Sven Sjölin, Borås
Fru Ragna Jörnmark, Sparsör	Fru Ester Svenbert, Borås
Herr Carl Karlsson, Viskafors	Fru Anna Svensson, Horred
Fru Augusta Kaspersson, Istorp	Herr Ivar Svensson, Sandared
Herr G. Klefve, Mårdaklev	Doktorinnan Elsa Wahlstedt, Borås
Herr Sven Larsson, Örby	Landsantikvarie Ingegärd Vallin, Borås
Fru Ester Lindén, Borås	Fru Elin Werda, Borås
Herr och fru Gustaf och Lalla Lidman, Borås	Direktör Lars Vernergrén, Örby
Herr Theodor Lindblad, Vaxholm	Fröknarna Ingrid och Vivan Weylert, Borås
Bror Lindgrens arvingar, Borås	Lantbr. Eric G. Williamssons arvingar, Od
Fru Edith Lindgren, Borås	Doktor Olof Wretborn, Borås
Lions Club, Borås	Herr Carl Zachrisson, Borås
Fröken Ingrid Lundberg, Göteborg	

FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA

BOLLEBYGDS HÄRAD

Björketorps hembygdsförening: Ordf. Arvid Åblad, övriga medlemmar Anna Magnusson, Malte Eurenus, Olof Andersson, Gunnar Karlsson, alla Rävlanda, Albert Jonsson, Hindås, och Karl Engström, Sandlid.

Bollebygds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Holmer Alfredsson, v. ordf. Gösta Johansson, kassör Sven Svensson, sekr. Astrid Svensson, ledam. Allan Claesson, Arvid Johansson, Nils Nätt, Andin Bengtsson, Gustav Karlsson och Josef Nilsson.

Töllsjö hembygdsförening: Ordf. John Andersson, Horsared, kassör Erik Karlsson, Henå, ledam. Fritz Johansson, Björkered, Evert Johansson, Gantarås, och Gustav Johansson, Backagården.

GÄSENE HÄRAD

Gäsene hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Artur Florén, Fåglavik, v. ordf. Allan Skoog, Ljung, sekr. Bertil Björkenor, S. Björke, kassör Gösta Kyrkander, Mjäldrunga.

Stiftelsen Gäsene tingshus: Ordf. Ture Åberg, v. ordf. Ingegärd Vallin, sekr. Helmer Ljungkvist, kassör Allan Skoog, samt Erik Svensson. Under året har Stiftelsens skuld kunnat minskas till 5.000 kr. tack vare 5 års hyresinkomster och att några större underhållsarbeten ännu ej behövts på tingshuset.

Hudene hembygdsförening, Fåglavik: Ordf. folkskoll. Sigvard Sunnergren, v. ordf. o. sekr. Göte Hallberg, kassör o. stugvärd Artur Carlsson. Vid inbrott i fornminnesstugan har ett flertal värdefulla föremål stulits.

Jällby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Herbert Carlsson, v. ordf. Astrid Andersson, sekr. o. kassör Paul Fredriksson.

Källunga hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Närunga Missionshistoriska museum: Föreståndare pastor Roland Johansson.

Od. Odqvistska släktföreningen: Ordf. prof. Folke K. G. Odqvist, v. ordf. generalmajor Gösta Hj:son Odqvist, skattmäst. folkskoll. Rune Sandemyr, sekr. o. v. skattm. Fru Kerstin Björkman, ledam. disp. Bertil Davidson.

Det 10:de ordinarie släktmötet hölls i Od den 14.8. 1965. Vice ordf. höll ett uppskattat anförande om sin far, föreningens sedan föregående släktmöte avlidne hedersordförande, överstelöjtnant Hjalmar Odqvist, Uppsala. Deltagarantalet var stort. Medlemsantalet i föreningen uppgår till över 180. Den byrå från Ljunga, som tillhört anmodern Gunnur Högberg, har blivit överförd till släktmuseet, vars tomt under året genomgått en omfattande upprustning. Föreningen har under 5-årsperioden 1960—64 delat ut sammanlagt 6 utbildningsstipendier till yngre släktmedlemmar på sammanlagt 3.200 kr.

Skölvene hembygdsförening: Ordf. prostén Herbert Karlsson.

Svältornas fornminnesförening: Ordf. Simon Johansson, v. ordf. Oskar Ordqvist,

sekr. Evert Lindgren, kassör Sten Svensson. Man hyser förhoppning att kunna lösa frågan om en museibyggnad under 1966.

Vårgårda hembygdsförening: Rolf Svensson, Folke Bernemalm, Sven Östberg, Mats Andersson, Karl Ivar Ekberg och Nils Tenroth. En hembygdsförening har anordnats med intendent P. H. Rosenström som ledare.

KINDS HARAD

Ambjörnarp hembygdsförening: Ordf. folkskoll. Arvid Johansson, v. ordf. disp. Erland Karlsson, sekr. fröken Elvira Hansson, kassör köpman Daniel Nilsson.

Dalstorp-Nittorps hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, Åvik, v. ordf. Arvid Thun, Dalstorp, sekr. Mats Josefsson, kassör Luther Johansson, stugvärd Gustav Johansson, stugvärdinna Valborg Johansson. Inspelning av en film från kommunen pågår.

Grönahögs hembygdsförening: Ordf. Fritz Karlvall, v. ordf. Elof Törnkvist, sekr. Dagny Gotting, v. sekr. Hilding Svensson, kassör Gustaf Kjellén. De två byggnader föreningen äger har flyttats till tomten vid bygdegården och kommer att färdigställas och möbleras.

Gällstad. I Nånarp bevaras en stuga och en kölna.

Hillareds hembygdsförening: Ordf. Sture Svensson, v. ordf. Bertil Karlsson, sekr. Gustav Good, kassör Sture Franzén, samt Ella Karlsson.

Häcksviks hembygdsförening: Ordf. o. kassör Janne Johansson, Skäremo, ledam. John Hansson, Axel Abrahamsson, Klara Larsson, John Martén och Erik Larsson. Vedboden och garaget har målats. Inventering av gamla torp och lägenheter pågår. Föreningen har haft besök av Örsås hembygdsförening.

Kalvs hembygdsförening.

Limmareds hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Arvid Svensson, sekr. o. kassör Carl-Erik Breidegård, ledam. Stina Johansson, Rick. Pettersson, Bror Larsson, Gunnar Jönsson och Valter Axelsson. Herr Artur Nyman har till föreningen överlämnat ett manuskript om Openstens fästning.

Ljushults hembygdsförening: Ingen verksamhet.

Långhems hembygdsförening: Ordf. o. kassör Carl Holmberg, ledam. Mats Westberg, Edit Nyman och Karl-Erik Enoksson. En del föremål har tillförts samlingarna.

Marbäck: Björkmanska släktföreningen: Bäckgården håller på att upprustas.

Månstads hembygdsförening: Ordf. Carl Strömbom, sekr. Lilly Kraft, kassör Axel Lind, ledam. Sture Larsson, Oskar Gripenstam, Martin Johansson och Evert Larsson.

Mårdaklevs naturskyddsförening: Hembygdssektionen: Ledamöter: Mia och Gustav Andersson, Möllevik, Edit Andersson, Skåpanäs, Maja Alqvist, Skogshill, Gustav Klevve, Klev, Viktor Andersson, Lönhult, och Arvid Alenäs, Alnäs. Restaurering och uppbyggnad av den inköpta gamla gästgivaregården på Klev har under året fortsatt. Några rum har iordningställts och försetts med möbler och andra inventarier. Det gamla handelslagret som även förvärvat har genomgått och inordnats i bodens olika hyllfack.

Sexdrega hembygdsförening: Ordf. Stig Engström, v. ordf. Gunnar Svenningsson, sekr. Gunnar Larsson, kassör Dagmar Hansson, samt kyrkoherde Bertil Eriksson.

Sjötofta hembygdsförening: Ordf. Ernst Andersson, sekr. Lars Gunnar Odéen, kassör David Johansson.

Svenljunga hembygdsförening: Ordf. Richard Nyman, ledam. Elsa Hilmersson, Gustaf Bynander, Rune Gedda, Walla Bowald, Birgit Axelsson och Ingemar Jansson. Föreningen har ordnat fem tipspromenader. Ordnat en utsiktspunkt på Viseberg med jordfasta bänkar och bord. Kaffeservering har förekommit vid hembygdsstugan alla sommarsöndagar. Majstång med midsommardans för barn. Svenska flaggans dag firades vid hembygdsstugan. Kindsgillet gästade föreningen vid sin vårutflykt i Kindsbygden.

Tranemo hembygdsförening: Ordf. dir. Knut Palmquist, v. ordf. Sven-Olof Pettersson, ledam. fru Margit Bexell. Styrelseledamoten Fru Anna Claesson har under året avlidit. Hennes stora, varma intresse för hembygdsstugan har givit resultat, som i långa tider kommer att skänka efterkommande stor glädje. — En midsommarfest har ordnats i parken.

Tvärreds hembygdsförening: Ordf. Arvid Larsson, v. ordf. Bertil Gardell, sekr. John Svensson, kassör Torsten Klasson, ledam. Inger Josefsson, Gunhild Eliasson, Evert Johansson. Man har planer på att upprusta Bohmans kvarn. Ägaren, Hadar Nilsson, har i så fall lovat skänka kvarnen till föreningen. En vandring dit ordnades i oktober. Det fordras utan tvekan många arbetstimmar om planerna skall kunna förverkligas, men möjlighet finns, då bl. a. en mall till det gamla vattenhjulet finns. Vandringen fortsattes till hjortparken på allmänningen där sex vackra djur betade, och sedan vidare på den gamla kyrkvägen till Tvärreds gamla kyrkoruin på Stommen. De så kallade "Skåpaliderna" forcerades. Denna benämning har uppkommit av att här började våra fäder springa eller efter gammalt talspråk "skåpa" när kyrkklockorna började ringa. På så sätt kom kyrkobesökarna fram i rätt tid till gudstjänsterna.

Ölsremma hembygdsförening: Ordf. Hjalmar Hulander, v. ordf. o. stugvärd Oskar Gabrielsson, kassör Åke Johansson, sekr. John Valfridsson. Ett uthus från arrendatorsbostaden i Ölsremma prästgård har rivits och uppforslats till hembygdsstugan. Byggnaden kommer att inrymma vedbod, hemlighus samt ett utrymme för förvaring av större föremål, som ej kan inplaceras i stugan.

Örsås hembygdsförening: Ordf. Vilgot Josefsson, v. ordf. Karin Englund, sekr. Ellen Kristensson, materialförvalt. John Svensson. Traditionellt midsommarfirande med dans kring majstång ordnades vid hembygdsstugan. En del reparationsarbeten har utförts och inventarier till samlingslokalerna skaffats.

Under året har föreningen förlorat två av sina mest nitiska styrelsemedlemmar. Båda verksamma sedan föreningens bildande: Karl Ahlgren som kassör och Syster Anna som v. sekreterare, Syster Anna har inte bara varit styrelseledamot utan den drivande själen och uppoffrande arbetaren för hembygdsarbetet. Hon spred alltid glädje och trevnad omkring sig och hon kände väl till gamla arbetsredskap och var alltid redo att hjälpa till.

Östra Frölunda hembygdsförening: Ordf. Gunnar Nyhage, kassör Axel Johansson, ledam. Nils Torén och Per Johansson.

MARKS HARAD

Berghems hembygdsförening: Ordf. handl. Erik Carlsson, Bäckäng, kassör Inga Andersson, Karlsro.

Fritsla naturskyddsförening, kulturhistoriska sektionen: medl. Leif-Eric Aronsson,

Nils Andersson och Sven Svensson. Vid föreningens stuga Hallen har under sommaren arbeten med trädgården ägt rum. Gräsmattorna har jämnats till och stenlagda gångar har ordnats till ingångarna. Anslag härtill har erhållits av Fritsla kommun. Verksamheten på Hallen har varit livlig med många sammankomster av olika slag. En känn-din-bygd promenad företogs annandag påsk i trakten av Ramslätt. Vid bussutflykter har kulturminnen besökts bl. a. i Kind.

Föreningen tar gärna emot besök av föreningar ute i bygden. Man visar Kolebäcksguven, naturparken vid Silänge Kvarn och Hallen, där kaffe kan ordnas.

Horreds hembygdsförening: Kommunen har till föreningen överlämnat den ryggåsstuga som inköptes för ett par år sedan.

Hyssna hembygdsförening: Ordf. Wolmar Arvidsson, v. ordf. Fridolf Arnell, sekr. Hugo Johansson, v. sekr. Maj Persson, kassör Karl Asserlund, ledam. Algot Karlsson, Rut Arnell och John Karlsson. Nya träräcken har under hösten uppförts på den gamla stenbron vid Hyssna gamla kyrka. Fröken Alfhild Frigård har planterat in gamla kulturväxter vid hembygdstugan och på lördagarna satt in blommor i stugan. Talrika studiebesök har förekommit under sommaren. Föreningens sommarresa ställdes till Marstrand och Trollhättan. Hembygdsföreningen har även åtagit sig vården av Kärra gamla stenvalvsbro över Storån i Sätilla, där en ny landsvägsbro kommer att uppföras i närheten av den gamla.

Kinna hembygdsförening: Ordf. Knut Ivarsson, v. ordf. Stig Bengtsson, sekr. Rolf Gustafsson, kassör Karl Ottosson, medl. Anna-Stina Söder.

Kinnarumma hembygdsförening: Stiftelsen Hembygdsmuseet har ordnat med flyttning av stugan invid skolområdet, och den är i det närmaste iordningställd.

Kungsäters hembygdsförening: Ordf. Einar Karlsson, Dalbo, ledam. Gunnar Johansson, Hakatorp, Seth Larsson, Karl-Gustaf, Lisa Johansson, Torsäng, Elis Andersson, Torsebo, Karl E. Johansson, Märkedal, Johan Abrahamsson, Djupadal, Folke Karlsson, Torp, Kungsäter, och Kerstin Brodin, Göteborg.

Seglora hembygdsförening: Ordf. Fru Valborg Gustavsson, v. ordf. folhögskollär. Åke Backlund, sekr. Karl Julius Johansson, kassör Hugo Fransson, ledam. Signhild Persson, Erik Person, Anton Ericson, Elof Andreasson. Medlemmar 228. Årsmöte har hållits vid "Tåstugan" med god anslutning.

Skene hembygdsförening: Ordf. Carl-Axel Johansson, kassör Filip Karlsson, sekr. Gustav Larsson, ledam. Oskar Pettersson, Margit Eriksson, John Johansson, Gunnar Claesson. Vid årsmötet talade Knut Hansson, Brännared, om "Vad som fordom hänt i Marks bygder". Fyra lyckade utflykter under måtto lär känna din hembygd har ordnats. Samlingarna har fått en del nyförvärv och Anjougården, som hållits öppen för allmänheten under sommarsöndagarna, har haft många besök av grupper och enskilda. Planering av en hembygdspark pågår. Liksom föregående år har forskningarna i bygdens historia bedrivits alltifrån de offentliga arkiven till de enskilda gårdarnas gömmor, vilket givit ett betydande material till den omfattande torpinventering som under året bedrivits. Den första etappen var klar till höstträffen då en stor karta förelåg, där varje känt torp eller backstuga utmärktes med en nål, vars nummer hänvisar till ett register med detaljerade uppgifter. Den traditionella julmarknaden på Anjougården rönt stor tillslutning och intresse från allmänheten.

Torestorps hembygdsförening: Ordf. Bror-Rune Svanhäll, v. ordf. Karl Andersson, sekr. Knut Pettersson, v. sekr. Anders Persson, kassör Elsa Persson, v. kassör

Knut Eriksson, intendent Tor Asking, ledam. Hildur Henriksson, Margareta Svanhäll, Carl Bergman och Artur Augustsson.

Västra Marks hembygdsförening: Ordf. Johan Ekberg, sekr. o. kassör Bo Davidsson, ledam. Einar Nygrell, Torvald Segrell och Agnes Larsson.

Alekulla hembygdsförening: Ordf. Oscar Carlsson, Brobacken, ledam. Allan Karlsson, Dal, Göran Svensson, Dal, Einar Sjögren, Skolhem, Johan Nordgren, Skällared, Elin Andersson, Brastorp, Dagmar Andersson, Sjöbo, Märta Persson, Björnsås, Berta Larsson, Stommen, och Selma Zackrisson, Rörås.

Öxabäcks hembygdsförening: Ordf. Gösta Sandblom, v. ordf. Daniel Strömhäll, sekr. John Johansson, kassör Anders Johansson, intendent Olov Andersson, samt Einar Svensson.

Öxnevalla JUF: Stuga med samlingar på Slätten, Källeberg.

REDVÄGS HARAD

Blidsbergs hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Assar Ek, sekr. Eskil Andereason, kassör Hans Kåremark, ledam. Allan Hulander, Åke K. Karlsson, Yngve Häljestig och Gunnar Samuelsson.

Brunns hembygdsförening: Ordf. Tore Brunngård, v. ordf. Tore Karlsson, sekr. Erik Svensson, kassör Artur Andersson, samt Göran Lindgren.

Dalums samhällsförening, kommittén för fornstugan: Ordf. Sten Ebbe Dahlén, v. ordf. Gunnar Svensson samt Åke Johansson, museiint. Bernhard Englund. Gustav Englund har under året avlidit och därmed har fornstugan mist en av sina intresserade vårdare.

Humla församling: Stuga med samlingar från Haggården.

Hössna hembygdsförening: Ordf. Karl Andersson, v. ordf. Gustaf Karlsson, kassör Jenny Stomberg, sekr. Ingegärd Johansson.

Kölaby hembygds- och fornminnesförening: Ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruse; kassör Ernst Andersson, ledam. Fredrik Carlén och Thure Lind.

Strängsereds hembygdsförening: Ordf. Sven Larsson, sekr. Vitalis Kruse.

Timmele samhällsförening: Ordf. Bertil Garnolf, sekr. Dag Wetterström, kassör Tage Svensson, ledam. Hadar Claesson och Evert Ullberg.

Norra Åsarps-Smulas natur- och hembygdsförening: Ordf. Bengt Fransson, v. ordf. Sven Thor, sekr. Per Jacobsson, v. sekr. Erik Johansson, kassör Valter Tärning. Föreningen har i gåva av Oskar och Bert Johansson i Rutagården erhållit byggnaderna i Fagerås. Mangårdsbyggnaden är en framkammarsstuga, sådan som fram till 1830-talet byggdes på de välbärgade bondgårdarna i bygden. Där finns också en flygel — kallad "Levina stöva" — Levins stuga, och två ekonomibyggnader. I manbyggnadens bottenvåning skall ordnas samlingsrum för föreningen och på övre botten finns plats för föremål från bygden. Föreningen har även en backstuga, nämligen Emma Lundgrens stuga i Hög. Ett vittnesbörd om småfolkets slit på små lyckor bakom höga stenmurar. Här finns bl. a. en hel skomakarverkstad bevarad efter Emmas far.

VEDENS HARAD

Bredareds hembygdsförening: Ordf. Thorsten Nilsson, Hjälmyrd, v. ordf. Åke Magnusson, Frugården, sekr. Astrid Johansson, Ingelstorp, kassör Gustaf Adolfsson, Hjälmyrd. Man har ordnat utflykter till olika platser i kommunen för att lära känna gam-

mal bebyggelse, naturminnesmärken och vägar samt inte minst den storslagna naturskönhet som bygden är så rik på. Av Sandhults kommun har föreningen emottagit en gåva, bestående av fotografier som tagits i trakten av framlidne fotografen G. Ödvall, Arvika, bördig från Bredared. Antalet medlemmar 94.

Hedared: Byrådet förvaltar stavkyrkan och den gamla fattigstugan. Ledamöter: Sven Andersson, Skattegården, Justus Sandblom, Byfogdegården, Erik Johansson, Eriksgården, John Eliasson, Larsgården, John Johansson, Haraldsgården, Paul Svensson, Risa, och Anders Andersson, Älvsgården.

Vänga hembygdsförening: Ordf. Josef Svensson, v. ordf. Arvid Andersson, sekr. Lars Eriksson, kassör Wilhelm Carlsson, samt Helge Johansson, Harry Einarsson och Bertil Henriksson.

Fristad, Älvsborgs läns folkhögskolas museum: Föreståndare rektor Ragnar Bengtsson.

ÅS HÄRAD

Gingri hembygdsförening: Ordf. Dag Rydin. Stugan visas av Albin Karlsson.

Hällstads hembygdsförening: nybildad 1965. Vid sammanträde i november bildades en hembygdsförening med följande styrelse: ordf. Holger Davidsson, v. ordf. Bertil Svensson, sekr. Valborg Bong, v. sekr. Mats Levinsson, kassör Margareta Karlsson. Närmaste anledningen är att Gustaf Källman lovat skänka den gamla stugan på Frälsegården med tillhörande samlingar, om en förening kommer till stånd.

Härna hembygdsförening: Ordf. Gerhard Claesson, v. ordf. Karl W. Törnblad, sekr. Gösta Hernbo, kassör Karin Bodin, ledamot Karl G. Josefsson. En del underhållsarbeten har utförts på föreningens stuga.

Kärråkra: Samlingar i gamla vapenhuset vid kyrkan.

Södra Vings hembygdsförening: Ordf. Åke Hellkvist, v. ordf. Jean Rydberg, sekr. Cissi Sigurdsson, v. sekr. Ingrid Pettersson, kassör Åke Bohlin.

Toarps hembygdsförening: Ordf. John Jakobsen, v. ordf. Gösta Karlsson, sekr. Georg Hjortvall, kassör o. intendent Torsten Karlsson, ledamöter Signe Johansson, Artur Magnusson och Sigrid Olsson.

ULRICEHAMN

Ulricehamns hembygdsförening: Ordf. Rektor Gustaf Boger, ledam. bankkamrer Erik Hedlund, bokhandlare C. M. Ekeskog, boktryckare Sven Karlsson, redaktör Gunnar Högborn, disponent Sten Josefsson och köpman Gösta Ljungström.

BORÄS

Militärmuseum vid Kungl. Älvsborgs regemente: Ordf. överste S. Ahnfelt, v. ordf. major H. Nordgren, sekr. kapten S. Ellinge, v. sekr. fanjunkare S. Ståhl. Ledamöter: landsantikv. I. Vallin, konsul Harry Wennerlund, kapten O. Afzelius, major H. Behrens, förvalt. G. Persson, förvalt. R. Andersson, rustmästare B. Nero, förrådsman Carl Holmén och förrådsarb. G. Björklund.

Museets föremålssamling utgöres av omkring 410 nummer, förutom kartor, böcker, foton etc. Till museet hör även ett soldattorp inom kasernområdet.

Hembygdsföreningen Westergyllen: Ordf. Lars Pettersson, v. ordf. Olof Andersson, sekr. Kerstin Ekberg, v. sekr. Maj-Britt Pettersson, kassör Brita Wingqvist. Danslaget

har haft regelbundna träningar och uppvisningar har ägt rum på Almenäs, i Ramnsparken m. fl. platser. Dessutom har laget deltagit vid olika fester m. m.

Borås Hembygds-gille: Ordf. Birgitta Ohlsson, v. ordf. Roland Widell, kassör Hans Andersson, sekr. Jane Rydmark, v. sekr. Irene Svensson. Ett femtiotal dansövningar har hållits under året och laget har under året medverkat i ett stort antal uppvisningar. Även i vävstugan har ett intensivt arbete pågått.

Folkdanslaget Skytteln: Ordf. Sven Lagerström.

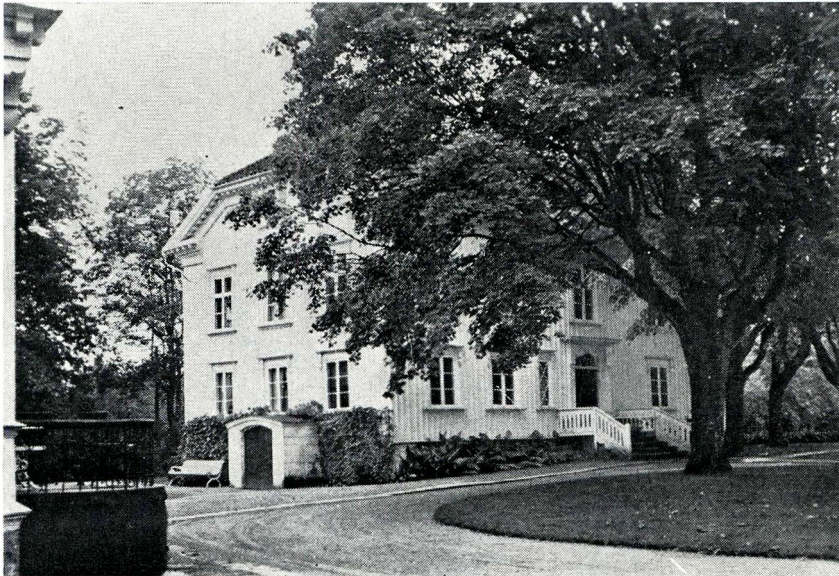
Kindsgillet i Göteborg: Ordf. avd.chef Lennart Blomqvist, v. ordf. banktj.man Carl-David Ulander, sekr. handelsförest. S. A. Wilhelmsson, v. sekr. Ing. Ingemar Johansson, kassaförv. revisor Bengt Lorentzon, stugvärd disp. Bertil Hallberg, sexmästare verkmäst. Bernt Strömbom.

Kindsgillet traditionella utflykt till hembygden hade förlagts till Svenljunga den 29 maj. Vädret var gunstigt och man gästade Gnipebostugan i hembygdsparken, besåg runstenen vid Herrekvarn, platsen för Ullasjö sockens gamla kyrka samt slutligen Ullasjö pälsdjursfarm. Ingemar Jansson visade sin hembygdsfilm från Månstad. Även vid höstfesten, herredagen 1 oktober hade man engagerat Ingemar Jansson, som då visade filmen "Bygden vid sjöarna".

STYRELSEN FÖR DE SJU HÄRADERNAS
KULTURHISTORISKA FÖRENING BER ATT
TILL INDUSTRIER, FÖRENINGAR OCH
FÖRETAG FRAMFÖRA ETT TACK FÖR
GOTT SAMARBETE OCH FÖR VÄLVILLIGT
EKONOMISKT STÖD, SÅ BETYDELSEFULLT
VID GENOMFÖRANDET AV FÖRENINGENS
KULTURELLA ARBETSUPPGIFTER

ANNONSREGISTER

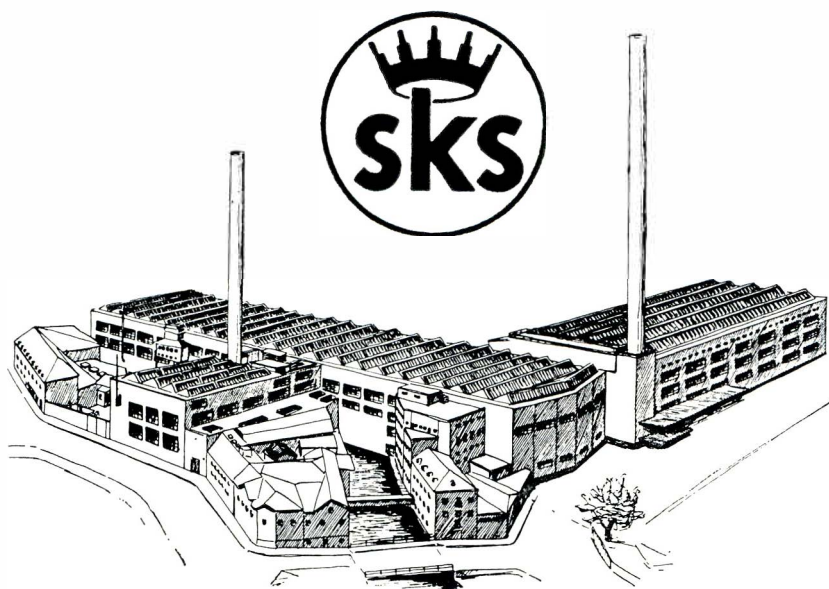
- Almedal-Dalsjöfors AB
 A. H. Andersson & Co AB
 C. L. Blomqvist AB
 A. J. Borgs Väfveri AB
 AB Borås Koksaffär
 Borås Sparbank
 AB Borås Spetsfabrik
 Borås Tapetfabriks AB
 AB Borås Tidning
 Borås Väfveri AB
 AB Bränsleenergi
 AB Bröderna Liljeros
 Bröderna Magnusson AB
 Bröderna Wennerlund AB
 John A:son Byttner AB
 AB Arne Carlsson
 Carl T. Carlsson & Son AB
 AB Erikson & Larson
 Knut Evers & Co
 Forssa Tegelbruk AB
 Harry Grandin AB
 Fritz Hagberg Bil AB
 Haldens Färgeri AB
 Haléns i Borås AB
 Halla Textil AB
 AB John V. Hanssons Elektr. affär
 Föreningen Hemslöjden u. p. a.
 AB Robert Holmquist
 Hultafors Sanatorium
 Häggåstrands Väveri AB
 Oscar Jacobson AB
 Jagenburg & Medin AB
 Algot Johansson AB
 N. J. Johanssons Eftr. AB
 E. W. Just AB
 Jönells AB
 Kasthalls Mattfabrik AB
 Konfektions AB Kerema
 Kilsunds AB
 Kinnahults Väfveri AB
 AB Kinnasand
 Kinnaströms Väfveri AB
 Färgeri AB Lind & Co
 AB N. H. Ljungbergs Läderfabrik
 AB Marks Jacquardväveri
 Medbergs AB
 Militärmuuseum I 15
 AB Olssons Mössfabrik
 AB Henning Persson
 AB J. A. Peterson & Co
 Rosendahls Konfektions AB
 Rowells
 Rydboholms AB
 Sandwalls Ängbryggeri AB
 Skandinaviska Banken
 Hadar Sjölin AB
 Johan Skoglund Konf-fabrik AB
 AB Skyddskläder
 Sportkonfektion AB
 AB Alf Stigens Fabriker
 Byggnads AB Stolt & Co
 H. Swegmarks Fabriks AB
 Svensk Pappersindustri AB
 Svensk Textil, Mats Fransson, AB
 AB Svenska Handelsbanken
 Svenska Mått- och Tumstocksfabr.
 AB Svenskt Konstsilke
 AB Ludvig Svensson
 AB Svensson & Hagberg
 Svenssons Express
 AB Sveriges Förenade Triksåfabriker
 Sveriges Kreditbank
 AB Textilfabriken Merkur
 AB Textilkompaniet
 Timmele Färgeri AB
 Tranemo Yllefabriks AB
 AB Triksåfabriken Elit
 AB Tryckericentralen i Borås
 Vegete-Bolagen
 Wernlunds Hovfoto AB
 AB Wiskadals Fabriksbod
 Viskafors Gummifabriks AB
 AB Västgötakompaniet
 Åkerlunds Bomullspinneri AB

Kinna Sandens

gamla traditioner omvandlade i moderna former
leva vidare hos

AKTIEBOLAGET
KINNASAND
KINNA

AB SVENSKT KONSTSILKE

BORÅS

*Tillverkar rayonsilke för textila och
industriella ändamål*

GARDIN "POMPEJA"
DESIGN MÄRTA-LENA BJERHAGEN
120 cm BRED TAYRIPS 100% BOMULL-SANFOR-

MÖNSTRET VALT FRÅN
KOLLEKTIONEN

Livje Hemma

WÄFVERIBOLAGET

BORÅS

Män Man Märker

ELSON

HERRKLÄDER

AB ERIKSON & LARSON • BORÅS

De lätta, rätta
FRITIDSKLÄDERNA

ERLA

AB ERIKSON & LARSON • BORÅS

AKTIEBOLAGET
ERIKSON & LARSON
BORÅS

AB
TRYCKERICENTRALEN
BORÅS

Tel. växel 11 71 90

BORÅS SPARBANK

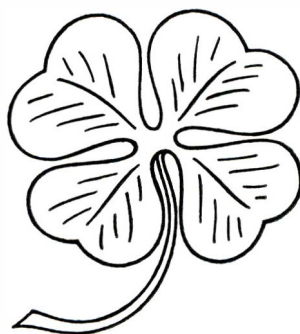
- Huvudkontor: ALLÉGATAN 55, BORÅS
- Expeditionskontor: BRAMHULTSVÄGEN 32,
HULTAGATAN 25,
NORRBY TVÄRGATA 17,
SJOBO TORG 1,
ÖSTERGÅRDSPLAN 7, BORÅS
- Avdelningskontor: FRISTAD, KINNA, SKENE,
SVENLJUNGA, VISKAFORNS och
DALSJÖFORS (1/5 1966)
- Sparställen: HID, KALVSJÖHOLM och
MÅLSRYD

I SVANEHOLM

i Seglora socken, just där Viskans trånga, mörka, dalgång vidgar sig mot den ljusare, mjukare slättbygden, ligger Viskafors Gummifabrik AB. Här tillverkas ett stort antal produkter varav valsbeklädnader till textilindustrin kanske är den för bygden mest intressanta. Produktionen domineras dock av Firestone däck, för bilar och traktorer, som på grund av sin höga kvalitet — tillsammans med bilismens sjudande utveckling — knappast kan tillverkas i så stora kvantiteter att efterfrågan kan tillfredsställas, trots ständigt ökad produktion • Till Viskafors Gummifabrik AB hör också en fabrik i Tvååker, för den lättare delen av tillverkningsprogrammet. Även från denna fabrik går stora leveranser till bilindustrin, liksom till många andra betydelsefulla svenska storindustrier • Grunden till denna gummiindustri lades 1890, och — efter skiftande öden — gavs den sin nuvarande form av kapten Wilhelm Osterman, företagets ledare från 1939 till 1947 • Efter ett flertal utvidgningar och ombyggnader — den senaste just färdigställd i oktober 1965 — befinner sig företaget ånyo i en expansions- och utbyggnadsperiod • En uppskattad, trogen tjänstemannakår och arbetarstam, där söner och sonsöner träder till efter tidigare generationer, tillsammans med svensk ingenjörsteknik och internationellt tekniskt samarbete, utgör en garanti för produkternas kvalitet. Gott, ansvarsfullt arbete, förnäma tekniska metoder samt moderna maskiner och hjälpmedel gör att man inom Viskafors Gummifabrik AB ser på framtiden med tillförsikt. Tack vare detta kan man också fortsätta arbetet för framtiden under kapten Ostermans motto i dess vidaste bemärkelse

LYCKLIGA MÄNNISKOR I ETT LYCKLIGT SAMHÄLLE

Viskafors

VISKAFORS GUMMIFABRIK AB

Från mer än 12 kyrksocknar kommer dagligen folk till arbete hos AHA. Många använder egen bil men åtskilliga utnyttjar någon av personalbusslinjerna. På företaget finns möjlighet att äta lunch — en modern matsal togs i bruk i augusti 1965.

AHA tillverkade 1964 teknisk metallarmatur för VVS-branschen och brandarmatur till ett värde av över 20 miljoner kronor. Antalet anställda uppgick till cirka 370.

ANDERSSON LJUNG

A H Andersson & Co AB - Ljung Telex 5295. Ljungarmatur. Telefon 0513-503 00

Algots

FINNS FÖR ALLA – ÖVERALLT

Telefon 117320 växel

LUDVIG SVENSSON
grundade firman 1887

AB Ludvig Svensson, Kinna

MODERNA

GARDINER

känt varumärke i
inredningstextilier
moderna mönster och material

*S*VENSK *T*EXTIL

MATS FRANSSON AB
KINNAHULT

Tel. 0320/106 60

Det vackraste bordet är dukat med

almedahls
DAMAST

VÄRDE-förvaltning kräver sakkunskap.

Vår

NOTARIATAVDELNING

hjälp Er med råd och upplysningar vid

- aktieplaceringar
- upprättande av testamente och bouppteckningar m. m.
- självdeklaration för notariatkunder

**SKANDINAVISKA
BANKEN**

Österlånggatan 45
Allégatan 46
Tel. 12 70 50

Stora Brogatan 12
Sjöbo Torg
Tel. 12 70 50

KOPPARTRANS ELDNINGSSOLJOR

för ekonomisk uppvärmning

Representant

AB BRÄNSLEENERGI

033/13 61 00

Aktiebolaget Textilfabriken

MERKUR

BORÅS

AB BORÅS KOKSAFFÄR

Kol, Koks, Ved och Eldningsolja

Telefon 11 03 76

BORÅS

Aktiebolaget

N. H. LJUNGBERGS
LÄDERFABRIK

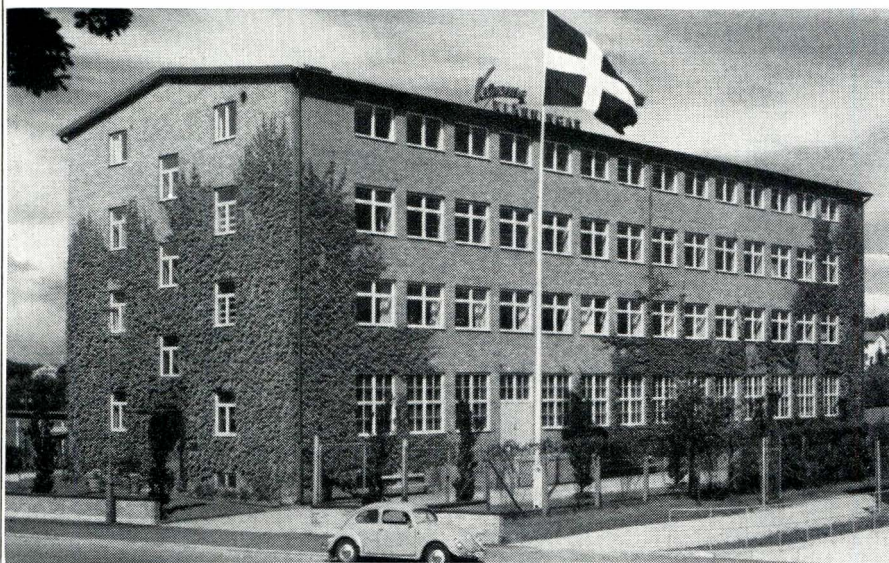
Borås

Bröderna Magnusson

Damkonfektionsfabrik AB

BORÅS

Konfektions AB KEREMA - Getängsvägen 6 - Borås

En central för byggmaterial

INREG. VARUMÄRKE.

AB TRIKÅFABRIKEN ELIT
BORÅS

Anno 1826

– för 140 år sedan, utkom
första numret av den tid-
ning som fortfarande är Bo-
rås och sjuhäradsbygdens
pålitliga nyhetsförmedlare

Borås Tidning

SJUHÄRADSBYGDENS ENDA SJUDAGARS-TIDNING

H Swegmark Fabriks AB

Borås

Tel. 11 76 55 - Tga SPLENDIDE

Korsett- hängsle- ärmlappsfabrik och bandväveri

När tapetvalet är på tapeten välj

BOROSAN

PLASTTAPET • LJUSHÄRDIG •

TVÄTTBAR

Tillverkas av:

BORÅS TAPETFABRIKS AB

Försäljes av:

W:m RUDELL AB, Borås

LEDANDE I SVENSK TRIKÅ

TEGEL

Forntidens och nutidens mest beprövade byggnadsmaterial

Tillverkas i stor sortering av

A.-B. FORSSA TEGELBRUK

BOLLEBYGD — Telefon Borås 850 39 - 851 40

OSCAR **JACOBSON** AKTIEBOLAG

*Om det gäller råd om tråd,
blixtlås eller nålar*

kontakta

Grandins

Stockholm, tel. 10 67 01

Borås växel, tel. 11 72 25 - Telex.nr-3852

**GOD
KONST...**

är alltid ett inspirerande sparmål och ofta en förmånlig penning-
placering. Ett *sparlån* i Handelsbanken gör det lättare för Er att
förverkliga planerna på konstinköp. Ni sparar till en tredjedel och
kan *utan säkerhet* få låna resten av banken. Välkommen in för när-
mare upplysningar!

HANDELSBANKEN

— mer än 470 kontor över hela landet

KASTHALLS MATTEFABRIK
AKTIEBOLAG

KINNA

AB WÄSTGÖTAKOMPANIET
BORÅS

KVALITETVAROR PER POSTORDER

INREDNINGSTEXTILIER

Mönster av Professor CARL MALMSTEN och
Textilkonstnärinnan MARGARETHA ÅKERBERG

HALLA
TEXTIL AKTIEBOLAG
ÖVERLIDA

AB ARNE CARLSSON

SPINNERI och YLLEFABRIK

GÄLLSTAD

En säkerhet för

GOD KVALITÉ

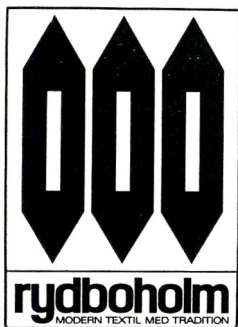
Med Kinnaströms märke på Edra varor har Ni en garanti för lättsålda nyheter i bomull och rayonull — mönstrade såväl som enfärgade. Försäljning endast genom grossister.

KINNASTRÖMS VÄFVERI AB

K I N N A

SVEN ERIKSON

grundade Rydboholms fabriker 1834. Det är således mera än 130-årig erfarenhet i tillverkningen, som garanterar kvalitén. Yrkesskickligheten — och den har stor betydelse, när det gäller tillverkning av vävnader — har så att säga gått i arv. Det är nu ättlingar till Sven Erikson och hans första medhjälpare, som handhava den procedur, som deras förfäder på sin tid skötte.

**BOMULLS-, SYNTET- OCH
RAYONULLSVÄVNADER**

**RYDBOHOLMS AKTIEBOLAG
RYDBOHOLM**

JOHN A:son BYTTNER AB

GÖTEBORG 2 • BOX 2242

13 73 89

13 73 90

13 73 91

13 73 12

031 riktnummer

ASON

Telex 22 62

TEXTIL
MASKINER – FÖRNÖDENHETER
GARNER

ASON

AB Henning Persson

FÄRG-, FERNISS- OCH KEMISK-TEKNISK FABRIK

Göteborg – Bollebygd – Stockholm

A. J. Borgs Väfveri AB

KINNAHULT

TIMMELE — Tel. växel 302 00

Från en blygsam start år 1925 med endast 8 sömmerskor har AB Skyddskläder utvecklats till landets ledande företag inom branschen.

Företagets grundare och verkställande dir. John Magnuson, född 1892 i Håcksviks förs. Älvsborgs län.

AB SKYDDSKLÄDER – FRISTAD

C. L. BLOMQVIST AB

FRITSLA

Garnfirman i Mark med 90.000 väverskor
från hela landet till kunder

AB BORÅS SPETSFABRIK

FRISTAD

Telefon 602 50 växel

STIGOLON

**GOLV- OCH VÄGGMATERIAL
FÖR ÖKAD TRIVSEL**

Ledande Färgeri och Beredningsverk

AB ALF STIGENS FABRIKER

SANDARED

Alla behöver vi en bank

KREDITBANKEN
passar alla

AB Svenson & Hagberg

Konfektionsfabrik

Borås

Skaraborgsvägen 25. Tel. 11 09 29

Sandwalls

goda drycker

100-årig leverantör i sjuhäradsbygden

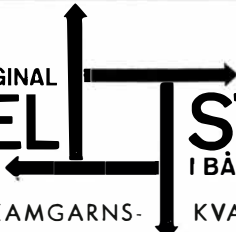
Material till häradsdräkterna
finns att köpa på

HEMSLÖJDEN
BORÅS

AB Bröderna Liljeros

BORÅS

 KILSUNDS ORIGINAL

DUBBEL **STRETCH**

I BÅDE VARP OCH VÅFT

HÖGKLASSIG KAMGARNSS- KVALITET I REN, NY ULL

 KILSUND väver tyget

KNUT EVERS & CO

BORÅS — Tel. 12 96 60

Råvaror och Garner för Textilindustrin

Målerifirman

Carl T. Carlsson & Son AB

BORÅS

E. W. JUST AB

FÄRGERI OCH HÖGFÖRÄDLING

Tel. 11 71 00

FRITZ HAGBERGS BIL AB

Skaraborgsvägen 66

Telefon växel 12 71 30

Chevrolet - Opel - Bedford

TILLBEHÖR — DELAR — SERVICE

Auktoriserad återförsäljare för GENERAL MOTORS

Jönells

Damkonfektionsfabrik

BORÅS

Telefon 11 47 95

HÄGGÅSTRANDS VÄVERI AB

KINNAHULT — Tel. Kinna 115 10

*Tillverkar färdiga gardinlufter och sängöverkast
Metervaror i Ylle, Linne, Bomull, Terylene*

Telefon, växel 11 75 80

JAGENBURG & MEDIN AKTIEBOLAG

BORÅS

PORTRÄTT-
INDUSTRI-
REKLAM-
SERIEPORTRÄTT - SMALFILM

FOTO

WERNLUND HOVFOTO

STORA BROGATAN 7

BORÅS

TELEFON 11 42 01

Åkerlunds Bomullsspinneri AB

BORÅS

BESÖK

AB WISKADALS FABRIKSOD

Skaraborgsvägen 21, BORÅS

*Allt för Dig själv, för hemmet och familjen.
Goda varor till låga priser.*

Fråga oss då det gäller

rörledningsarbeten

HADAR SJÖLIN AB

Kvarngatan 17

Tel. 11 18 54, 11 82 54

HULTAFORS SANATORIUM

*Fysikalisk-dietisk kuranstalt
Ensk. sjuk- och konvalescenthem*

Vila och rekreation, reumatiska åkommor, mag- och tarmlidanden, blod- och hjärtsjukdomar, nervösa åkommor, ämnesomsättningsrubbingar etc.

Läkare: N. Blomstedt
I. Unhäll

Begär prospekt! Pa Hultafors, tel. Borås 950 50

TRAVELLER

JOHAN SKOGLUND

KONFEKTIONSFABRIK A.-B. - BORÅS

VEGETEBOLAGEN
för all försäkring

Tel. 11 47 37, 11 47 80

Sven H. Melander

SPORTKONFEKTION AB

Telefon 11 75 90

BORÅS

BORÅS
Tel. växel
11 71 30
UDDEVALLA
Tel. 180 37

BRÖDERNA WENNERLUND AB

BORÅS

Etablerad år 1917

Konfektionsfabriker för tillverkning av:

Dam- och flickklänningar, blusar, kjolar, förkläden, gardiner.
Fritidskläder av alla slag. Skjortor i herr och goss. Skyddskläder m. m.
Engroslager av manufaktur och korta varor.

Aktiebolaget Olssons Mössfabrik

BORÅS

Telefon 12 70 90

A.-B. ROB. HOLMQUIST

Tel. 033/12 78 90

Stora Brogatan 39, BORÅS

Tuab

Sportkonfektion

TRANEMO YLLEFABRIKS AB

TRANEMO

”Lena” täcken, sovsäckar och
sovsäckstücken
i elaston och vadd

Kuddar och sängöverkast

AB TEXTILKOMPANIET

TRANEMO

AB J. A. PETERSON & CO

MÅLSRYD, tel. BORÅS växel 033-490 80
Firman grundad 1863

HERRKONFEKTIONSFABRIK

Medlem av
HERRMODERÅDET

KUNGL.
HOVLEVERANTÖR

AB JOHN V. HANSSONS

ELEKTRISKA AFFÄR

Järnvägsgatan 16 - Borås - Tel. 11 14 09, 11 24 09, 11 33 09

Entreprenör för Borås stads elverk

KINNAHULTS VÄFVERI AB

KINNAHULT

Överkast-, gardin-, allmoge- och möbeltyger.
Färdigsydd sängöverkast.

Tel. Kinna 100 43

Postordervaruhus — KONTOR —
LAGER — AFFÄR

Druveforsvägen 20 BORÄS Tel. 13 63 80

HANDLA BEKVÄMT EFTER KATALOG
eller gör ett personligt besök i vår affär

KÖP FRÅN ROWELLS

AB Marks Jacquardväveri

BJÖRKETORP

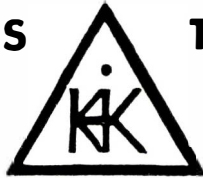
SVENSK PAPPERSINDUSTRI

Järnfors & Hall AB

SANDARED

*Papperstuber — Spolpipor
Flänsrullar*

HULTAFORS

TUMSTOCKAR

SVENSKA MÄTT & TUMSTOCKFABRIKEN

Rosendals

KONFEKTIONS AB

Limmared

HALDENS FÄRGERI AB

FRITSLA

„Toflo“

Traditionell arbetsskicklighet är grunden för den höga standarden hos våra
ARBETSKLÄDER och SPORTKLÄDER

N. J. JOHANSSONS EFTR. AB - APLARED

Firman grundad 1876

FÄRGERIAKTIEBOLAGET
LIND & Co

BORÅS

MILITÄRMUSEUM I 15

i östra flygelbyggnaden Katrineberg (intill Göteborgsvägen).

Enskilda och organisationer (grupper) äro välkomna för studiebesök.

Öppet: samtliga veckodagar efter överenskommelse per tel. 11 77 50:78
föreståndaren eller 11 77 50 vaktchefen eller dagoff.

Museinämnden mottager med tacksamhet föremål med anknytning till
regementet från gamla tider (uniformer m m).

VÄSTGÖTALITTERATUR

Komplettera Er boksamling!

ÄRSBOKEN

FRÅN BORÅS OCH DE SJU HÄRADERNA

Ärg. 1—3, 5—7 (1943, 45, 47, 50, 51, 52) à 4: — kr.

Ärg. 8—11 (1953, 54, 55, 56) à 6: — kr.

Ärg. 12—19 (1957, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64) à 8: — kr.

Ärg. 20 (1965) 10: — kr.

Ärg. 21 (1966) 15: — kr.

Ärg. 4 helt slutsåld. Hela serien 125: — kr.

Böckerna rekvireras från Borås museum, Borås. Postgiro 26 39 23.

De Sju Häradernas Kulturhistoriska Förening

BORÅS MUSEUM

RAMNAPARKEN

Museet hålles öppet

Inträdesavgift	Sommartid	Medlemsavgift
Vuxna 1 kr	vardagar 10—16, söndagar 12—16	1 person 10 kr
Barn 50 öre	Vintertid	Man och hustru
	vardagar 13—15, söndagar 12—16	15 kr

Medlemmar erhåller: Årsboken gratis (bokhandelspris 15:— kr), fritt inträde till museet, fribiljetter till gäster för 3: — kr.

För föreningar och andra grupper ordnas visningar efter överenskommelse.
Uppllysningar tel. 11 02 00. Pa Borås Museum, Borås.

INNEHÅLL

MEDELTIDA DOPFUNTAR I SJUHÄRADSBYGDEN	5
KATALOG ÖVER DOPFUNTARNA	139
Av Sven Axel Hallbäck	
FÄLTÖVERSTEN KNUT HÅKANSSON HAND	
Av Seth Tingvall	193
TANKAR KRING SLAGET VID AXTORNA 1565	
Av Erik Rosengren	197
DE SJU HÄRADERNAS KULTURHISTORISKA FÖRENING	
Styrelse	203
Årsberättelse	204
FRÅN HEMBYGDSFÖRENINGARNA	214
ANNONSAVDELNING	221

